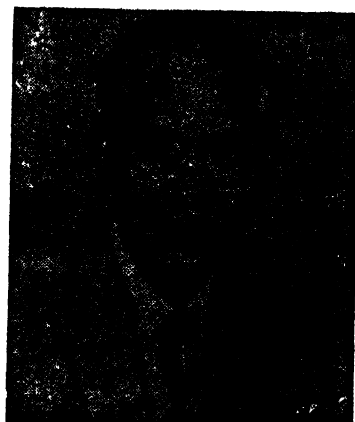
V.L. SIAMA

MIZO HISTORY

V.L SIAMA

MIZO HISTORY

Lengchhawn Press, Bethel House, Khatla,
Aizawl. Mizoram

Published
by
Lengchhawn Press

First Edition, 1953
Reprint, 1991
Copies—2,000

MANUFACTURED IN INDIA

Printed
at
The Lengchhawn Press,
Bethel House, Khatla,
Aizawl—796001, Mizoram.

THUHMAHRUAI

Kum 1950 August thlaa Mizoram chhim leh hmâr zirna lama hotute intâwk khâwm chuan, Middle School-a zir atân Mizo History siam an lo rawt thlu a. Chumi lam ngaihtuahtu atân chuan Pu Jona (Rev B E Jones, B.A, B.D.) chu an ruat nghâl a

Pu Jona chuan ka theih ang anga lo buatsaih tûrin min sâwm a, ka sikul hun âwlah ka theih ang angin ka buatsaih ta a Hun chêp tak chhûnga hetiang bu, naupangte zir tûra han buatsaih chu thil namên a lo ni lo tih chu ka'n buatsaih hnu hian ka hre chhuak nghe nghe a Kei ngei pawhin he bu hi ka duhthusâm a tling lo hle a, mahse naupangte zir tûr bu neih thuai a ngaih si avângin hmanhmawh deuh taka han siam phawt mai loh theih a ni ta lo va.

Ka theih ang angin ka hun âwlah upate kâwmin raîkhata thian thate pawh râwn zêlin hmasâng tutîte ka zâwt zêl a Pastor Liangkhaia siam pawh ka râwn ve zêl a Upain, "Unau thawnthu sawi pawh a dang e," an tih ang tak nangialin ziaka chanchin lo vawng ve ta lo tân chuan hriat dânte a danglam thei hle mai. Ngaih dân tlângpui nia ka hriat apiang ka zâwm zêl a Thangtharte tâna zir atâna tha ang lam zêlin ka ziak hrâm hrâm bawk a Hêng mi tanpuitute zîngah chuan Sialhâwk lalnu Pi Rothuami

leh Bûngzung lal Pu Laltâwna ten mi pui nasain in thu hriatte chu pawm tlâk tam bera ka lâkte chu an ni Anmahni leh mi puitu dangte chungah lâwm thu ka sawi e

Hei bu hi bung li-ah ka then a Bung khatna leh bung hnihna hi chhui dawn thu a tam ber a Bung thumna chu hmasâng pi pute nun dân a ni a, an hmasâwnna te, an thil lo chîn dân thate leh an nun dân mawite hi chhinchhiah bik a, tûn lai hun atanga zir tûrte ngaihtuah chawp chung zêla chhiar ni sela Bung li-na lam hi chu tûn lai hun lam a ni tawh a Mizote hian eng kawng kawngah nge hma kan sâwn a, eng kawng kawngah nge hmasâwn leh zêl kan mamawh tihte ngaihtuah chung zêlin chhiar ni sela, a zirtîrtute pawhin chutiang lam chu chhût chhuah-pui nguh hle thei sela a lâwmawm ngawt ang Hun ina hnam nun a rawn her danglam zêl hi a chhe lam emaw, a tha lam emaw kawnga a herpui dân athuin hnam awm dân kha a insiam ber a Keini hnam pawh hi tûna ţhangthar leh zirlaite rilru put dân hian a hruai ber dâwn a nih avângin, kan hnam hmingţhang leh nun dân mawi tak nei hi kawng tin-ah a, a ţha lama hma a sâwn theihna tûr mawlh hi a lungkham ang u.

Hei bu ka ziah lai hian Mizo ţawng veka thu zawng zawng ziah hrâm hrâm ka tum a; mahse, hming thenkhat, Mizo ţawnga dah rem lo leh hnam dang ţawng, Mizo ţawng ang mai a hman lâr tawhte an lo awm avângin, chûngte chu Mizo ţawng khei lo pawh-

in ka ziak ta nual a. Mizo ṭawng upa leh hmasâng upatena an hman bik ṭawngkamte pawh ka hmang tel nual a, chûng thu mawi leh ṭhate chu chhawm nun zêl atân a ṭha êm êm a ni

Kum 1952 November 24 leh 25-a an hotu ber, Deputy Inspector of Schools hova hmâr chan, Middle School zawng zawng Headmaster-ho inkhâwm chuan, he bu hi Pâwl li zir atân an lan ruat ta phawt a. Sawisêlna mai mai ni lova, rawtna ṭha leh hriatna dik zâwk min hrilh thei an awm chuan, lâwm takin ka lo dawngsawng zêl ang Chhut nawn lehte 'awm ngai a nih chuan tûna mi aia tha zâwka siam a nih a beiseiawm e

Sialhâwk
May, 1953

Vankalsiama

1112
30/11/79
Hrangchhuana
25

MIZO HNAM CHANCHIN

PU VANLALSIAMA SIALHAWK ZIAK

August thla 1950-ah khân sikul lam thu ngaihtuah tûrin Lunglei hmunah Mizo chhim leh hmâr sikul hotute an intâwk khâwm a Chutah chuan Mizoram Primary leh Middle School zawng zawng huap tûrin syllabus an ruahman a Sikul tâna lehkhabu ţûla an hriatte zînga pakhat chu Mizo hnam chanchin hi a ni

Mizo naupangten mahni hnam chanchin an hriat loh chuan a fêl dâwn lo tihna rilru a awm a A ziaktu tûra an ruat chuan a hman loh avângin Pu V L Siama'n tlâwmngaih chhuahin a bei a, he mi bu hi a lo ziak ta a Naupangte tân a bengvâr thlâk hlein ka ring a ni Mizo awm dân hlui, mahni pi leh pute ngei chanchin ngaihnawm takin a târ lang a Tûn lai ţhangthar nen kan tehkhin chuan a lo danglam sâwt hle tih kan hre thei Kawng khatah chuan nasa takin hma kan sâwn ta tih theih a ni a, kawng dang kan thlîr erawh chuan thil hlu tam tak kan hloh bawk a ni Chanchin Ţha avângin Mizo hnam chungah êng chu a lo êng ta a, amaherawh-chu awm dân hlui, dân tha tak mai, tlâwmngaih avânga thiltih angte hi kan paih mai chuan thil pawi tak a ni dâwn a ni Tichuan he bu kan lo chhiar hian dân ţha, neih hlen âwm mi leh dân ţha lo paih âwm mi kan thliar hrang tûr a ni, Hetiang rilru pua kan chhiar chuan he bu hi nasa taka min tan-puitu a ni ang tih a rinawm

Mission Vêng, Aijal,
17 6 1953

Pu Jona

THUHMAHRUAI

Vawiin nia kan ram leh hnam khawsak dân — kan inawp dân te, kan nunphung inrêlbâwl dân ṭhiim hrimte leh kan hmasâwnnaṭe hi vawi leh khata hun inherin a rawn thlen phut mai a ni lo va, hmân lai kan pi leh pute hun aṭanga tûn hun thlenga kan lo khawsak dânin zawi zawia a rawn hei chhuah a ni zâwk a Chutichuan mahni ram leh hnam History hre ve lova awm chuan, kan tûn lai hun awm dân pawh hi a hriat chian tak tak theih loh va Chuvângin, mahni History hriat hi a pawimawh tak meuh a ni

Kum 1950-a Lungleh-a Chhim leh Hmâi Joint Education Conference chuan, Mizo History hi Middle School Class IV-ah zir ni ve sela an lo ti ta ienga Text bu iemchâng a awm sa loh avângin, buatsaih chawp ni nghâl sela an ti a Chutichuan chu text bu inamawhna chu hriain Pu Vanlalsiama hian he "Mizo History" bu hi a lo ziak ta a ni Tûn hma lamin India History leh ram dang dang History te pawh kan sikulah kan lo zirtîr thîn a Mahse mahni hnam History ber hi a bu awm iemchân loh fâwm bawkin, zirtîr tak takna a la awm lo va, tûnah zawng chu famkim lohna hian tak chu phuhrûkin a lo awm dâwn ta a, a lâwmawm hle mai

He Mizo History hi ngun taka in chhiar chuan, a ziaktuin rilru leh hun tam tak sênga theihtâwp a

chhuahzia in hre thei ang a. Sikul naupang tân chauh lo pawh, ram leh hnam ṭhan dân zêl engto leh veitute tân chuan, ngaihnawm tak leh ṭangkai tak a ni bawk a ni Sikul lam mamawh thu chauh lovah, hnam pum pui thuah hetianga kan hnam chanchin pil bo leh chhui hleih theih loh ni mai tûr, Pu Vânlalsiama'n a lo tinung hi a lâwmawm tak meuh a ni

Dated Aijal,
The 19th June, 1953

Lalchungnunga
Deputy Inspector of Schools,
Lushai Hills

PUBLISHER THUHMA

MIZO HISTORY bu hı ka pa zıak a nı a Mıddle School zırlaıbu atan kum tam tak an hmang thın a Zırlaıbua an hman chhungın vawı eng emaw zât tıh danglam a nı a A chângın thu ţhenkhat belh a nı a, thu tam tak paıh a nı bawk Mı thıamte leh thu zıak mıte'n an râwn ve fo ţhîn nachungın a bu hmuh tur pawh a lo awm ta lo va, chuvângın chhut hmasak ber chu tıdanglam lovın, ka pa hrıat reng nân kan chhu chhuak leh ta a nı A chhıartute'n ţangkaı taka an hman ngeı ka beısei

V L Zaıkıma
Prop Lengchhawn Press

VANLALSIAMA CHANCHIN TLANGPUI

A pu — Liansuaklova
A pa — Lianhruia
A nu — Lêngchhâwnthangi
A nupui — Saingûri

A pa, Lianhruia hi Mizo zinga lehkha zir hmasa pawl, class III passed a ni Hualngohmun leh Kelsih khuaah Primary zirtirtu-ah Mission-in an dah

Ni 31 January, 1912 zanriah ei khamah a piang

Kum 1923 November thlaah Aizawl Centre-ah Lower Primary School a exam a, a passed Hualngohmun khuaa Primary exam pass hmasa ber a ni Kum 1925-ah Upper Primary Exam a passed

Kum 1927-ah Middle a passed Chung hûn lai chuan Middle hi class VIII tih a ni thin

Naupang zakzum tak a ni a Aizawla lehkha a zir lai chuan hrehawm a ti hle thin

A pain Kum 1925-ah a thihsan a, a nuin a naute R Vânkûrga leh Vânlalmuana nen a enkawl seilian a ni A pa-in a thihsan hnu chuan Zosapte'n thla tin Rs 3/- pein an châwm ta a ni Kum 1928-ah Zosapte'n Theological school-ah an luhtir a, Cherra-a kaltir an duh a, a nuin a remti lova, a kal ta lo A

zirnaah a tui vak lova, kum 1929-ah Teacher's Training School-ah a lût ta zâwk a A zir chhuahin Sialhâwk Primary School-a zirtirtu hnathawk turin lâk a ni Ni 10 Jan 1930-ah Primary school chu a hawng

Ni 6 April 1932-ah a nupui, Saingûri nên an innei Ni 6 4 1982 khan an inneih Golden Jubilee lawmna an nei Fa 12, mipa 9 leh hmeichhia 3 an nei Zirtirtu a nih atangin puan pheikhawk a bun a, nupui a neih atangin savun pheikhawk a bun

Pi Zaii hova India ram fanga Zaipawl (15 11 1933 -- 6 1 1934)-ah a tel ve

Kohhran Upa atan Kum 1947-ah Tuichâng Râl Presbytery-ah nemngheh a ni

Khatla Kohhranah kum 1973-ah Upa atan thlan nawn a ni

Tuichâng Râl Presbytery hmasa ber, kum 1938-ah Treasurer atan ruat a ni

Tuichâng Râl Presbytery-ah hian kum 1941—1966 thlengin Secretary hna a thawk

Synod Committee hrang hrangah member atan ruat a ni thin Synod Pay Commission-ah tum 2, member atan ruat a ni

Sande Skul zirtirtu hna bahlah lovin kum 50 a thawk a, chawimawina a dawng

Kum 1943—44 Aizawlah Sub-Inspector of Schools hna a thawk

Kum 1945-ah Sialhawk khuaah Middle School din turin ruat a ni Hemi kum April thlaah Sorkarin a la nghal a, Headmaster hna thawk tuia ruat nghal a ni Kum 1963-ah Selection Grade-ah dah a ni.

Kum 1973-ah India rama hna thawk ţhate chawimawina sâng, "Long and distinguished Service Award" a dawng a Kum 1961 Census-ah hnathawh ţhat lawmman, Medal a dawng

Kum 1961-ah Sêrchhîp Block Development Committee member atan ruat a ni

Kum 1958-ah District Council Boundary Commission member atan ruat a ni

Mizo History a ziak a, kum 1953-ah chhuah a ni Kum 1980 thlengin Middle School zirlaibu atan hman a ni. Kum 1964-ah Condensed Course training a zo. Mission hnuaiah zirtirtu hna, kum 13 leh Sub-Inspector of Schools hna kum 2 a thawk a Sorkai hnuaiah Headmaster hna kum 33 a thawk Kum 1978-ah a pension

J L High School Governing Board hmasa berah Chairman atan ruat a ni

Naupan lai aţanga hrisel lo tak a ni a. Hrisel lo hle mah se Pathianin a kaihruai a, Bible-in mihring dam hun chhung a sawi, kum 70 râl kai hialin a

dam a Nı 8 6 1989 zân dâr 8 35-ah ama In, Bethel House, Khatla, Aızawlah kan lo ṭhen ta a nı

A hnathawh leh a thıltıh kawng tınrengah Pathıan malsawmna a dawngın a ınhrıa a, Pathıan chungah a lawm em em ṭhın a nı

A fate		V L	Lalkhuma (L)
	Rev	V L	Zaıthanga
			Zaıṭhuamı
		V L	Zaıthanmawıa (L)
		V L	Zaıhlıra (L)
			Zaıkhumı
		V L	Zaıtluanga
			Zaıremı
		V L	Zaıhmınglıana
		V L	Zaıkıma
		V L	Zaıchhunga
		V L	Zaıthanzama

A CHHUNGA THU AWMTE

MIZO HISTORY

MIZORAM

Mizoram hi ram ngaw dur pui, thing leh mau leh ram thei tamna ram a ni a Chuvângin ramsa chi tinrêng tih mai tûr—sai te, samak te, selê (ram sial) te, sakei te leh sazuk te, ramsa chi tam tak awmna ram a ni Sava chi tinrêng tih mai tûr hiam mawi tak takte chuan chûng thei rah leh pangpâr zute chu an tlân a Hmânlai phei chuan, sava lian pui mai hi a awm a, muin âr a la ang mai hian mihring hi a la zo va, in chhûnga mihring a han bei mai chu, in chungah hian a bawk a, a meiin kawmchâr kawngkhâr a hâwl vêl a, kawt lama lo chhuak a hmuiin a lo man ṭhin a ni, an ti a Chutiang sava chu "Mura" an ti a A lo thlawh chânga bihrûkna tûr lung pûkte an siam hlawm a, tûn thlengin chutiang chu hmuh tûr a awm a ni

Mizoram hi chhim leh hmâr zâwngin a dung a ni a, a dung lam mêl 200 lai, a vâng lam mêl 100 lai a ni A ram leilung awmzia chu, tlâng tê tak tê tê awm khâwm a nih avângin a chhengchhe hle mai a, khâm pawh a tam a, ram zâwl zau a awm mang lo, âwih pang vek tih mai tûr a ni Mahsela, ram mawi

tak a ni a, ram hrisêl tak, nuam tak, zo tui thiang luanna ram, pangpâr mawi chi tinrêng, rim tui tak tak tamna ram, sava hrâm thiam tak takten nilênga an awih nin ngai loh ram a ni Huan leh lo nei hauh lo pawha hnim hnah leh thei rah leh thil bul-bâl ei tûr tamna iam a ni Hmasânga Mizorama chêngte chu lo nei lovin kamrah leh hnah nêm ringin an nung mai a ni

Khawvêl chanchin chhuitute chuan ram upa lo tak nin an ring a, an rin chhan chu Mizorama thing leh lungte hi an enin a no êm mai hlawm a, a pian-na a la rei lo nin an ring a ni Hmânlai lehzual chuan tuifinriat hnuaia awm a ni ta ve ang Tui-finriat hian a kâmsan dân pawh chhak lam atanga thlang lam zâwnga haw chhuk ni tûr a ni Tlâng tam berte hi han en ila, chhak lampang ai chuan thlang lampang hi a chhengchhe zâwk deuh vek a ni

A ram sik-leh-sa pawh hi a tâwk kher mai a, a lum lutuk lo va, a vâwt lutuk hek lo va, fûr leh ṭhâl, nipui leh thlasik hunte a hun taka lo thlen ṭhinna ram a ni

Bung I

MIZORAMA LO CHENG HMASATE

(1) Lung hriamhreia hmangtute

Hmakhawsâng tak tak chuan Mizoramah hian hnam mâwl tak, lung chang hriamhreia hmangtute hi an lo awm tawh niin a lang An hriamhrei hluite chu upate chuan, "Têk" an ti mai a, Mizo upa ngaih dân chuan, mihring hriamhrei niin an ring lo va, ṭêk hi lung chang tak, tuipui aṭanga lo chhuak, thil tithei tak niin an ring a, thing emaw, in emaw a den hnuah chuan, a thiltihtheihna a hmang zo va, a lo thi tawh a, lung chang a lo ni mai a ni, tiin an ngai a Mahsela chu lung chu ṭêk a ni awzâwng lo va, thîr hriamhreia an hman hmaa mihringte hriamhrei a ni zâwkin a lang A hmêl lan dân pawh chi dang dang a ni a, a ṭhen chu tuthlawh ang tak te, hreipui ang tak te, fei ang tak te a ni hlawm a, chu chu hmânlaia he rama lo chêngte hriamhrei hlui niin a lang Heng mite hi an lo chênna a rei êm êm tawh a, khawi lamah nge an awm tâka, an thlahte chu tute hi nge an nih tâk tih chhui zawm theih pawh a ni tawh lo a ni

(2) Mirawng leh Meitei

Mirâwng leh Meitei hnam hi he ramah hian an lo chêng ve tawh âwm e An sûlhnu ţhenkhat ni âwm takte chu tûn thleng hian hmuh tûr a la awm a Upa ţhenkhatte sawi dân chuan, Vankal tlânga lung lian pui pui te, Lungphunliana lung lian pui pui inphun fer furte leh Sialhâwk rama tlâng pakhat, Lungpûm an tih chhîpa lung lian pui pui chhersa lum rengte hi hmânlaia he rama Mirâwng-ho chher niin an ring a Meitei-ho lamlian sial lian pui pui te, an tuikhur siam lung kerte chu tûn thlengin hmuh tûr a la awm Mizoram aţang hian, hmâr lamah an phei a, tûna an chênna ramah hian awmhmun an khuar ta niin an ring Mizorama an awm lai hian, khawchhak lam leh hmâr lamah hian an chêng ber niin a lang

(3) Dawn leh Bawng

Dâwn-ho hi he ramah hian an lo chêng tawh a ni tih hriatna chu, hmun ţhenkhatah—"Dâwn ruam" te a awm a, "Dâwn tlâng" te a awm bawk a, chûng chu an awmna hlui a ni a, a hmunin hmingah a pu ta niin an sawi. Tin, Bâwng-ho pawh hi khawchhak lama an sûlhnu lang chu, Thinglian ramah, "Bâwng ram" a awm a, khawthlang lamah, Bâwlte kiangah, "Bâwngthah" a awm bawk a ni. Hêng hnam, Mizorama an awm lai hi hun rei vak pawh a la ni âwm lo ve

(4) Darlawng

Dârlawng-ho hi Mizoram luah hmasatute an ni a, kan ram lui ţhenkhat -- Tuirial te, Tlawng te leh Tut te hi anmahni hming vuah vek niin an sawi a ni Mizoram an chhuahsan dâwn lai hian, Tuirial chhak tlâng dungah hian an innghâk khâwm a, chumi tlâng dung chuan hmingah a pu hlen ta a, "Dârlawng tlâng dung" tih a ni ta reng a ni, tiin mi ţhenkhat chuan an sawi a ni

(5) Pawi leh Hualngo

Pawi-ho hian khawchhak lamah sûlhnu an ngah ber avângin khawchhak lam hi an chênna ni berin a lang Khawchhak lam lui tam tak hming tâwpah chuan "va" a awm hlawm a, chu chu Pawi ţâwngin "lui" tihna a ni a N Vânlaiphai bula lui hming chu Varhva a ni a, Bùngzung ram lui pakhat chu Thlikva a ni a, Sialhâwk ram lui pakhat chu Lungvà a ni a Chûng luite chu Pawiho hming vuah kan rin hlen tâk ni ngeiin a lang a ni

Tin, Hualngo-ho hi an sûlhnu kan hmuh dânin, an thleng thla thui hle a ni Aizâwl khawpui chhim lam mêl 7 bula Hualngohmun chu Hualngoho awmna hmun hlui a ni a Helai hmunah hian ahovin hlim tham takin an awm a, anmahni phei chuan tam an inti hle mai a, tupawh ngam leh hneh theiin an inring a, "Pa heti zawng chuan ngam loh kan nei lo vang chu, van pawh lo tla se, kan do pawp zak zak mai ang chu," an ti hial âwm e Hemi hmun aţang hian chhak lam an pan leh ta a ni

(6) Hmar

Hmâr-ho hı Mızorama lo lût hmasa pâwl an nı Luseı-ho lo luh hma hıan an lo awm tawh a Hmâr hnam hrang hrangte chu ahovın, tlâng hrangah an awm nghe nghe a nı tıh hrıat theıhna chu an awmna tlâng chuan hmıngah a pu hlen ta hlawm a Champhaı tlâng hrang hrang hmıng—Chawnchhım te, Zotê te, Chhûngtê te, Lawıhmun te, Ngûr te, Khawbung te hı Hmâı hnam hrang hmıng vek a nı a, Thıak te, Dârngâwn te leh Bıate te pawh hı Hmâr hnam hrang hmıng bawk a nı a, chûng hnam hrang awmna chuan hmıngah a pu hlen ta a nı

Luseı leh hnam dang khawchhak Ţıau râl atanga an lo tlâk thlâk hma hıan, Hmâr-ho hıan Mızoram an luah tawh a, mahse chûng-ho an lo tlâk thlâk rual pawh chuan, a lo tel tâwk chu an awm tho va Luseı-ho Mızorama an lo luh hıan, Hmâr-ho nên hıan an ınngeıh lo va, khawchhak lam aţangın Pawıhovın an rawn tıbuaı fo bawk a, chuvângın Hmâr-ho chu an darh ta a Hmâr lama darh pheı tate chu Manıpur ram leh Cachar ramah awmhmun an khuar ta ber a, Mızoramah pawh tam tak chu an châmbâng a, ahova awm lovın, a ţhen chuan Chhım lam an pan a, Tlabung ram vêlah te an awm a, a ţhen chuan thlang lam an pan a, Aızâwl vêlah te an awm a, Mizoram hmâr lam hı an awm tamna zâwk a nı. Mizoram chhıarpuı hmasaa hnam hrang hrang thlıarnaah pawh khân Hmâr-ho chu Mızoramah tam tâwk tak an awm tih a hrıat theıh a nı

Hêng kan sawi pawh bâk hi Mizoram a lo chêng hmasa hnamte chu an awm tih hriat a ni a, mahse chanchin lang deuh deuh leh sûlhnu lang deuh deuhte chauh hetah hian ziak a ni mai a Lusei-ho leh hnam dangte an lo lût ve leh a, he ramah hian awmhmun an khuar nghet ta a a tirah chuan, a ramte a thain an la thâwl bawk a, an duh duhna hmunah an pêm lâwi a, an insawn an insawn thîn a, zawi zawiin khaw nghet leh hmun nghet siam na-châng an lo hre deuh deuh va, nun dân leh khaw-sak dân tha zâwk an lo hmu chhuak zêl a ni

Bung II

MIZO-HO MIZORAMA AN LUH HMA CHANCHIN

(1) Mizo lo chhuahna bul

Mizo-ho hi kan pianhmang leh kan awm dân aṭangin Mongolian thlah kan ni tih a hriat a ni Hnâr ngul hniam tak, chal tê, biang ruh bâwk, taksa sei deuh, fûke tawi deuh si—kan nih dânahte hian

Kan thlahtu bul berte chu, China ram hmâr chhak lama mite khi an ni a, tichuan an lo darh zau zêl a, India hmâr lam Tibet ram lamah an lo pêm thla a, chuta ṭang chuan Burma ramah an lo lût thla a, chuta ṭang chuan Mizoramah an lo chhuk thla zêl a ni âwm e Chuti chu a nih avângin Mongolian thlahte zîngah pawh Tibeto-Burman thlah an tihte hi kan ni Hei aia thui chhuitu ṭhenkhatte chuan, Nova fate pathum zînga Japheta thlahte kan nin an sawi a ni

Mizo-ho Mizorama an awm chin hi rei vak a la ni lo va, hnam dang kan vêla awmte nên hian thlahtu thuhmun kan ni hlawm a, kan inṭhenna pawh rei vak a la ni âwm lo ve Heng Kâwl-ho te, Meitei-ho te, Pawi-ho te, Paihte-ho te, Lakher-ho te, Biate-ho te, Darlawng-ho te nên pawh hian kan ṭawng te, kan

chêt dân ţhenkhatte pawh a la thuhmun a ni Kan ţawng thlûk dân leh kalhmang phei hi chu a la inang hle a, hnam dang daih lo ngaihah phei chuan ţawng hrang tih pawh hriat har tak a ni

(2) Burma (Kawlvai) rama Mizo awm lai chanchin

Burma rama Rûn lui chhak lama Mizo awm lai hi hriat phâk a ni mang lo Rûn leh Ţiau inkâra awm lai thu hi erawh chu chiang takin hriat a ni a. Mizo-ho Burma ram phai zâwla an awm lai chu kum 1400 A D hma lam niin a lang a Pi pu thawnthu aţang chauh lo chuan fel taka chhui tlâka hriatna a awm lo a ni

Kâwl mite ngei sawi dânin thawnthu pakhat an sawi ve fo chu hei hi a ni — "Hmânlai chuan, Kâwl zâwl-ah hian hnam sâwm kan awm khâwm a, hnam hrangte chuan hnam hming bîk la neih hma a ni a, hnam khat-na, hnam hnihna tia invuah mai a la ni a A hnam sâwmna chu thlang lamah an pêm thla a—"Lusei" vuah an ni ta a (Kâwl ţawngin 'Lu' chu hnam tihna a ni a, 'Se' chu sawm tihna a ni A tir takah chuan 'Luse' tih a ni a, a lo rei a, 'Lusei' tih a lo ni ta a ni) Kâwl zâwla Bûngpui lian pui "Khampat" bûng an tih, a bul teh vêla hlam 10 lai, Kalemyo leh Tamu inkâra mi pawh hi Mizo-ho phun a ni a, an thlang tlâk dawna an phun a ni a An thlangtla tur chuan thuthlung an siam a, 'A kal hmasa apiangin thing pang thel zêl sela, a hnunga rawn zuitute tan zui tur lam hriat theihna a ni ang a' tiin 'A kal hmasate

chuan an thel ta zêl a, an hnunga lo kalte tân pawh zui a remchâng êm êm mai a, mahsela Muk thing hi an lo thel tel palh hlauh ta mai a, thel zawh hlim lawkah pawh a dum leh vek mai thei a, an hnunga lo kalte chuan, 'E! an thing thelna hnuhma a hlui ta êm mai a, ûm phak mi an ni ta lo ve,' an ti a, awm-hmun an khuarkan ta mai a, an lo awm hrang ta a, chi hran angin an lo awm ta mai a ni," an ti a ni Bûngpui Mizo phun an tih chu tûn thleng (1942) hian Kâwlphai zâwlah khian a la awm a, Kâwl-ho ṭhen-khatte ngaihdan chuan, "Bûngpui zâr chhak lam a lo zâr thui zêl a, lei a tawh hial hunah chuan Mizo-ho hi an lo la chho leh dâwn a ni," an ti a ni

Hêng aṭang hian Kâwl-ho (Burmese) nên hian kan inhlat lo tih chu a lang a, kan ṭawng kal dân te, kan chawhlui kîl dân te, naupang tualchai dân te leh thih hnua thlaiau awm dân kan rin dânte pawh a la thuhmun nual a ni.

Engpawh ni sela, Mizo pi pute pawhina an chhui phâk chin chu Rûn lui thlang lama Mizo-ho awm lai hi a ni a, chumi ram chu tûnlaia Chin Hills an tih tâk khi a ni a Chutih lai hun chu kum 1400—1700 A D. inkâr vêl hi a ni âwm e.

(3) Pawi rama Mizo- ho awm lai chanchin

(a) MIZO-HOVIN LAL AN NEIH HMA THU

Rûn lui kam vêla Mizo awm lai chuan lal bîk pawh an awm lo va, hnam hrangte hi an awm hrang mai

a, an zînga thawkawm deuh leh fel deuhte chu khaw hotu an nı maı a Chutıh laı chuan tûna 'Luseı' tıh tâk ber hnamte hı Seıpuı hmunah te leh Khawkâwkah te leh Hauhnâr tlângah te an awm a Râlte-ho hı Suaıpuı leh Saıhmunah an awm a Chawngthu-ho hı Sânzawl leh Bochungah an awm a Khıangte-ho hı Pelpawl leh Bêlmual leh Lungchhuan-ah te an awm a, Ngêntê leh Punte-ho te leh Pâıte-ho te hı Chawnghawıh-ah leh Sıallâm-ah an awm a Pautu-ho pawh Pautu tlângah khıan an awm a, Khawlhıııng-ho pawh Khawlhrıng tlângah an awm a

Chutıh laı chuan an la fıng lo hle maı a, sılhfen ţha pawh an neı lo va, puan tah pawh an la thıam hek lo Hmeıchhıate chuan hruıkhau hrual thıl khâwm hı pawnfênah an hmang maı a chu chu a hmıngah "Sıapsuap" an vuah a Mıpa pawhın hıuıkhau hrual thıl khâwm bawk hı kawrah an ha ve maı a, chu kawr chu "Hnawkhâl" an vuah a Saıuaka awm êm chu an nı lo va, tûnlaı thangthar-te ngaıhdâna han thlîr chuan, puan ruaka awm tluk an nı Hrıamhreı ţha pawh an neı lo va, thîr hriamhreı rêng rêng pheı chu an la neı lo va, a chher an la thıam sı lo va Hnam hrang leh hnam hrang an ınngeıh loh chânga an han ındo vete pawh hıanın thıngphêkte hıan an ınsât âwrh âwrh maı ţhîn a Lo pawh an la neı thıam meuh lo va, tûn laıa Mızo-ho chaw ber, buh pheı hı chu an la chîng hauh lo va, an eı ngaı bawk hek lo An lo neıh chhunahte chuan bâl te, vaımîm te, buhtun te leh kâwlbahra te hı an chîng ber a nı Sakhaw bulbâl

pawh an la nei lo va, inthawi nachângte pawh an la hie lo va, an dam loh chângte hian an mang a ang êm êm mai ṭhîn a, hmuh theih si lovah hian engemaw mihringte aia ropui zâwk, mi tinâ thei, tidam thei bawk awma rinna an nei a. Nikhua a lo rei deuh hlek a, an zînga a fing deuh ber pakhat chuan— "Kan pi pute hian thlarau engemaw tal chu biak an nei ngei ang a, kan hre ve ta lo mai a ni A hming leh a biak tûra tak hre fuh ta lo mah ni ila, kan nat mangan chânga min ṭanpuitu tûrin— kan pi leh pute biak ṭhin kha biak ve dân ngaihtuah tûr a ni," a ti a Tichuan an lo nat a, an lo mangan hle chuan— "Pi biakin chhâng ang che, pu biakin chhâng ang che," ti mai ila, a lo chhâng ve mai ang e, an ti ta a, chutia an han ti chu inthawina hla an siamna bul a lo ni ta reng mai a ni. Chuta ṭang tak chuan Mizo-hovin sakhaw biak kan lo nei ta a ni Rûn lui kama mâwl taka awm lai hun hi kum 1500 A.D. vêl a ni âwm e.

Mihring hi thinrim leh inhnial châng awm loh theih a ni lo va, chumi avâng chuan chhûngkhat leh hnam khatte pawh a lo inngeih loh theih a, hnam hrang leh hnam hrang phei chu inngeih loh a awl viau mai a, chûngte avâng chuan indona hi a lo chhuak ṭhîn a ni a Mizo-ho pawh hi chanchin han chhui hlat theih tâwk aṭang pawhin indo châng nei an nih hi sawi ve a ni nghâl a. Chutia indo chângte a awm avâng chuan, khaw khat leh hnam khat tân hotu bîk awm a lo ngai ta deuh deuh mai a, tûn laia lal kan tih ang hi an awm hma pawhin hnam

khat zînga a fel deuh leh a fing deuh leh a huai deuhte chu hotu an ni mai lo thei lo va, hotu fel an neih chuan an lo chak zâwk a, an lo huai zâwk bawk a, hnam dangte pawh khân hotu ṭha nei chu an lo hlau deuh deuh va, zawi zawiin hotu chu an lo vuan nghet deuh deuh ta a ni

(b) MIZO-HOVIN LAL AN NEIH CHIN

Inngeih lohna leh inhriatthiam lohnate avângin indona a lo awm lo thei lo va Indo fo mai m' an lo ni lo thei ta si lo va, tichuan hotu bîk nghet, "Lal" an lo insiam ve ta a Atîr tak chuan tumahin lal nih hi an châk lo va, indo chângte hian hotu nih a ngai si a, huaisen pawh a ngai a, chhûngrual deuh tân lo phei chuan lal nih chu hrehawm tak a ni mai a, lal ni tûr chuan an khuaa an ît berte kha tlâwmngai taka lala ṭang tûrin an sâwm ṭhîn a ni

(1) Lusei-ho Lal neih tan dan

Rûn kam thlang lama Mizo an awm lai hian, Rûn râl chhak lamah khian Paihte-ho an awm a Vawi khat chu— Chhakchhuak-ho nên an indo vak mai a, Paihte pakhat, a hming, Chhuahlâwma an man a, salah an hâwn a, Chhuahlâwma chu Sihsînga fapa Râlnaa fa a ni a A mantute chuan fa angin an enkawl a, nupuite an neihsak a, fapa a nei ta nghe nghe a, a fa hmingah chuan, Zahmuaka a sa a Chhakchhuakhovin sala an man a, an hawn ni khân a hmuaktute kha an tam êm êm a, chumi chawi chuan a fa hming chu a sa a ni Zahmuaka chuan nupui

a nei a, a nupui chu Lawitiang hnam a ni a, a hming pawh Lawilêri an ti a Fapa hlîr 7 an nei a, an chhûngrual hle mai a, an fate zînga a naupang ber chu a thi a, mi dangte erawh chu kim takin an dam vek a, chhûngrual tak an lo ni ta a Chutih lai vêl chuan Hnamte-ho hi Tlâng khuaah an awm a, an hotu chu Chhanpiala a ni a A lo thi dâwn ta a, fapa a nei si lo va, a hote chuan, "I thih hunah tu nge hotuah kan lo neih leh ang le ?" an ti a Ani chuan, "Fapa ka nei si lo va, laichîn unau hnai deuh pawh ka nei hek lo, Seipui khuaa Zahmuaka te chhûng saw— ka nu laichînte an ni a, an chhûngrual hle bawk a, lalah lo va sâwm mai ang che u," a ti a A thih tâk hnu chuan, lalah an va sâwm ta a, an lo hreh viau mai nghe nghe a, "Keini tehlul lala min sâwm chu," an ti a, châk vâng ni lovin, an tlâwmngaih kal ta a An va kal tâk hnu pawh chuan thâwkkhat chu kîr leh an tum a, mahse an khuaten an ui a, "Kir leh lul lo vang che u, buh kan pe thîn ang che u," an ti a "Amaherawhchu hnamdang hotute hmuh loh ang—buh in hmuh avângin in lâwm entîr nân, Hnamtê chu rethei mangang êm êmin awmin, in in chhûngah lo tlu lût pawh ni ila, chhiahhlawhah min hmang lo ula, unau awmpui angin min hmang ang che u," an ti a, tichuan an lal hlen ta a

Zahmuaka fate chu hengte hi an ni —

(1) ZADENGA hi an upa ber a ni a, a nu leh a pate hi tuikhur kawng thlanga awm an ni a, an rethei si a, tumahin an zah lo va, an tui chawi kal pahte hian an in chung chu an deng mai mai thin a, chumi chawi

chuan Zadênga an ti a ni A thlahte pawh Mizorama an lo luh hnu thleng hian an lal a, an thlahtu hming chu hnam hmingah an pu ta a, Zadêng an inti ta zêl a ni

(2) PALIANA hi a lo pian thlâk tirha a len êm avânga a hminga phuah an ni a A thlahte pawh vai len thlengin an la lal a, an thlahte hi an râwng deuh va, an lal rei lo An zînga hmingthang ber pakhat chu Sibuta a ni a, Renpui hnuaia an awm lai chuan, in tam tak a khuaah chuan an awmin an sawi

(3) THANGLUAHA hi an chhiat lutuk avânga an hmingthan chawia an phuah a ni Mizoram luh hnuin Chhim lamah an lal

(4) ṬHANGURA hi naupang chuni tak a nih avânga a hming an phuah a ni A thlahte chu Mizorama lal hmingthang ber ber leh ropui ber berte an ni ta hlawm

(5) RIVUNGA hi an chhûng an lo chhangchhe ve ta a, an lo bengchheng ve ta hle mai a, chuvângin Rivunga phuah an ni A thlahte chu an ropui vak lo va Mizorama luh hnu chuan Khawthlang lamah an lal a ni

(6) ROKHUMA hi an chhûngrual em avânga mi tumah 'an awh bîk tawh loh thu chawia an phuah a ni a, Mizorama luh hnuah Hmâr lam— Sihfa-ah te, Ngêntiang (tûna Lungpho khaw bul)-ah te a thlahte an la lal

Heti hi a ni a, Zahmuaka fate chu an lal vek a, an thlahte an lal leh zêl a, Mizoram lal bul an lo ni a, an thlahte chuan an thlahtu hming hi hnam hmingah an nei hlen ta zêl ţheuh a ni.

(2) Hnamdangte

Hnamdangte pawh hian mahni tâwk tê chuan hotu leh lal an nei hrang ţheuh hlawm a Tûnlai anga hmun khata chi tinreng awm khawm hi an ni ve si lo va, hnam hrang khân lal hrang an nei a, a hrangin an awm a. Nikhua a lo rei a, chanchin ziaka nei ve ta lo chuan chanchin chhui mumal tûr hriat a harsa ta mai pawh a ni Zahmuaka fate kha an chhûngrual si a, an chakin an lo huai ta deuh ber a, hnam hrang tê zâwk tân chuan belh loh theih a lo ni lo va, indo an chîng si a, an inhneh a, khaw khatah te an lo awm tlângin an lo infin ta deuh deuh va, lal hrangte chu an lo bo ta deuh deuh ni tûr a ni

RALTE LAL : Râlte-ho pawh hian a tîr aţangin lal an nei ve a, Rûn kama an awm lai aţanga Suaipui leh Saihmun-a awm hrang tawh an ni a. Mizo-ho Mizo rama an lo luh tirh vêl laite pawh hian lal an la nei a, an zînga hmingthang ber chu Mângkhâia a ni A lungphun pawh Champhai leilet zâwl chhim lamah hian tûn thlengin hmuh tûr a la awm a, "Mângkhâia lungphun" tih a la ni reng a. Mângkhâia pa hi chu Mângthâwnga a ni a, ani pawh hi lal ni ve ngeiin an sawi ţhin Mizorama Mizo lo luh tirh lai hian, ropui ve tak an nih avângin an huphurh a, finrâwl

thawhin tihtlâwm dân an ngaihtuah a Chutih lai dâr hmingthang tak mai—'Siallâm dâr' an tih ṭhin chu Mângthâwnga hian a nei a, Zadênga thlahte hian an awt êm êm a, an do va, an titlâwm a, an chhuh ta a ni

FANAI LAL Fanai-ho te pawh hian Rûn leh Ṭiau inkâra awm laia lal nei hrang an ni An lal hriat theih hla ber chu Zachhûma a ni a, upahovin titia an sawi dân chuan, a unaupa chu 'Keimi'-ah a chang a— tun mak takin an sawi ṭhîn a, a fate zinga hmingthang ber chu,—Pakhûpa a ni a, tûn thlengin chu mite thlah chu, 'Pakhûp' an ti ta a, an thlahtu hming chu, hnam hmingah an chhawm ta zêl a ni

ZAHAU LAL Zahau lal lo chhuahna bul hi hriat chian a har hle na a, hmanlai aṭanga lal nei hrang chu an ni ngei a ni An lalte zînga hriat hlat theih ber chu, Kipkuala a ni A thlahte pawh Mizorama Mizo-ho awm ngheh thlengin an la lal hlawm a ni

(C) TIAU LUI RALA AN AWM LAIA AN HMASAWN DAN TLANGPUI

Hmânlai aṭang tawhin Mizo-ho hi indo reng reng an ni ṭhin a, an la fin loh zual laite chuan thing phêkṭe hian an invaw âwrh âwrh mai a An lo fing deuh va, huai ber leh huai ber insualtîr an chîng a. Ṭhlân an lai lâwk sa sauh sauh va, a chungah thing lian tak an kham kai a, a indova te zînga a huai

ber ve ve chu, chem sei pui an pe a, an insât ta chiam ţhîn a, a che sual zâwk chu a tla tawp a, a hnehtu lam chuan an lâwm entîr nân an haw haw hluah hluah mai a A che sual zâwk chu an phûm a ni nghal mai a, a che sual pâwl chu chak lo zâwk an ni mai a An lo fin leh deuh hnuah chuan, thal leh feia indo te pawh an chîng ve bawk a Chutianga indo chîng mi tak chu an ni na a, kawng tam takah hma an sâwn nasa ve êm êm a ni An hmasâwnna zînga chhinchhiah tlâk deuh deuhte chu hêngte hi an ni —

1 Thlawhhma lak Thlawhhma lâk lamah hian hma an sâwn nasa hle a ni Rûn kam vêla an awm lai kha chuan, lo tihtlâk an nei lo va, buh chîn nachâng pawh an hre lo va, bâl leh vaimîm hi an chaw ţha ber mai a ni a An lo fing deuh deuh va, buh chîn nachâng an lo hre ta a, tûnlaia lo ang deuh hlek hian an lo nei ve ta a, an ei pawh a lo tui deuhvin, an khawsak dân pawh a lo sâng ve ta deuh va An lova buh an chîn tih zawngin a zah fai dân pawh an thiam lo va, miten sisêpa buh an zâp fai hi an thiam ve lo va, dâr herh leka tih mi emaw an ti a, an zînga pa pakhat dâr an han herh lek a, a lo zâp thei ta awzâwng lo mai a, an ti a ni Engpawh ni se, Mizo-ho hian Lêntlâng an lo chuan chhuah chinah buh ei nachâng an hria a ni

2 Silhfen Saruak taka hruikhau hrual ngawt fênga an awm chu zawi zawiin an lo danglam ve telh telh a, kawrte ha tak tak lo mah se, puan sin nachang an lo hre ta a, mipa chuan puan hi an kawr tawng hâk a, hmeichhiate chuan puan hi

an bih a Tûnlai ngaih chuan an la saruak hle mai a, mahse Rûn kama an awm lai ngaihtuah chuan danglam tak an ni tawh a, dân narân chuan mipa-te chuan, khawlai lênnaah chuan puan an veng ri-ngawt a la ni ber mai Mipa puana inthuam zût zût chu hmeichhe rilru puah an ngai deuh tlat a Mipa chu silh leh fên thuah pawh tâl mai mai thei nih hi an inelna a la ni

3 HRIAMHREI Hriamhrei lamah pawh hian hma an sâwn zêl a ni Thîr chher te chu an la thiam tak tak lo na a, hnam dang ta an hmang ve ṭan tawh a An hman tam ber chu Kawl-ho ta a ni ber Kâwl chem seipui mai— "Kâwlhnâm" an tih phei chu indonaa an hman bei a ni ta a Feite pawh an lo nei ve tawh a, hmânlai ngaihtuah chuan danglam tak an lo ni ve tawh a ni

4 HLA PHUAH LAM Mizo hi an chênna iam zir a nih vâng emaw ni, hnam lunglêng thei tak, hla sa mi tak, hla phuah thiam tak an lo ni a Kawr ṭha leh puan ṭha leh hriamhrei ṭha an neih hma atangin hla lamah chuan an lo hausa hle tawh a An khaw-sak dân leh an hausak dânte pawh hlaah an phuah a Hêng— Chai hla te, chawngchen hla te, sa lu lam hla te leh Hlado te hi Mizo-ho Tiau lui râla anṭawm laia an phuah vek a ni Hla phuah thiam-te zînga hmingthang ber chu Pi Hmuaki a ni

Pi Hmuaki

Pi Hmuaki hi a hming chu Mizo tawhphawt chuan hmat loh theih loh hial khawpa hmingthang a ni a Amah hi a naupan lai atangin naupang danglam tak a ni Thiante zingah pawh awm mang lovin, upa lam leh tar tê tête hi a kâwm thin a, tarho lungleng hla sakte hi a ngaithla deuh deuh thîn a Hma sâng thawnthu tarhovina an hrilh thinte aia ngaihthlâk nuam a tih hi a awm lo va, a lo upa ta deuh va, hla phuah a lo chîng ta a. Amah chu mi lungleng mi tak a ni rêng rêng mai bawk a, hla a han phuah a, amah vêk hian a han sa hlerh hlerh mai thin a Amah lah hi nula hmel tha tak mai a ni a, ngaihnobei fahran hi a ni nghe nghe a A hla chu mi tin mai hian an duh ve ta êm êm mai a A hun laiah chuan Pi Hmuaki tih huai huai mai hi a ni ta a Amah lah chu—mi ti zawk zawk lo, nungchang tha tak hi a ni rêng a. Nakinah chuan mi thenkhatte chuan lawm ahnêk chuan, a hmingthanna chu ngaih hrehawm an lo ti ta mai a A mak hle mai !

Hei hi khawvel dan tha lo pakhat a ni a. Mi fel te, mi thiam te, mi thiltithei te leh mi hmingthang te hi chawimawi tûr an ni a, mahse mi tam tak chuanin chawimawi aiin an itsik a, an hua a, an rêl thin rêng a ni. Amah hawtute zingah chuan lal leh upate pawh an lo tel ta hial mai a Amahah chuan huat thu engmah a awm lo va, a thiltihsual sawi tûr hria tumah an awm bawk hek lo A tâwpah chuan mi thenkhatte chuan lal leh upa an thuzâwnpui ta a "Pi Hmuaki hi a dam rei chuan hla a phuah zo

vek mai dawn a, ṭhangtharte phuah tûr pawh a awm ve dawn lo ve," an ti ta mai a Hmânlai lal leh upate chu an lal êm êm a, an tualchhûng thuah chuan thihna ro thleng hian an thu thu a ni mai a An duh duh an that thei a, an duh duh an hum thei bawk a, chuti khawpa khaw chhûngah chuan thu nei thei an ni a, an chungah tumah an lal chuang tawh lo va, sawrkâi lah an la awm bawk si lo va Tichuan Pi Hmuaki chu tihhlum mai tûr niin an lo hre ta a, thah zai an rêl ta a, Lal leh upaten thi tûra an tih tawhte chu hnial theih a ni lo va, pumpelh theih a ni bawk hek lo Tichuan tlangvalho chu thlân an laihtir ta a, hlim tak main a thlân tur chu an lai mup mup mai a

Pi Hmuaki chu mi zaidam tak leh thu awih thei tak a nih avângin lal leh upate leh a thlân laitute pawh chu a tilruin haw hle mah se, haw âwm iêng rêngin a awm duh lo mai a, ânchhia a lawh lo va, a rêl bawk hek lo Thlân chu an han lai zo ta a, a nung chunga phûm an tum ta a Pi Hmuaki hian darkhuang a nei a, a duh êm êm mai a, a khât tâwka a vuak rik reng thin a ni a A dârkhuang nên chuan an phûm dâwn ta a A nung chungin a thlân mawngah chuan a darkhuang nên an dah a, thâwl takin a darkhuang la vuak rik theih turin tlangvâlhovin an siamsak a A thlân an han chhilh dâwn chuan, a thlân chhilh tûr tlangvâlte hnênah chuan hlain --

"Nauvate u, nauhaiate u,
Tha tê tê khân mi han chhilh rawh u,"

tlin hla bawkin a han bia a Lunglêng âwm tak maiin a han sa leh ta hlerh hlerh mai a Tlangvâlho chuan, "E, phûm dâwn pawhin hla a la phuah ta fo mai, a phuah tam hman ang e, i chhilh thuai thuai ang u," an ti a, leiin an chhilh ta ruih ruih mai a Pi Hmuaki chuan lunglêng tak maiin thlân chhungah chuan hla a sa a, dârkhuang chu a chûm ri ţhin a, a dâr ri chu mite chuan an hre ţhin a, chawlhkâr khat ngawt a ri a ni, an ti thin

Amah chu an that ta chu a ni a, mahsela a hla phuah thiamna leh a nungchang mawina chu phûm tel theih a lo ni ta awzâwng lo mai a Pangpâr mawi tak maite hi a chi kan phûmin boral ta daih angin lang mah se, a lo ţiak thar leh a, kûng mawi zâwk leh pâr mawi zâwk a han chhuah thîn ang hian, Pi Hmuaki hla phuah thiamna leh hmingthanna chu Mizo fate zîngah chatuan pawha reha mawi a ni lo ve Thiltihţhat leh nungchang ţha hi hnûhma a nei rei ber ţhîn rêng a ni

Bung III

MIZO-HO MIZO RAMA AN LUH HNU THU

Mizo-ho Mizorama an luh thlâk tirh lai hun hi kum 1700 A D vêl a ni a Pawi-hote nên hian indo to an ni a, Mizo-ho hi a tlem zâwk leh a chak lo zâwk an ni a Pawi râl avângin an muang lo êm êm a, zânah an mu tha ngam lo va, tlangvâlhote pawh râl vênga inmen chhâwk a ngai a Chuti chung pawh chuan zânah te, feh hlân tein Pawi-ho hian an han rûn leh mai ṭhîn a Tiau thlang lamah hian tûna Mizoram hi ram dum pui, ram tha êm êm mai, mihring tam awmna pawh ni lo hi a awm bawk si a, chuvâng chuan an lo lût thla ta a ni An lo luh thlâk dân pawh hi a huai lo leh a chak lo deuh deuh an lo lût hmasa a, lal chak leh ropui deuh deuhte kha a lût hnuhnûng an ni

Mizorama Lusei leh hnam dangte an luh thlâk tirh vêl lai chuan, a ram hi ram ngaw durpui mai a la ni a, ramsate an tam êm êm mai a—Sai te, Samak te, Ṛam sial te, Sakei te leh Savawm te hi an tam êm êm mai bawk a Tiau râla Pawi-ho nêna in-ngeih lova indo leh innghirngho rêng rênga awm ai chuan, awmna zâwk âwm rêng a ni

Zahmuaka thlahte kha an lal ṭheuh hlawm a, chu mite zîngah chuan Palıana thlahte kha Mızoramah hıan an lo lût hmasa ber a. Palıana fapa Lıanpuıa chu Mızorama a lo luhin, Ṭîau thlang tlâng dûng-ah khıan awmhmun a han khuar hmasa ber a, chu mi an awmna chu tûn thleng hıan hmıngah a la pu ta reng a, "Lıanpuı tlâng dung" tıh a nı hlen ta a Lıanpuı tlâng aṭang chuan chhım lamah an ınsawn pheı a, Dungtlânga an awmı laı chuan, khaw hlım tham takın an awm âwm e Chuta ṭang chuan chhım lam leh khawthlang lam an pan leh a, a thleng thlang ber chuan Pûkzîng te, Saıthah te an thleng âwm e

Hetıa Luseı lalte an lo luh thlâk tırh laı hıan, Mızo ramah chuan Hmâı te leh hnam dang ṭhenkhatte chu an lo awm sa reng tawh a, Luseı-ho nên hıan an ınngeıh lo va, a ṭhen chu Mızoram pâwn lam-ahte an darh ta nım a lang a nı

Zadêng-ho hıan Palıan-ho an han dawt ve leh a Lal ropuı pâwl tak an nı a, Mızoram khawthlang tâwp Zâmpuı tlâng dung thlengın an lal a, kum 100 chhûng laı an lal âwm e Rokhûm-ho pawh an lo chhuk ve leh a, annı hı chu an ropuı lo hle a, chan-chın pawh an ngah lo hle a Mızorama an sûlhnu lang deuh deuh chu Lungpho rama Ngêntıang hmun-ah te, Arbâwm-ah te leh Sıhfa lamah te an sûlhnu chu hmuh tûr a la awm. Thangluah-ho hı hmâr Vânlaıphaı vêlah an lo tla thla nım a lang a Rıvung lalho chuan chhîm lam an nawı a, Ṭîau

depa an awm chuan, Pawi râl a la hlauhawm fo avângin thlang lam an pan zêl hlawm a ni

Zahmuaka fate zîngah chuan, Thanguia thlahte kha an ropui ber mai a, Mizoramah pawh an lo lût hnuhnûng ber bawk a. Ţhangura hian fapa pahnih a nei a, Chawnglula leh Thangmânga an ni a Chawnglula thlahte chu— "Chawnglul" an inti a Thangmânga chuan Sailova a hring a, Sailova fate chu an lo fingin an lo ropui ta ber mai a, an Pu hming pawh a lân zo hle mai a Thangura thlahte chuan, "Ţhangur" chu la inti ve bawk mah se, a lâr ber leh tlânglâwn ta ber chu, "Sailo" tih hi a ni ta a ni

Mizo-ho mahnia ro inrel chawpa an awm lai

Mizo-ho hi Mizorama an lo luh achin hun rei tak chhûng chu an chunga thuneitu tumah awm lovin an awm a, anmahnin sawrkâr an insiam a— tûn lai ţawngin, "Independent" an ni Hetih hun chhûng hi kum 200 dâwn lai— kum 1700 A D aţanga kum 1889 A D hun chhûng inkâr hi a ni

An inawp dan tlangpui

Lal ţam tak an awm a, lal tinte chuan anmahni thu thuin ro an rêl a, ram chin bîk pawh an nei lo va, an awm duh duhna ram kha an ram a ni mai a, ram pakhat an neih bua deuh chuan, ram ţha dang-

ah an insawn a, an ram a ni leh mai a Lal chu engkima engkim an ni mai a Lal an ṭhat leh khawtlâng a nuam a, lal an sual leh khawtlâng a nuam lo a ni mai a Lalte chuan anmahni puitu tûrin mi an ruat a— mi dangte aia thunei leh inhmun lo ramah an laltîr êm êm a, chuvâng chuan an hmingah "Zalên" an vuah a Lal tân an nung ber a, an thil neih te, an finna te leh an huaisenna te pawh chu anmahni tan an hmang ngai lo va, lal tân an inpumpêk vek a, lal enkawltu an nih avângin chûngho chu, "khâwnbâwl" tin an vuah thîn Khawnbâwl hnuaiah chuan mipui aia lal zâwk, khâwnbâwlho kaiza vêngtute an siam leh a, chûng chu, "Zalên tê" an vuah a Lal leh a hote chu nilêng zakin lal sumhmunah inpâwl khâwmna an nei a, ni chhuah aṭanga ni tlâk thlengin zu an in chawt ṭhîn Chûng zute chu khâwnbâwlho ta vek a ni a, zu an in tam deuh châng chuan, an lo rui a, an inhau va, an insual a, khaw hotute tih âwm loh tak han tih châng pawh an nei a, mahse an rui a lo reh a, hlim takin an inkâwm tlâng leh a Khâwnbâwlho hi chuan hnathawh an ngaihsak mang lo va, lal khâwnbâwla, nilênga lal rawngbâwl hi an tum pui ber a ni

Rorelna

Khaw chhûngah intibuai an lo awm châng chuan lal hnênah an sawi a, mahse lal mai chuan a ngaihtuah ngai lo va, a upate nên an ngaihtuah ṭhîn Inkhing an awm phawt chuan a sual zâwk chu an

hrem ziah ţhin a Hremna hniam ber chu— Vawkpui an chawitîr a, chu chu lal leh upa ei tûi a ni a, a hmingah "Salam" an ti a Hremna sâng bei chu— Sepui an chawitîr a, upaho tân salam an chawi tel bawk ţhîn Hetih laia Sepui chawi chu, tûnlaia Rs 1000/- chawi tlukin a harsa a ni Thubuai nei, thiam chang zâwk khân, lal leh upa hnênah lâwmthu hrilh nân,— zu bêl khat a pe ţhîn a Mi sual apiang hrem an nih zêl avângin khaw chhûngah mi sual lutuk an awm ngai lo Lalten an khuate an vawng zo êm êm a ni

(1) Nula leh Tlangval nun

Hmânlai Mizo nula leh tlangvâl nun chu mak tak a ni a Nula leh tlangvâl hi hlo thlawhnaah an inlâwm ţhîn a, ahovin emaw, pahnih lek pawhin emaw an inlâwm a Nula khânin a lâwm tlângvâl chu kawt chhuahah a lo nghâk chhuak ngei ngei ang a, a kawr te, a puan te, a êm te a kensak vek ang a, tlangvâl chu ruakin a kaltîr ngei tûi a ni A kawi kha a ţeh chuan a thuisak ang a Nilêngin an va feh dûn ang a, an haw rual leh ang a, a tlangvâl thuamhnaw kha a phurhsak leh vek ang a, kawtchhuahah a pe leh chauh tûr a ni Nula chu ina a awm nikhua te chuan khawlaiah a lêng mai mai lo va, inah a awm reng tûi a ni Tlangvâl thung erawh chu ina an awm ni pawhin mahni inah an awm ngai lo va, nula rîmin an nilêng mai a, mahni in lama themthiam hna thawh emaw, in leh huan leh pal chhia ilo siam chu pa tih tûrah an ruat

mai a, hna engmah an thawk ngai lo, an nu te pawh an pui ngai lo Nula rîm tûr an zawng a, an duh-zâwng apiang inah an lêng mai a, an duh leh nula hrang hrang an rîm lawr ang a, an vâk an vâk mai a ni Nula chuan an ina lêng tûr tawh phawt chu ṭha takin an lo be tûr a ni a, ṭhutna te an lo kian-in an lo be ṭha tûr a ni Mahse tlangvâl kha in chhûng lamah a lût zêl tûr a ni lo va, khumai lam-ah a ṭhu tûr a ni A neitute chu khumpui lamah an ṭhu tûr a ni a, khumpui lam thleng thlenga nui ina kal leh va thu chu tlangvâl zak thei lo taka ngaih an ni a, chuvâng chuan tumahin chutiangin an ti ngai lo Mei lum pawh ai sela, khumai lamah ngei an ṭhu tûr a ni Ruak reng mah se, khumpui lamah chuan mei lum ain an ṭhu ve ngai rêng rêng lo va, a neitu chauh an ṭhu a, a neitu an thut loh vêk leh a âwl mai tûr a ni

Kût ni vângthla leh Chawng leh lâm a awm châng chauh lo chuan nula leh tlangvâl chuan zu an in ve ngai lo va, mahni in chhûngah an in ngai hek lo va, zu hmunah an in ngai hek lo Zu hmun chu paho zu inna tûra ngaih a ni mai

Zânah tlangvâlte chu chaw an ei kham veleh Zawl-bûk-ah an va chhuak thuai a, an zai a, an titi a, iei fê an awm hnuah an nula duh berte inah an lêng leh ṭhîn a. Tlangvâl lo lêngte kha nu leh pa pawhin lo biak chhiat ngai a ni lo. An lo hau emaw, an lo tihṭhat loh hle chuanin tlangval zawng zawngin an yuipui ang a, an hrem mai ang tih an hre reng a ni

Nula thing phurte hi an awm ni a nih chuan tlangvalin an zui ṭhîn, ahovin emaw, amalin emaw an zui a, an thing an fawmsak vek a, an ehsak vek a, nula chuan a phurh an tum a, tlangvalin an chhawm haw ṭhîn a ni Nula chu tlangval kiangah chuan a che fimkhur êm êm mai thîn a, na pawh nei sela, tlangval hriatah a sawi ngai lo va, na lo ang maiin a awm lui tlat mai thîn a Tlangvalte chuan an lênna chhûngte hna chu eng hna pawh ni se, an thawhsak hreh lo va, chhûna mi ina an va lên changa la an lo sai chuan, an saisak leh a amaherawhchu sai thum aia tam mi pakhatin an sai sak ngai lo A chhan chu—sai thum aia tam an saia, an ṭhianten an lo hriat chuan— Zawlbûk-ah an sawi a, tlangval sai thum aia tam nula la sai saktu puan kha an pawt thlêi vek ṭhîn a Chuvang chuan nula la saisakah chuan a tawk an neih deuh a ni. Tlangval pakhatin nula lasai thum aia tam lo saisak ta sela, a puan an pawhthlêisak tak si chuan nula chhûngte khan puan thar an pe ve leh mai ṭhîn a ni

(2) Mizo Tlangvalin Khawtlang tana hna an thawh nasat thu

Mizo tlangvalte chu anmahni in lamah ṭangkai lo hle mah se, vantlang pumpui tana an ṭangkaizia chu sawiin a siak lo hial a ni Hetih lai hian Mizoram chu kawng tha a la awm si lo va, an khaw kar kawngte chu tûnlaia ramvah kawng ang lek hi a

ni mai a Chutiang chu a nih nak alaiin ral hlau rêng rêngin an awm bawk a, Mizorama an awm hnuah chuan, Pawi ı âl chu a la hlauhawm bawk na a, lal leh lal an inngeih loh chuan an inrûn bawk ṭhîn a Chuvangin khaw tinah "Râl vên bûk" a awm a, kawtchhuahah hian in an sa a, tlangval an intlaivar chhawk ṭhîn a Tumahin hreh hauh lovin hlawh nei si lovin, khawpui vêngin an intlaivar chhawk thîn

Mikhual dam lo emaw, thi emaw awm sela, an zâwn a, zâwn thui tak nih kha an tum tlat mai a, an khaw ṭhenawmte kha lo kalin intawk mah se, zâwn zêl an tum a, anni khân an phal bik si lo va, lâk luih an tum a, an inchuh vak ṭhin a An inchai a, an inchuh a, rei tak tak an intibuai a, a tam zawk lam lam khân an zâwn zêl a, an zâwn thui zawh poh leh an lâwm a An mi zawna te lakah khan engmah an phût ngai lo Hlim hmêl pu êm êm hian an zawn a, an haw haw a, an au va, nuam awm em em zawk hian a lang a ni

Khaw chhûngah mi tupawh dam lovin mangang sela, khual khuaa an chhûngte koh an duh chuan an sawi mai a, an sawi hre hmasa apiang mai chu, ṭhiante sawm hauh lovin an kal ta vang vang mai ṭhin a, an ṭhiante sawm chu sawi loh, an hria ang a, an lo kal ve ang, tih hi an hlau êm êm zawk a Mi hriat hauh lohva lo kal nih chu an uanna zawk tak leh an hlimna zawng tak a ni a Hlawh engmah an nei lo va, an kalsaka te lakah

khan engmah beisei an nei rêng rêng lo bawk a ni Mi lo thi ta sela, an thlan an laihsak vek a, fel takin, hlim êm êmin an lai a, a lai tam ber nih an tum ţheuh va, a chutihna lamah chuan an inchuh a, rei tak tak an inchuh a, an buai luai luai mai ţhin zawk a ni Chhûngkua tupawh hrisel loh vang emaw, theih lohna ding vang emawin an lo thlo thei lo sela, an thlawhsak vek zêl bawk a ni A ţul phawt chuan chhûn leh zan an sawi chuang lo va, zanlai pawh ni se, khual khuaah pawh chhûng-khat emaw, a khawtlang buaina emaw a awm phawt chuan, tlangval chuan hreh hauh lovin an thawk zêl mai a ni

Kan sawi tawh angin Mizoram chu ramsa hlauh-awm pui pui tamna ram a ni si a Sakei te, Ching-hnia te hian mi ran vulh, tu ta pawh mai a seh chuan, tlangvalin an ûm a, an chhuhsak leh zêl mai a Zanah te hian Sakeiin Vawk te, Sial te a rawn la ta mai thin a, an hriat veleh tlangvalin an um a, an chhuhsak hma loh chuan an bei ţhin a, hlim takin haw haw chungin an bei a, an chhuhsak nge nge ţhin

Tin, va ram chhuahvah nikhuate hian, tupawh sa sualin a lo seh a ni thei a, an thiante a seh phawt mai chuan, tlangval tupawhin an chhan ngam vek ţhin a, thiante chhan ngam lo tlangval chu an hming a chhiat êm êm ţhin avangin tlawmngai tak-in, a tûl chuan thi khawp hial pawhin thiante chhan-in an ţang ţhin

Lal leh a ram chhan hian an ṭangkai êm êm bawk a An laltên lal dang an huat chuan an huatpui ve mai a, an indo ta ṭhin a, chhûngkhate chuan thih hlau hauh lo maiin an bei a. ngaihtu nih ngei an tum tlat ngam a Lal leh ram chhana thih ngam lo chu tlangval an awm lo tih mai tûr a ni Chuti taka an ṭangkai avang chuan tlangval hi an inchhûang ve êm êm bawk a kawng ṭam takah chuan lal leh upate leh nu leh pate rêng rêng pawhin an hlauvin an zah thiam êm êm a ni

(3) Zawlbuk

Zawlbûk hi tlangvâl riah khâwmna leh chênna atân an sak a ni a, khua zawng zawngin, lian se, tê se, an nei vek mai a Dân narânin lal kawt thlang kawtthlêr lai takah a chhoh zâwngin an sa ṭhîn a, a sumhmun chuan lei a si leng a, a kawmchâr ban ke chu a sâng êm êm mai a ni Kawngkhâr a nei lo va, tukverh a nei hek lo. A sumhmunah chuan thing lian pui pui an kham phui tlat a, a chhûng luhna tûrah chuan, "Bawhbel" an ti a, thing lian êm êm, a khuaa zâwn zawh tâwk lian ber hi an kham ruau mai a, khaw lian bawhbel apiang hi a han a, bawhbel len chu an inelna a ni A lai takah mei an chhêm a A kawmchâr ber chu a chhuat an tisâng bîk a, a hmingah "Dawvân" an vuah a, a kawmchâr ber bang chu a chhûng lamah khûp thleng lek hian an ping a, a pâwn lamah chumi aia chhîng deuh chuan an ping leh a, chumi âwng chu êng lo luhna tukverh a ni mai a, chutiang bang chu

"Awkpaka" an vuah a A sumhmun vei lampang chu thingnawi bâwm a ni a A sumhmun chu êk in a ni nghâl mai a A chhûng chu tlangvâl riahna a ni

Zawlbûk chu tlangvâl in a nih avângin hmeichhia rêng rêng an lût ve tûr a ni lo va, zawlbûka hmeichhe luh chu thiang lo nasa tak a ni Mumanga hmeichhia zawlbûka lût an hmuh ringawt mai pawh hi thiang lovah an ngai a, a lût an hmuh hmeichhia chu a thi dâwn niin an ring hial a ni Tlangvâl zawng zawng zawlbûk-ah chuan an riak vek a, nupui an neih pawhin fa an neih hma loh chuan an la riak reng ṭhîn a Zâna sa tlâk leh zualko kal tûr a lo awm chângte hian, ahovin, arualin an thawk nghal thei a, a remchâng êm êm a ni Tlâwmngai lo pawh a awm theih loh va, mi dang zah vang talin an ti ve ngei ngei ṭhîn a ni Mitthi leh damlo mangang êm êm an awm chângte hian tlangvâl tlawmngai chuan an va riahpui ngei a, mahse rei an riak ngai lo Zawlbûkah an lo riak lût leh thuai ṭhîn a ni Zawlbûk hi Mizo tlâwmngaihna hnâr ṭha tak a ni a, amaherawhchu tlangvâl hlîr duh duha an awmna hmun a nih avangin, a châng chuan tlangval pâwngpawrhna leh sualna tichhuaktu a ni ve thei a ni

Naupang fel tawh chin zawng zawngin zawlbûka tuah tûr thing an fawm vek ṭhîn a, chu chu tihluihna a ni. Ni khat mah fawm lovin an awm hauh tûr a ni lo va Tlangval zîngah naupang hotu an awm a,

chu chuan zan tin naupang a ko khawm a, chu chu, "Inzawt chhuak" an ti a Thing nawi an fawm ngei leh ngei loh an zawt vek a, fawm lo an lo awm chang chuan chu naupang chu an hrem ṭhîn Thing nawi fawm sawmte fawm sawmhnihte atûkah an fawmtîr ta thîn a Inzawh chhuah hi thing nawi thu chauh ni lovin, naupang sual hremna hun a ni Naupangin pawi an tawk emaw, nun ṭha lovin an awm emaw a nih chuan, an hotu hnênah khan an sawi a, ani chuan a hrem thîn Thing nawi a vawitîr emaw a ni ber a, a chang chuan naupang sual bîk chu— naupang leh an hotuten an din kual khung pap a, a laiah an dah a, a sualna an sawitîr a, naupang pakhat an namtîr a, kil leh lam thleng rawkin an nam a, chuta mite chuan an lo nam ve leh a, leh lama miten an lo nam bawk a, rei tak rethei takin an siam ṭhîn Chutiang naupang hremna chu "Awlrawt" an ti a ni Naupang nu leh pa pawhin an haw rêng têng tûr a ni lo va nu sual, pa sualin haw dawn mahse thingval zawng an thunin ang a, chu mite chhung tan chuan a tha lo zawk ang tih a hreieng a, tunahin an haw ngai lo, Zawlbûk chu naupang thununna tha tak a ni

(4) Mizo Chhungkaw nun

Hmanlai Mizo danah chhûngkua hi hlim tlang awm taka nuih dar darte a awm ngai lo va, chutiangte chu an dan a ni lo va Mahni nupui pasal te phei chu nui chunga biak ngai a ni lo va Nuin a pasal bia sela, bak hlakin a be thîn a, pain a nupui bia

sela, vîn takin a be bawk a, chutianga inbiak chu "Nupa inbiak" an ti a ni. Dan naranin hmeichhiain a pasal a hmingin a ko ngai lo, a mawl biak mai a ni, chu chu dan mawi taka ngaih a ni. Chhûngkaw kim lai ber chu, chaw ei hun hi a ni a, chaw ei hun lai lo chuan tlangvalte hi an dam si chuan, mahni inah an awm ngai si lo va. Chuvangin pain chaw ei hun lai hi an chhûngkaw thu a sawina hun bei a ni. Zilh ngai a zilh hun, hau ngai a hau hun, io engkim a rêl hun lai a ni. Chuvangin mi chaw ei laiin midang an lêng ngai lo. Nula erawh chu a ram kal loh vek si chuan an inah a awm chawt thin.

Mizo hmeichhia chuan inchhûng khawsak zawng zawng a rêl a, zîngah a tho va, nau a awm nghal a, mei a chêm a, chaw a chûm a, buh a dêng a, chaw ei a la a, tul zawng zawng a thawk vek a, pain an ţanpui ngai lo. Pain hmeichhe hnathawh ţanpui chu thil mawi lova ngaih a ni a. Tui a chawi a, thing a phur a, a hun awlah puan a tah a, a leh ve bawk a. A vai leh ve tum pawhin thing a phur haw a, chawhmeh leh vawk chaw a phur tel a, mipa chu a bulah ruaka kal mai ngai a ni a, a dam phawt chuan an chhawk ngai lo va, hmeichhe tanpui hmang chu, "Thaibawih" nihna a ni.

Amaherawhchu ram vah nikhua leh khuala kal nikhuaah chuan mipa vekin engkim an ti thung a. Hmeichhia chuan chaw a chhûm lo va, mipa thawh vek a ni thung a. Ramah hmeichhia an lal a, inah mipa an lal a ni.

Mahni in lova chaw ei hi thil mawi lo taka ngaih a ni a, hmeichhe tan phei chuan a mawi lo lehzual a ni Ruaiṭheh nikhuate hian mi in an inâ chaw ei tûra an va sawmte hian, duh lo ang maiin an awm a, an ṭang tlat a, "Ka châk lo ve, ka puar e," an tihsan a, a kotuin ei ngei ngei se a tih chuan, a bânah a kai a, chuti chung pawh chuan an ṭang ṭang ṭang a, an in thlenga an kalpui loh chuan, kalkawngah an haw rûksan leh mai ṭhîn a, chu chu tlâwmngaihna leh dan mawi taka ngaih a ni Chaw eihonaah rêng rêng hian a upa berin a ei hma chuan an ei ngai lo va, upa berin chaw a bâr a, antui a hâwp veleh mi dangin an ei ve chauh a ni Upa ei hmaa ei mai chu zak thei lova sawi an ni

Selesih Sangsarih Khua

Mizorama khawpui ding chhuak hmasa ber chu, Selesih khua hi a ni a Hmânlai upate sawi dânah chuan, chu khuaah chuan in sângsarih (7,000) an awm niin an sawi a An khua chu a zau hle ngei zawng a ni âwm e, zawlbûk pawh hmun sâwm laiah a awm âwm e Vêng lehlama sakeiin sial a lâka tlangvâlhovin an ûm a, an haw haw hup hupa, a khaw tlangval zawng zawng an kim vek emaw tih ṭumah pawh hian, zawlbûk ṭhenkhata tlangvalte chuan an lo hre ve rêng rêng lo mai a, vêng lehlam a kan hluah hluah a, tlangvâl ruahin an ṭhelh luih luih pawhin, vêng lehlam tlangvâlte chuan in a kâng tih rêng rêng an hre ngai lo a ni, tiin an sawi ṭhin Upate zînga sawi uar deuh phei chuan a khaw ten

leh ropuizia an sawi dan chuan- "Kâwlhâwk thlâwk lai te pawh hi tlangvâlhovin an han auh tak tak chuan, an au thla tawp tawp mai a ni

Zînga fûr laia feh hmasain kawng diak kephah tluma an dai chângte pawh hianin feh hnuhnûngte chuan vaivut an pal khu sat sat zêl mai," tiin an sawi ṭhin a Selesih hi tûna Zâwlsei khua hi a ni

He khawpui hi Mizoiam tâna a ṭangkaina ropui chu, khaw chhak lama Pawi leh hnam dangte Mizorama khuate zu rûn fo thîn khân, chutiang taka khaw tama an awm chu an zuam loh phah a, Mizo fate tiralmuangtu leh tithawveng tantu a ni Tin, Mizo pawhin tanrual leh insuih khawm a ṭhatzia an hriatna bul pakhat a ni bawk a

He khua hi Pu Kawlha khua a ni âwm e Tin, hetia inzawm khâwm leh insuihfin a thatzia hretute hi Ṭhangura thlah Sailo-ho an ni a, hetiang rilru an nei hma hi an dinchanra leh an thlahte thleng pawha lal ropui leh hmingthangte an nih theihna chu a lo ni ve leh bawk a ni Hetia tan rual leh inzawm khawm an thiamna avâng hian, lal dang han ding chhuak tûrte kha an beih rawn zêl mai a, tichuan an lo chak deuh deuh va, an nungchang leh an rorêl pawh thlah dangte ai chuan a lai zâwkin a ngaihnatawm zâwk a Thlah dangte kha chu, an lal a na deuh va, an khuaten an ṭan ṭha duh mang lo va, ṭam zâwk an nih chângte pawh hian a hneh

lotu zawkah an ţang mai thei a ni Hetih hun chhung vêla Mizorama lal pawimawh leh hmingthang ber berte chu Sailo-ho hi an ni bei a, Vai lo len lohte pawhin an tam ber a, chuvang chuan Vai len hnua lal pawh Sailo deuh vek an ni tih mai tûi a ni thei a ni

Sailo-ho

Sailo-ho hi Thangura thlahte an ni a Thanguran Thangmânga a hring a, Thangmângan Sailova a hring leh a, an thlahte chu 'Thangur' tih chu a la ni ve bawk tak na a, a tlanglawn ber leh anmahni pawhin an put duh tak zawk chu-- 'Sailo' tih hi a ni Sailova fa Chungnunga chuan fapa Rohnaa a nei a, Rohnaa chuan Lallula a hring leh a, Lallula hi lal ropui leh hmingthang pawl ber chu a ni nghe nghe a Lallula fate zîngah Vûttaia hi a hmingthang leh ber a Vûttaia fate zîngah Kairûma a hmingthang leh bei a ni

(1) Lallula

Selesih sangsaih khua aţang khan Lallula hian Zopui (tûna Samthang khua)-ah hian Chuauhang-ho awm chu a va rûn a, a va ngam a, lal hrang angin a lo ding chhuak ve ta a Khua a ngahin thil a lo ti thei hle mai a, lal hmingthang tak a lo ni ta A khua leh tuiten an fakna êm êm chu hriat phak pawh a ni ta lo va, mahse a hnathawh ţhenkhatte avangin a hming a thang a ni Vawi khat chu Thlanrâwn

Pawi-ho Mizo ti duhdah êm êm mai ṭhinte chu a râwt a Thlânrâwn-ho hi an chimawm viau va, an nghal hle mai bawk a, an ngam zawngte khuaah chuan Ui te, Ai te, Tingmit te an rawn ngên fo mai a, pêk loh ngam an ni si lo va, Lallula hian hneh theihnazia a ngaihtuah a, a be ṭha ta viau mai a, thian angah a insiam a, Thlânrâwn lal Thanchhûma hnênah "Kan khuaah kim takin lo kal ula, in duhzâwng zâwng kan lo pe ang che u," a ti a, châk êm êmin an lo kal a Lallula chuan a unaute khua a lo chah khawm vek a, Thlânrâwn-ho ain Mizo lam an tam ta ma an hriat veleh chuan, an bei thut ta mai a, tam takte chu an that a, an upa tha thate pawh an that a, an lal an man a, kawl an buntir a An thahte lu chu kawtchhuahah an târ tiai tuai mai a ni

Tin, vawi khat pawh Rûn kam vêla Râlte-ho awm a han rûn vak mai a, tam tak mai a han that a, tam tak mai a nung chungin salah a hâwn a, a rawn kawi haw duah duah mai a, chungte chu a hmingthannate chu an ni a Hetih hun lai vêl hi kum A D 1750 vel a ni awm e

Lallula hian Thlânrâwn Pawiin an han rûn lêt ve leha a rin avangin khawthlang lam a pan ve leh ta a, Tlawng râl thlangin a chhuk thla a, Hieichuk khuaah a thi a, hinanlai lal dan angin a lu ruh leh a ruh pawimawh deuh deuhte chu an vawng ta reng a ni 20-12-1933-ah hian Sialhâwk khuaah an phûm a, a hriat reng nan Khawbung lal Lalbîka te, Bûng-

zung lal Laltâwna te, Khawhai lal Zataia te, Lungdâi lal Thangburha te, Tlangpui lal Lalthima te leh Sialhâwk lal Ngûrliana te hovin thawhlâwmin sial an lei a, an khuate ṭheuh nên infin khâwmin lung lian pui, a sân lam nihliap hawlh lai an phun nghe nghe a Tûnah pawhchu lung chu Sialhâwk khuaa lal in leh Middle School Compound inkârah a la awm a, a lungah chuan a chanchin an ziak a, "Sailo lal thlahtu" tiin a hming an vuah nghe nghe a ni

(2) **Vuttaia**

Vûttaia hi Lallula fate zîngah a tlum ber a ni a. Mi intimak peih tak a ni a, a vêl lalte hmuhah phei chuan a awm ṭha duh lo emaw tih hial tûr hian a awm a, chu chuan a vêl lalte pawh a zâp nêm ang reng hle bawk a Chhim lam lal leh an upate an lo zin châng hi chuan, sakei ngho hâra chei leh kâwlhâwk lûte hi a lo awrh ta ṭhîn a, a upate hnênah chuan, "Mikhualte hi tuibûr han ṭheh r'u khai ! ka tih chuan, 'a ûm eng zâwk nge ni ang ?' han ti ula, 'a ûm tê zâwk kha le !' ka'n ti ang a, a ûm lian kha han la ang che u," te a lo ti lâwk diam a, tuibûr chu bûr lian tak maiah hian khat lungin an lo dah lâwk ṭhîn a. Hetih hun vêl lai hi chuan, lal tân tuibûr ngahte hi ropuina a ni ve si a. Tin, tuibûr ûm pakhat chu ṭhelrêt h'an a tuam a, a chhûngah merkhu te hi a thun a, mikhual lêngte hnênah, "Tuibûr hi hmuam ve teh u," a han ti a, an lamah a lian theh a, a sawt ta el el ṭhîn a, a sawh zâwng

chuan meikhu kha a chhuak talh talh a, mak an ti êm êm a, mikhual chuan, "Dawi bûr" nun an ring a, an hlau êm êm a ni, an ti ṭhîn Intihdanglam vêla mite hneh tum mi a ni

Khawthlang lamah a tla thla ve leh a, Arte khuaah a zuk awm a, chụta tangin Hualtuah a lo chho va, Hualtua a awm lai hi a hming tithang zualtu tak a ni a In sei êm êm mai— hlam 100-a sei a sa a, a vâng lam pawh hlam 10 lai a ni a, kâwn leh mual ahte hian a sa kai zêl mai a ni âwm a, a satu atân chuan Tlawng râl thlengin a ko a ni, an ti Tin, amah hi Thang vawi thum a chhuah a, Zau a dawh bawk a ni Zaudawh hi vawi thum Thangchhuah nawn lo chuan tih thiang a ni lo va Kawtchhuah-ah hian nula leh tlangvâlte chên nân, in tê tak tê, tukverh pângngai ang nei lova, a vêla âwkpaka vek hian an sa a ni âwm e Mi ropui chungchuangte tih mi a ni a, a hmingthan phah hle Amah hi phawk tak a ni na a, lal fing tak, khuate tilâwm thiam tak a ni a, a khua leh tuite pawhin an hmangaih hle a ni

Hualtu aṭang chuan Buanhmun-ah kai a tum a, bâwk an han khawh a A bâwk khawh saah chuan chhim lal Lalpuithanga a lo han kai ta mai a, Vûta thin a rim a, han beih a tum a, anni chuan an lo tuar ngam lo va, Vânchêngtê-ah an lo insawn a, hlain an phuah el ta a —

"Buanhmun pai ang pawm tawh hnu,
Chêngtê-ah lâm ang lêt e,
Lalpuithanglêma,"

an ti a, Lalpuithanga chuan a haw ta êm êm mai a, tichuan Lalpuithanga leh Vûttaia chu an inngeih lo ta a Chhim lal zawngin Lalpuithanga an ṭanpui a, hmâi lama lalten Vûttaia an ṭanpui a, "Chhim leh Hmâr Indo" a lo chhuah phah ta hial a ni

Chhim leh Hmar Indo

Chhim leh Hmâr Indo hi Vûttaia leh Lalpuithanga te pahnih inngeih loh hi a bul a ni a Vûttaia khaw silai chhim lama tâng la tûrin a upa huaisen Thâwmvunga nên an va kal a, Lalpuithanga chuan an lo kal dâwn tih a hriatin a khuate a lo fuih iu lâwk diam mai a, zu in hunah thingfâk an thutphah vek a, Vûttaia chu a lalin an han hau ang a, a huat phawt chuan, thinglâka vuak vak mai tûr, an ti a ni Lalpuithanga chuan, "Buanhmun pai ang pawm tawh hnu, Chêngtê-ah lâm ang lêt e, Lalpuithanglêma, in ti maw Vût-dul ?" thinrim deuh mai hian a han ti a Vuttaia chu a zâm deuh va, "Lalpuithanglêma, kan ti lo ve, Lalpuithang lênna, kan ti alâwm maw le," a han ti a, a upa hruai chuan a lo tuar ta lo va, "E, e, e ! ka pa Vût, hlau awzâwng suh— 'Lalpuithang lênna' kan ti nêm le, Lalpuithanglêma, a lêma lêma !! kan ti a nih kha le," a han ti ta mai a, kâwlhnâm nên a lâm zui ta a, an lu chungah a vai thuak thuak mai a, pa lian leh pa tê an inchen ṭhap thap ta mai a, an lo vaw ngam ta awzâwng lo mai a, uire dêng hlum tûr ang maiin an haw ru zeuh zeuh va, an haw zo dâwn ṭa mai

a Thâwmvunga chuan an silai, bang laia intung chu a va la a, an han chelh nual a, mahse kâwlhnâmin an kut a thel ta thawt thawt mai a, an kalpui ta a An liam tûr silaiin an kâp zui a, silai a rîk tâk avâng chuan indo an ni ta a Hun rei tak chhûng an indo va, a ram pum indona a thlen ta a ni

Chhim leh Hmâr Indonaah hian a ropui ber leh hmingthang bei chu, "KHAWNGLUNG RUN" a ni Khâwnglung lal chu Thuama a ni âwm a, Vûttaia hian Fânai-ho a tlawn a, an tang rual a, Khâwnglung rûn tûr chuan a fitehovin a khuate a chhuahtîr ta a, an kal dâwn chuan, "Râl thit lo chuan lo haw rêng rêng suh ang che u," a ti a A fate hnênah phei chuan, "Hêng Pawite-ho hi chu khuaa râl in va tawh chilh tawh hunah chuan dîm chuang suh u, an hnung lamah chuan kâp tel âwih âwrh mai ang che u," a ti âwm a Khâwnglung khua chu zanlaiah an lût a, khawvâr dâwnah chu khua chu an bei ta a Zawlbûk bawhbelah hian silai a khatin an chhuang thuap mai a, tlangvalho mu chu thingnawi têlin an zuk dêng tho va, "Thinte u, thawh in hai alâwm le, tho rawh u," an zuk ti a, a lo tho hmasa apiang chu an han kâp thlu ta nghauh nghauh mai a An vaiin an kâp hlum deuh thaw a ni Khaw chhûng nunaute pawh an that chiam a, sal tam tak an hâwn a, an hawn zîngah chuan an lalnu chu Pawi-in salah an hâwn a, an lal fapa Lalhleia chu Vûttaia faten an hâwn bawk a Lalhleia hi a puitlin thlengin Vûttaia inah a awm a Hei hi Hmâr lam chêt fuhna a ni

Vûttaia hi a fing a, a ropui bawk a, amah hian intihropui a thiam bawk a. Vawk 100-in a Chawng a, chutianga Chawng chu Mizo zîngah sawi tûr dang pawh an awm lo. Rûllâm-ah kum 1878-ah a thi a, a kuang ur lai takin thli chhia a tleh a, an in pawh a her tliak ve a, a kuang pawh Vânlung lamah an zâwn phei hial a. A lungphun pawh tûn thlengin Rûllâm hmunah hmuh tûr a la awm a ni. A lu ruh pawh Sailo dânin vawn a ni a, Pu Lallula lu ruhte nên Sialhâwk khuaah phûm a ni. A nupui Neihpuithangi chu kum 104 miin kum 1921-ah Sialhâwk khuaah a thi.

(3) Kairuma

Kairûma hi Vûttaia fate zinga a hmingthang ber a ni. Lal ropui leh finga sawi a ni a, rorêl a thiam a, michhia a enkawl tha a, mi lian leh neinung chapo lutuk tur hneh dan a thiam. Tuirial leh Țiau inkâr hi a ram a ni vek mai tih tur a ni. Zai a heh hle a, mahse tlêm deuh rêmrâwmina, tih tak taka hla sak duh mi a ni.

Miin thupuia an biak phawt chuan, fiamthu tel hauh lova be mi a ni a, an inbiak zawh hnua an inthen thlengin thu tak zêlin a be thin. A nun that leh a rorêl thiam hi an fakna a ni a, indo lama a chakna sawi tur a tam lo va, mi a do tam lo rêng a ni. Mi a do sawi tur pawimawh awmchhun chu—Chhak leh Thlang indo an tihah hian a tirah chuan Mânga thlah leh Lalsavunga thlahte an indo a ni

bei a, mahse an inṭanpui zêl a, Mânga thlah chu Vûttaia ṭhlahte hian an pui ta a Kairûma chu a pa thih hnu khân, kum 1879 favângah Tlângpuiah a kai chho va, chuta an awm chu Lalburha'n a va rûn a, mi tlêm chu an va that âwm a, pa pakhat pawh nung chungin an man a Ṭhingtâm tâm pui a lo ni a, hmâr lam lalte khan indo lo turin remna an han dîl a, chumi remna thu an han sawi hnuah chuan, kum 1882 favângah Kairûma thinrimin Hmunṭha va rûn a tum a, mahse an lo la kai lo va, favâng lo kan, mi pahnih— Paleha leh Awrsea an va man a, chumi hnuah Chhak leh Thlang Indo kha a bâng a, indo a awm leh tawh lo

Tlângpui aṭang hian Sialhâwk-ah, Khawhai-ah, Karmual-ah a chho zêl a, Karmual awm lai hi kum 1889—1890 a ni a, heta an awm lai hian, Sâp nên an inbia a, an inbiak lai chu Mizo-ho chuan ropui an ti hle mai An inhlau tawn deuh hle mai a, Kairûma chuan Lalbuta khua leh Râlṭhianga khua a pun ru a, lal luhkapuia Sâp leh lal an inbia chu sipaiin silai kengin an din hual khup mai a, sipai chu mipuiin an dinhual mup bawk a, mipui chuan chemtê leh fei lu an puan hnuai ṭheuh mai a, lal a man phawt chuan Sâp leh sipaite chu vih hlum vek tur a ni, tiin an lo intiam sa vek a, mahse ṭha takin an inbia a, unauvah insiam ang tih thu an sawi a, ṭha takin an inṭhen leh ta a

Kairûma hi khawchhak lamah a chho zêl a, Hmuntê-a an awm laiin vaiin an man a, Hmuntê-a a awm hi kum 1896—1900 chhung a ni a Thla 6 lai a tâng

awm a, thlasik laia an man hi fûr tirah a lo chhuak leh chauh a ni a Aizâwlah chuan Fânai lal Zakâpa leh Kâphleia a tânpui a, Kairûma hi a lal bawk a, sa te, artui te, zu te, tuibûi te chu an pe zut zut mai a, hman sên rual loh hi englai pawhin a nei a, a tânpui Fânai lalte pawhin an nihlawh phah hle mai

Amah hmangaihtute'n engkim an pe a, a hmangaih lotu thlah dang lalte pawhin, a tân iei loh an hlau va, "Vai-in lal ber a ni ti sela, a tâng rei`anga a tha ang," tiin an pe ve bawk a, chu chu sawrkâr ngaiha a lal ropuina deuh deuh a lo ni ta a British sawrkâr pawhin Mizo lal ropui takah a ngai a Vawi khat lai phei chu Tuiial leh Tiau inkâr zawng zawng hi a awp vek a, a hnêna thu buai sawi tûr pawhin Maite khua an lo kal tawh a mahse a upaten, "Heti êm êma i bial a zau chuan kan tlin lo vang, thu chhia thu tha sawi, khaw tina mi an lo kal ang a, kan khuain a tuar lo vang," an ti a, a awih ve ta a, mahni khua theuh lalte hnênah thu an sawi leh ta a ni

British sawikai pawh hian Mizo lal ropui leh khua leh tui vawng thiamah a ngai a ni Kum 1911-a Lalber King George V-in Delhi-a lallukhum a khum tumah pawh lalber hmingin India lalberin lehkha tha tak, Certificate a pe a, chutah chuan hetiangin a inziak a —

"By command of His Exellency the Viceroy and Governor General in Council, this Certificate is presented in the name of His Most Gracious Majesty

King George V, Emperor of India on the occasion of His Imperial Majesty's Coronation Darbar at Delhi to Kairuma, Lushai chief of Biate, in recognition of able manner in which he has administered the village committed to his charge

Sd/
Sir Lancelot Hare,
Lieut Governor of Eastern
Bengal and Assam

Dated,
December 12 1911

A thu awmzia chu "Kumpinu Lalber George Pinga-na hmingin India ram Lalsâpin Delhi-a Lalber khumtîrnaa mi ropui inkhâwmpuina tumah Mizo lal Kairûma Biate khua hnênah a khua leh tui a vawn thiam avânga pêk a ni e," tihna a ni

Kum 1912-ah Biate khuaah a thi a, a lungphun pawh tun thlengin Biate-ah a awm

(4) Lalburha

Sailova fapa upa ber Chungnunga fate zînga Rohnaa khân fa 4 a nei a Vûttaia kha a fa tlum ber a ni a, a fapa upa ber chu Lalpuiliana a ni a Lalpui-liana chuan Lalsavunga a hring a, Lalsavunga chuan Vânhnuailiana a hring a Vânhnuailiana fapa chu Lalburha hi a ni Amah hi ṭawng duhtui lo tak a ni a, thu tak tak a sawi lai pawha fiamthu leh

ţawng mak tak taka kârthlâk mı a nı Lal hı a ın tì êm êm maı a, a lalpuı dangte pawh hı engah mah a ngaı bîk lo va, a tham lo chêt vek maı a Kairûma te hun laı bawk hı a lal hun laı a nı a Mı han hau maıte pawh hı a hnıal lo va, vawi khat pawh a upa hıan zu thâl a hmang deuh va, a hau ta a, "Nupuı mıt pual rê rû che chuan, Keıfâng hmın lawh hunah ka telh tawh hlek lo vang che," a tı a nı, an tı ţhın

Kum 1879 favângah Tlângpuı khua a va rûn a, Kaırûma hı a va rûn laı hıan a kaı hlımhlawl a nı Mı 7 laı an va that âwm e, ţhenkhat sawı dân chuan mı pakhat chu a nung chungın an hâwn bawk e, an tı a He ındo hı Chhak leh Thlang ındo nghawng a nı Kaırûma thınrım hıan phubâ lâk a tum a, Hmunţha rûn ve leh a tum a, mahse an lo la kaı fel lo va, lo kana kal mı 2 an man a Khawthlang lama Vaıho rûn a hmang hle a, vawı khat pawh Khuanglêng lal Thanhrânga nen Tuırıal dunga Vaı rûn turın an kal a, an kal hlânın Khuanglêng chu Sukte-hovın an lo beı a, an khua an hâlsak a, Khuanglêng lal nupuı leh a fa pawh an lo man daih a, an tı ţhîn a

Sawrkâr hnıat thama Lalburha chêtna chu, Thanhrânga nêna an vaı rûn hi a nı ber a. Hetih lai hun hı kum 1871 a ni âwm e Tuırıal dunga Jhalnacherra an zuk rûn a nı ber a, kulı mi 7 an that a. Monierkhal an bei leh a, chutah chuan an lo ţang ve a, an ınkâp hle a, mı 7 an that leh a, Vai-

ho silaite pawh an hâwn nual a, Lalburha hrem tur leh a silai mante han chhuh leh tûrin sawrkârin sipai 1,700 lai an tir a Kum 1872 February ni 18-ah Lalburha leh Manding sâp chuan inremna thu an thlung a, an inkâp ta lo a ni Lalburha silai man leh thil dang a lâkte kha a pe kir leh a, sawrkâr thu awih zêl tawh turin a intiam ta bawk a, an hâwnsan leh ta a ni

(5) Bengkhuaia

Sailova fapa Chungnunga khan fapa Lalchêra a nei a, Chêra chuan Rolûra a hring a, Rolûra chuan Lalrivunga a hring leh a, Lalrivunga chuan Lalpuithanga a hring a, Lalpuithanga fapa chu Bengkhuaia hi a ni Amah hi lal tha tak leh lal zai tlang tak niin sawi a ni a, a khua leh tuiten an fak a, an chhuang hle ṭhin Mi chhia a ngaihsak a, thu lai a sawi hle ṭhin A pa leh Vûttaia inngeih lohna kha Chhim leh Hmar indo lo chhuahna bul a ni a Indona lama a thiltih sawi tur tam a awm lo va, a awmchhun erawh chu a hmingthang hle a, Mizorama Vai lo lenna hial hi a ni nghe nghe a ni

Kum 1871-ah khan Bengkhuaia hian Phaituai a rûn a Chumi a rûnna lamah chuan Alexandrapur khuate pawh a zuk thleng a, chutah chuan thingpui huan a awm a Sâp pakhat Winchester leh a fanu kum 5 mi lek chu thingpui huanah chuan an lo lêng a, Chu Sâp pafa chu an ûm ta vak mai a, ani pawh chuan a fanu chu a pawm lawk a, a tlân ta chiam mai a, a tirah chuan an ûm pha hauh lo mai a,

mahse a vânduai asiam a ni ang chu— a inchhuih a, a fanu chu a tlûkpui a, an nangchîng ta a, a pa chu an that a, a fanu chu a nung chungin an man a, chumi an man ni chu January ni 23, 1871 a ni a. An hâwn ta a, Sailâm khuaah Bengkhuaia inah a awm a, a hming chu Mary Winchester a ni a, a Mizo hming atân chuan 'Zolûti' an ti a Amah Zolûti sawi dânin Bengkhuaia nu pitai tê chuan a duat êm êm thinin a sawi a British sawrkârin sâp an man a, sal angin a tâng reng an hriat tâk avangin, a la chhuak turin sipai an han tir a, chumia lo kal hotu chu Lt Col T H Lewin a ni a, Mizovin Thangliana an tih tâk mai hi Tichuan January ni 21, 1872 kumin an han la chhuak leh ta a Mizoramah kum khat dâwn lai a awm a nih chu

Thli chhe tleh

Kum 1878 favâng tâwp lam buh hmin dâwn dâwnah thli danglam tak mai Mizoramah hian a lo tleh a, Mizo upate pawhin chutiang rêng rêng chu an la hre ngai lo va, a hnuah pawh a awm leh ta rih bawk hek lo Hmun khat laia nâ mai pawh a ni lo va, a ram pum puiin a nâ a, in leh lovin a tuar nasa êm êm mai a, a hmingah pawh upaho chuan "Thli chhia" an ti ringawt mai a. A lo tleh tirh chuan zankhuain thli a tleh a, pat phei chu a na lêm lo âwm si a ngah [illegible] vêl a tang chuan a na [illegible] hlê mai a, bâng chuang hauh lo hian a zeal [illegible] a [illegible] hlawm lo va, [illegible] hle mai a. A [illegible] tam tak

chu a lên thlu a, a ṭhente chu a tumbungah te a her thlak a, in ṭhenkhatte chu a tlûng ringawtte a khawh chhuahsak a, khaw tinah in chhe lo chu a awm lo tih mai tûr a ni Chawfâk hma deuhvin a bâng leh ta a ni In changin a tuar lo va, lo lama buhte pawh a lên thlu nasa hlê bawk a Lo lam zawng buhin fang a lo siam hman tawh a, a zia a awm a, ṭâm phah nân vak phei chuan an hmang ta lo a ni He thli hi a mak ang reng hlê mai a, a tleh kuma piang mi tam berte chu mi danglam deuh, chhawih deuh leh mi ang zat lo an ni nual hlawm a ni

Arsi Tlak

Kum 1886 hi kum mak tak nihna a nei a, hemi kum hian zan khat chu arsi a tla chiam mai a, mut hun hma deuh hianin vân lama arsi khi lei lama lo tla thla chum chum hian a lang ta mai a Mi tinin an en a, mak an ti êm êm mai a, lei lo thleng êm chu a awm si lo va, a mak êm êm mai a ni. Chutianga thil mak bîk thlen kum a nih avâng chuan Mizo kum sawina ber pakhat a lo ni ta a, "Arsi tlâk kum" tih hi an hun sawina bi remchâng ber a lo ni ta a ni A hun hi hnuhhrâm thlawh vêl lai a ni a, dârkâr khat aia rei, a tlâk hun chhûng hian a awh âwm e

Mizo hla phuah thiam hmingthangte

theihn-zai pawh an thiam a ni. Hla phuah pawh an chîng, êm êm a, phuah thiam tam tak pawh an awm a, an zînga a hmingthang ber berte chu hêng hi an ni ,—

(1) Saikuti

Saikûti hi Chhim lam mi a ni a, thli chhe tleh lai hlan a nula tîr a ni a. Amah hi hnamchawm nula a ni a Zai a thiam a, a phuah thiam bawk a, khuate a fang a, mijin an ngaisâng êm êm mai a Thingsai khua hi an khua a ni bei a, a nu chu Ngûrchuailovi a ni a, an hnam hming tak chu Khiutin a ni âwm e A naupan têt laia buh lem an thâp lai hian hla a phuah phawt mai a, an khuaah chuan Hmârthanga zai thiam lo tak hi a awm a ni âwm a, a buh lem thâp pah chuan,

"Zawlbûk hnuaiah buh lem kan thâp chiam a,
Hmârthanga zai kêl bê lo ang e"

a han ti a, chu chu a hlaphuah hmasa ber a ni.

Tichuan a lo nula ve deuh deuh va, hla phuah a thiam ta hle mai a, Amahin a sa thiam bawk a. Tûk khat chu an feh tûr hi kawtchhuahah rengchal a lo hrâm a, mipui an lo ding hmur mai a, "Phuah thiam chu awm se kan kîr leh mai tûr," an lo ti a, Saikûti chuan a han phuah ta a,

"Lêng zawng zawng tûan sûmfung i hertir e,
Châwmkhuana bâng lo, siahthinga zai rem
chhûng in ni e,"

a han ti ta mai a, mak an ti êm êm mai a, chûng-te chu a hmingthan tantirhna a ni Thingsai khua-ah kum 82 vêl mi nun a thi a ni.

(2) Dârpawngi

Dârpawngi hi Hmâr lam hla phuah thiam leh zai thiam a ni ve thung a Amah hi Râlte hnam a ni a, Kâwlni a ni Sialhmûr khuaa Lalvunga a awm lain nula a nih lai a ni a, hla a phuah thiam si a, a zai thiam bawk si a, lal inuh luan an zaipui reng reng mai a, zîng atanga an zaite hi feh hunah pawh haw nachâng a hre ta thîn lo va, a pain feh tûrin vawi hnih chu lal in ata a han ko chhuak tawh a, a vawi thumna tûiah zawng an lal Lalvunga chuan, "Dârpâwngi hi han ko tawh suh, ka ta a ni tawh e, a chungah thu i nei thei tawh lo vang," a lo ti a "Ka ta a ni," a tih chu, zaipui atân a ina awm-ah a nei ta tihna a ni a Tichuan lal in awm a lo ni ta

Amah hi zai thiam tak mai, hla phuah thiam tak mai a ni bawk a, a hmêl lah chu a tha tâwk fang a, a tî-tuai a tha si a, ngaihawm tak, tlangvâl hip thiam tak mai, mipa lêm thiam tak a ni nghe nghe a. "Lal pakhat ina awm reng thei a ni ta lo va," a zin a zin ta mai a, hla a phuah a phuah bawk a; tichuan Mizoram hi a dêng chhuak a ni Amah hi thih chhe tleh lai vêl khân kum sâwm mi emaw a ni âwm e. Vai len lai kha chuan nuthlawi upa tak a ni tawh a A upat hnu deuh tûkah pasal a nei

a, fapa duhawm tak a nei nghe nghe a, a hmingah Bawibânga a ti a. Siallukawta Vai awm laiin a thi ta mai a, a thih lai chu fûr lai a ni nghe nghe a A fa chu a ngai êm êm mai a, sipaihote lah chuan an ngaihpui lo hle mai hian a hria a, hlaahte a phuah hlawm a

"Pheisen dâr fêng nên kan lêng za e,
Fam ngaih lei ang min theihpui lo ve,
Phungrual chînlai ngai ing e."

"Khua a ri e, chungkhua a ri e,
Bawibângan ţhuam ang a do dai e,
Thinlai chhâwl ang dam thei lo," ti tein a phuah hlawm a ni.

Mizo Pasaltbate

Mizo hi pipu chena mi tlâwmngai leh huaisen hnam an ni a. Mi kawlh sa kawlh va tawh nikhuaa huai leh tlâwmngai nih hi hming iopui ber neihna a ni a. Khawtlâng chhan tûra indonaa mi huaisen te, sai ramchhuah nikhuaa huai leh ţhiante chhan ngam nih te, chhiat ni ţhat nia tlâwmngai nihte hi tlangvâl zawng zawng inelna a ni a Khawtlâng nu leh pate pawh hian chutiang mite chu an ngaisângin an chawimawi nasa êm êm mai a, duhsakna ropui tak an siam ţhîn Khaw khatah sechhun khuangchawi an awm chângte hian "Sumdêng zû" innaah hian mi tlâwmngaite an duhsak ţhîn a Sumdêng zû chu han siam peih vek mah se, khaw khata mi tlâwm-

ngaite kha an awm loh chuan an in mai ngam lo va Tlâwmngai bera an hiat khân a in hmasa ber tûr a ni a, a inna no pawh a lian bîk tûr a ni Chu chu inchawimawina ropui êm êm a ni a. Tlangvâl huaisen ve, No pui hlawh ve phâk lo kha chu a thinui hle a, "Tih leh awm teh se, tûna No pui dawmtu ai hian ka che nasa zâwk ang a, Sumdêng zû in leh hunah chuan ka lal ve tawh ang," a ti rilru iân ţhîn a, nih pawh a ni nge nge rêng ţhîn a ni

Pasalţha hi huaisen mai an ni lo va, tlâwmngai leh tuarchhel, nunnêm bawk si, mahni hmasial lo an ni tûr a ni Hmânlaia pasalthate chu tam hle mah sela, a hmingthang zualte chu hêng hi an ni —

(1) Vana Pa

Vâna pa hi a tlâwmngaih leh a nunnêm hi a hmingthanna a ni a A nunnêmzia chu, a thin tirim zo rêng rêng an awm lo va, a tlâwmngaihzia chu a makin a mak bawk a ni Hmânlai chuan Pawi râlte hi a hlauhawm êm êm a, thlawhhma tâwp ber neihte pawh hi thil hlauhawm tak a ni a, râl an lo kal a, mite chhan hman lohvin an that mai ţhin bawk si a Khuaah pawh hianin vêng hmâwia awm hi a hlauhawm leh bawk a, zânahte hian râl an lo kal a, mite an rawk leh mai ţhîn a ni si a Vâna pa hi chuanin, "Kein thlawhhma tâwp ber ka nei ang a, Lalin a hnai ber a nei ang a, hmeithai leh chhiavaho laita sela Khuaah pawh vêng hmâwr

berah ka awm ang a, a laiah mi chhia leh hmeithaite awm rawh se," a ti thin a ni Râl lo kal sela, a ûmtuah a ṭang zêl a Râl hmatâwng a ni reng ṭhîn a ni Tualte vânglai an tih fo hun hi Vâna pate hun lai a ni a, Vanhnuailiana sâng khuaah Vâna pa hi pasalṭha hmingthang a ni Hetih hun lai hian pasalṭha dang Chawngduma te, Zâmpuimânga te, Keikâwla te, Tâwka teho hi an awm bawk a Anni pawh hi an duai lo hle a, chanchin ropui tak nei tham vek an ni

Vâna pa hi chu a hungchang tha leh a nunnêmna mawlh hi miten an ngaih ropuina a ni a Mi ṭhenkhatte phei chuan an âwih thei lo hial a, an fiah ṭhîn a. A âr bâwm tah laite hi an han tihchhiatsak vek mai ṭhin a, zaidam tak mai hianin, "Ar tui bâwmah tal a la tlâk dawn hi, âr bâwm tûr chu a dang ka tah leh mai ang," a ti mai ṭhîn a A ṭhi beh lai pawh hi han hlehsak hlawk mah se, thinrim reng reng lo hian, "Ka chhar ang a, ka beh ṭha leh mai ang," a ti mai ṭhin a ni Chuti taka mi tha chu a nih avângin a dam lai hun ai mahin a thih hnuah hian a thiltih ṭhat leh a nun dan chuan thu a lo sawi ring zâwk ta mah a ni.

[2] Taitesena

Taitesena pawh hi mi tlâwmngai mai a ni lo va, a nungchang a ṭha bawk a ni Hmânlai tlangvâlte chuan naupang hi an tirether êm êm mai a; an tir ân tir mai a, an duh loh chuan an hrem mai ṭhîn a

Zân ţhim takahte hian an ina vaihlo la tûrte hian an tîr a, tlangvâl suil deuh phei chuan ruah sûr bur bur, khaw thim zânte hian an ina vaibêl laahte naupang an tîr ţhîn a, an kal lo ngam si lo va Zawlbûkah chuan an bulah awm ve reng mah se, thing nawi tuah tûrin naupang an tîi kher kher ţhîn a, Taitesena chuan tlangvâlin naupang an tiduhdah hi a haw êm êm mai a, tihreh a tum tlat a Amah hi Zawlbûkahte chuan bawhbel bulah hian a ding reng mai a, tlangvâlin naupang thing nawi laa an han tirh veleh hianin a lo lâk khalh var ţhîn a Tlangvâlin an hriatah chuan naupang an tir ngam ta mang lo va, an tiduhdah ngam hek lo A hun chhûng hi chuan khawtlâng nun a siam ţha êm êm a, mi zawng zawng aia dam rei ber hial atâna ţha a ni.

Englai pawh hianin thil tha ti tûr hian a inpeih reng a, a mutnaah pawh hian a rûkin puan a veng ieng ţhin a ni Tlangvâl tâna sanghar iâl tlân fahian leh zualko kal tûl lo awm phut sela, insiam ngai hauh lovin a kal nghâl thei a, a tlân hmasa ber zel a ni. Zawlbûkah pawh a laiah a mu ve ngai lo va, bawhbel bulah hian a mu ziah thîn a ni

Ramchhuahnaahte hian a tlâwm han ngaih theihzia chu, zânah thiante mut hnua hnah lâk te, tui chawi te, chaw chhumte hi a tum tlat a, a ti ngei reng bawk a, mite mut hlân hian chawhmehte rama mi a lo ţawng dim diam zêl mai a ni A tlâwmngaih nasatzia chu, an ramchhuahnaahte hian upaten an

duhzâwng pawh an sawi ngam lo hial a, an sawi chuan tih ngei ngei a tum zêl mai a Vawi khat pawh an ramchhuahnaa an upa pakhat chuan an chaw ei lai hian hmeh an lo nei lo hlê bawk a, "Vawiina kan lairawk tumbu hmuh kha hmeh atân kan la ta lo a ni !" a han ti a Taitesena chuan a hle ta reng mai a, zânah an mut hlân chuan a kal ta vang vang a, a va la a, tûkthuan hmeh atân chuan a lo chhûm hmin diam mai a Tumbu awmna lah chu an riahna atang chuan chawhma kal dâwn lai a ni si a Vawi khat pawh an ramvahnaah hian lungtum, lungtât atâna tha âwm tak hi an hmu a, an upa chuan, "Ram hlaa awm chu ni lo se, lungtât atân ka hâwn tûr," a ti a, a rûk chuan chu lung chu a ak ta a, an hâwn hunah chuan, kawtchhuahah, "Ka pu, hei i lungtât tûr," a ti a, a pe ta mai a, upa chu a zak zâwk hle mai a Chuti khawp chuan tlâwm a ngai a ni

Taitesena hi khawthlang lam mi a ni a, Sêrhmun Hrângvunga khua a ni. A huaisenzia chu, vawi khat pawh karin sakei a kâp a, an chhui ta a, thian pathum a nei a, an hnungah chuan mipui an lo kal ve a ni a, mipuiin an rawn nan an hlau va, sakei hnu chu an chawk reh ta vek mai a, mipui chuan chhui ngaihna an hre ta lo va, anmahni pali chauh chuan an chhui ta a, sakei chuan a seh ta a, an inchhan a, tumah an inthlah fâl lo va, an vaiin in an thleng thei vek a ni, an ti

Kan hmânlai pasalthate leh tlâwmngaite hian an thatna rah to chhuak lehin Mizoram thara khaw-

tlâng nun a la tihmawi deuh deuh a beiseiawm e Tûn thlenga Mizo zînga tlâwmngaihna leh nun ṭha hi hêng kan mi hmasa fakawm takte vâng hi a ni ngei mai.

(3) Chawngbawla

Chawngbawla hi Chhim mi huaisen hmingthang a ni a. Amah hi Seipuia khua Lunglei chheh vêl khuaa awm fo ṭhîn a ni a Mi hâng lam deuh, mi airia, len lamah pawh Mizovah chuan a vântlâng zet chauh a ni a, pa ngawichawi deuh, nêlawm lutuk lo mi hi a ni

A nungchang thua zir tlâk ber pakhat chu, mi huaisen leh chhuanvâwr a ni chungin, mi uang ngai hauh lo mi a ni a Vawi khat chu zu hmunah amah hre ngai lo mipa pakhat pawhin a cho sual a, "Nang thiana, sa bawp engzat nge i man tawh ?" a ti chhên mai a Ani chuan a tâwpah chuan, "Man sawi tham ka la nei lo, lungthu pawh ka la kim lo Savawm ram tla bawp pakhat ka man a, Sakei chho sâng kai bawp pakhat ka man bawk a, chuti mai chu a ni," a ti ta a Chu pa chu a zak lutuk a, a chhuak ta daih mai a ni Ramsa hrâng tawn lam thuah pawh sawi tûr awm hle mah se, râl laka a huaina hi sawi ber a ni zâwk a An lal Seipuia pawhin a thlamuanna ber, Seipuia khaw chhantu kulhpuia an ngaih a ni a Hetianga râl laka huai thuah pawh hian a uang duh lo hle ṭhîn a A thih dawn hnaih erawh chuan heti hian a ti ve a, "Huai

zawng a tha lo ve, ka aia huai chu lu zuar an ni, ka huai hi a tawk lek a ni," a ti. A aia huaite chu a that ziah reng a ni. Vawi khat pawh râlin an ûm a, Chawngbawla ho chu an tlân zêl mai a, a tlânpuite chuan Chawngbawla chu hre hek lo, "Chawngbawla chu awm sela, kan tlân lo tûr," an ti an ti mai a Mahse, Chawngbawla chuan, "Naute u, tlân mai rawh u; vawiin ni angah hian Chawngbawla pawh a bawl thei lo vang," a ti mai a Nakin deuh vah chuan kawng sîrah a lo châng a, a lo that leh ta mai a ni.

Khaw pakhat an rûnnaah chuan kâwldai bukah an awm lain râlin an lo hual ru a, Chawngbawla chu râl hmuhah a intarh a, mi dang chu râl a ventîr a A vehtu chuan Chawngbawla an kah hman a hlau va, a râl veh chu a kâp hma lutuk a, a thelh lehnghâl a Chawngbawla chuan, "A pawi êm mai, i kâp hma lu deuh a ni," a ti a ti mai a.

Râllaka a huaina thu hi tam tak a awm a ni Chuvângin naupang inkawihhnawkte pawhin, "Ka kâwi Chawngbawla a tlân ngai lo," tih ve hial khawpa huai lam thuah chuan hmingthang a ni a' Mahsela, a hmingthanna chu huai lam thu chauh a ni lo va, chhiat ni that nia mi tlawmngai, chhuanawm a ni a, sakhaw thu lamah pawh mi nun tluanga sawi fo a ni.

Kum 80 dâwn lai mi, tar tak nun a thi a. A fate chu ama thihah chawiin Sazêma te, Lianchênga te, Saihlîngi te, Vawnthanga te an ni Ramsa leh râl lakah mi huaisena sawi a thang rêng a ni

Mizovin Thlarau an ngaih dan

Thlarau chungchâng hi mihring khawvêla awm tawh phawt chuan ngaih dân engemaw chu an nei zêl mai a, amaherawhchu hmuh phâk loh thil a nih avângin ngaihdân chu a inang hauh lo mai a Mizo pi puten thlarau lam an ngaih dân chu hetiang hi a ni —

(1) Thil leh rannung thlarau

Hnam mâwlte mitah chuan khawvêl hi thlarauvin a khat e, tih zawng zawng hi an neih zo va, thil engkim mai hian thlarau nei vekin an ring a ni Thing te, Lung te, Lui te, Tlâng te, Mau te, Aisite leh thil engpawh mai, kan hmuh theihte hi chuan thlarau nei vekin an ring mai a An rinna chhan pakhat chu— mumangah te hian mihringin kan hmu thîn a, chu chu a thlarau kan hmu niin an ring a ni Tin, rannung chi engpawh mai hian thlarau nei vekin an ring bawk a, ramhnuaia iamsa zawng zawngte, chung lama chunglêng sava zawng zawngte leh kan ran vulhte leh rannung tê tak tête pawh hian thlarau nei vekin an ring a ni. An thlarau chu mihringte hnênah an inlâr theiin an ring bawk a ni.

Hêng zîngah hian an thlarau hlauhawm bîka an ngaih lehte chu hêngte hi an ni — Thil thlarau chu an sawi dân berin, "Huai" an ti a, Sih thlarau ti lovin, Sih huai an ti zâwk thîn a, Bûng thlarau ti lovin, Bûng huai an ti thîn.

(a) SIH HUAI Hei hi an hlauh pâwl tak a nı Mizo ngaıh dân rêng rêngın thlarau hian sıh hi a duh bîkin an rıng a, thlarau chên khâwmna tak nıın an ngaı rêng rêng a, sıh huaı chuan mı a man duhin an ring a nı Chuvâng chuan sıh awmna ram chu lovah pawh an nei ngam lo va, a awm tıh hre hauh lova an lo neıh palh pawh hıanin, a awm tıh an hrıat veleh a huaı an bıa a, tıhlungawı an tum a, a lungawı loh chuan a tınâ ang a, an thı maıın an rıng tlat a A huaı laka an ınthawı tawh hnuah khân lo nâ sela, an be lungawı lo nıın an rıng a, lo na ta lêm lo sela, an be lungawı ngeı nıın an rıng a Sıh an neıh kum tak khân an chhûng zînga mı thı lo awm sela, sıh huaıın a lâk nıın an ring tlat ţhîn a nı Va ıam chhuah nıkhuaa sıh han hmuh te pawh hı hrehawm leh hmuh nuam lo an tı hle ţhîn a nı

(b) THING LU BUL Heı pawh hı an hlauh pâwl a ni. Ramhnuaıah hıan thıng pıangsual, a ţang leh zâr neı lo, hmânlaıa lo thak leh lo chhum tawh pawh a ni thei e, a thah leh a chhumna kha a hâwngın a lo ţhan phuı leh vek tawh a, a tâwp mâm mup mai a ni a. Chutiang chu an hlau êm êm a, a huaı chu mı tıhnat hmang nı ngeıın an ring a ni.

Chutiang thing lu bûl chu an hmuh mai pawhin an hlau êm êm a Chutiang awmna ram chu lo atân an neı ngam rêng rêng lo bawk a ni

(c) THING ZUNG KAI Hei hi chu lui dunga thing zung hi lui luang chungah a vaukam lehlam atanga lehlama inzam kai hi a ni a, hetiang hi an hlau hle mai bawk a ni Hetiang awmna chu lovah an nei ngam lo va, va chhuahvah nikhuate pawhin an hmu hreh êm êm a ni

(d) BUNG Thing zîngah chuan Bûng huai hi a hlauhawm pâwl nin an ngai a, khawlaiahte pawh an phun duh lo bîk a ni Chutilochu zânah a huaiin naupang pawntote a tihthaih ang a, an lêng hâwte a ûm dah ang e, an ti a ni

(e) THINGSAIHRUA Hei hi thing zâr hi a inbelhbawm a, a inbelhbawmna bul chu a kuak phiau si chuan, thingsaihrua an ti a, an hlau êm êm a ni A huai chu hlauhawm bîka an ngaih a ni a, chutiang awmna chu ram huaisâr tak nin an ngai thîn a ni

(f) THIL DANG AIA LIAN BIKTE Hêng hi chu an huaisâr bîkin an ring bawk a, thing lian bîk te, lung lian bîk te, tlâng lian bîk te, lui lian bîk te, hi an huai chu a dang ai chuan danglam bîkin an ring a ni Chuvângin chutiang thing lian, lung lian leh tlâng liante chu an be hial thîn a ni.

(2) **Thlarau ve hrim hrim**

Hei hi chu khawvêla thil, thlarau nei lo, boruakah hian thlarau ve hrim hrim awmin an ring bawk a, chûng thlaraute chu boruakah hian an vâk an vâk

a; a chângin mihringte hmuh theih tûra inlâr châng an nei a, a châng chuan inlâr ni meuh si lovin an thâwm te chauhvin mihring an tihţhaih bawk ţhîn a, a chângin mihringte chetla leh titi sawite hi an lo ngaithla ve kiau ţhînin an ring a A chângin a malin awmin an ring a, a châng chuan a ţualin awmin an ring a, kâwn hi an ţiam duhna bîk nin an ring a Chuvângin kâwnah chuan hmânlai Mizo pi pute chuan in an sa duh lo, ramhuai kawng a ni a, a kawng kan dâl chuan min tina ang a, min tihlum mai ang, an ti a Hetiang ramhuaite pawh hi chi tam tak awmin an ring a, mi tihnat hmang te, mi tihnat hmang lêm lo, mi tihţhaih leh mihringte hlauh atâna inlâr hmang te, mihringte malsâwmsak thîntute an ni a, an danglam hle hlawm a ni.

(a) MI TIHNAT HMANG THLARAUTE Hêng hi chu an sual hle a, mihring an tina ţhîn a, an tihnata khân an duhzâwng tak a pêk loh chuan an tihlum mai an ring tlat a ni Chutiang thlarau lakah chuan an nat chângte hian puithiamin a thawi ţhin a, ui te, âr te, kêl te, vawk te a pêksak a, chûng an pêk chu ramhuai a tinatu tlawn lungawi tumna a ni ber a, a lâwmzâwng tak pêk fuh chuan dam lo kha a dam hlauh mai a ni, tin an ngai a ni Chûng chu Mizo ngaih dânin an sual êm avângin an hlauh ber leh Mizoram tihrehawmtu ber a ni,

(b) INLÂR HMANG THLARAUTE Hei hi chu mi tihnat tum an ni chuang lo va, mihring hlauh ve hrim hrim leh mihmâk ve hrim hrim hmang thlarau

an ni Ramhnuaiahte hian an au vak vak a, thlâmṭa riakte hi an sâwi khum vak chângte a awm a, ṭhusente hian ram riak theh vak chângte an nei a, a châng chuan thing leh maute an sâwi vak vak a, anmahni hmuh theih si lohvin an awm ṭhîn a Tin, thlarau zîngah hian a râpthlâk zual deuh an awm a, chûng chu— Phûng te, Chawm te, Inthumkârte an ni hlawm a Hêngte hi iamah leh zânah an inlâr ber thîn a ni

(c) MAL MIN SAWMTU THLARAUTE Hêng hi chu an awm ve bawk a Tûn lai ṭhangtharina Pathian an tih ang deuh tak hi awmin an hre ve a, mahse a chiang tâwk lo deuh hle a A hmingah pawh Pathian an ti ve tho va, "Chunga Pathianin bawkkhupin min en ang a, zah a ngai ang chu," an ti fo a ni Pathian chu mipa niin an ring bei a, hrisêlna leh buh leh bâl, kawng tinrênga mal min sâwmtu niin an ring a ni Tin, chung lamah khian Pathian chu a awm a, chhûngkua angin an awm ve niin an ring a, an pa ber chu "Pu Vâna" an ti a, an nu chu "Khuanu" an ti a An nula chu "Vân chung nula" an ti a, mihringte malsâwmtu an ni a, Pathian chhûngkua an ni Khawpui rite hi, "Pu Vânan a thlengpui a hnûk ri a ni e," an ti a "Khuanun min hual ang a" tihte hi Mizo upa ṭawngka lam tak a ni a Ruah lo sûr sela, "Van chung nulain tui a rawn chawi e," an ti ṭhin a, ruah sûr hi an Pathian nula chuan a han pêk niin an ring a ni. Pathian lakah hian malsawm dîlin a khawtlângin maw, chhûngkuain emaw an inthawi ṭhin.

Tin, mihringte Pathian ni lo, ramsate pathian hi a awm bawkin an ring a, a hmingah "Lasi" an ti a Lasi chu ramsate siamtu leh enkawltu a ni a, ramsate chu an thu thuin an dah thei a ni an ti a, lui dungah hian an chêng bei in an ring a Mizo upate sawi dân leh ngaih dân chuan, "Lasite chuan lui dunga pasalṭha silai kenga diar khima an han per kai thauh thauh mai hi hmuhnawm an ti êm êm mai a, an en reng ṭhîn a, an ngaizâwng hle ṭhîn a ni," an ti a Tin, vânnei chuan Lasi chu ngaih theih nin an sawi a, amaherawhchu tuma hnêna sawi thiang lo a ni a Mini Lasi a zâwl chuan, ramsate Pathian anih avângin ramsa chu a duh duh a kâp thei a, sa kâp thei êm êm a lo ni mai a, a kah tûrte pawh achâng chuan a hrilhlâwk a, hre sain in aṭangin a chhuak ṭhîn a Lasi khawpui chu Ṭân tlâng hi a ni a Hming pawh mihring angin nei ve vek hian an sawi a. Hmân lai sa kâp thei, Tuchhîngi pa an tih, (Hmarvunga pa an tih bawk ṭhin) hi Lasi zâwl nijin an sawi a, a zâwl hming pawh chu Neihpuithangi te an ni an ti ṭhîn a ni Lasi zâwl khân Lasi a zâwl a ni tih a sawi phawt chuan, Lasi khân a thlah vang vang a, sa a kâp thei rêng rêng tawh lo vang Chuvâingin zâwl mahse, sawi hauh loh tûr a ni

(3) Mihring Thlarau

Mihring hian thlarau nei ngeiin an ring a, mumanga mi dangte nêna han inkawmte hian an taksa chu khumah mu reng mah se, an thlarau kha an inkâwm

niin an ring a ni Tin, mi thenkhatte thlarau chu a danglam bîk a, thih hnu thlengin a chimawm bîk ṭhîn a, chutiang chu, "Thla hrâng" an ti a ni

Thih hnua mihringte thlarau chuan khua a nei ve leh a, khaw pahnih a awm a, a nuam zâwk chu, "Pialrâl" an vuah a, chu chu Thangchhuah zo tawhte leh Hlamzuiha thite chênna tûr niin an ring a Tin, a bul lawkah chuan, "Mitthi khua" a awm a, chu chu mitthi dang zawng zawng awmna khua tûr a ni a Lei hnuai thûk takah khuan a awm niin an ngai a Lei hi thuah tam taka inthuah niin an ring a, a thuah riatna chu mitthi khua a ni a Pialrâl chu a hmun pawh a nuam a, chuta awmte chu Pathianin buh fai sain a châwm dâwn a ni an ti a Buh den ngai tawh hauh lova a fai saa han ei heuh heuh mai aia nuam chu awmin an ring lo a ni Mitthi khuaa awmte erawh chu buh fai saa châwm an ni ve lo va, a hmun pawh a nuam lo zâwk a, Pialrâl ngeia thih hnua kal theih nân neih thing lung khâwngin thang an lo chhuah ṭhîn a ni.

Mihring thi tate thlarau chu thla thum chhûng chu inah hian la awm ve rengin an ring a, chhûng khat zîngah mi tuemaw a lo thih chuan, thla thum a ral hma zawng chuan chaw an ei dâwn leh an ṭhutna tûr an kian a, an chaw eite kha an pe ve a, chawhmeh nen chhuaiah an zuk hûnsak a, chu chu-- "Chhiah" an ti a An thil zuk dah chu ein an ring phei zawng a ni lo va, chaw te, chawhmeh te chuan thlarau a nei a, mihring thlarau chuan chaw

leh chawhmeh thlarau chu a eiin an ring a ni Tin, thla thum a lo ral chuan mitthi kha thlarau khawvêl lamah a kal ta nun an ring a ni

Thlarau khawvêl pana mitthite an kal dân chu hetiang hi nün an ring .— Mitthi thlarau zawng zawng chu Rih dil lamah khian an chho vek a, rih chu tlawh loh theih a ni lo Tichuan an kal zêl a, tlâng pakhat hi a lo awm a, chu tlâng chu "Hring lang tlâng" a ni a, chuta tâng chuan mihring te, khua te, khawvêl te hi a lang vek mai a, an han thlir a, an ngai ve êm êm mai a, an mittuite a tla zawih zawih thîn a An kal zêl a, ruam pakhatah hian an chhuk a, chu lui chu a hming, "Lungloh tui" a ni a, a kamah chuan Hawilopârte hi a pâi vul chûk mai a Chu lui chu an zuk thlen chuan chu tui chu an han in a, a vaukama Hawilopâite chu an thliak a, an beh a, chuta chin chu khawvêl lam an ngai tawh lo va, lei lam thlîi châkna pawh an nei tawh lo a ni Tin, an kalkawngah chuan, pa pakhat hian in a nei a, a hming chu Pâwla a ni a, chu mi in chu tlawh loh theih a ni lo va Chu pa chuan sairawkherh han pui mai hi a nei a, mihring puitling ngaih nei hauh lova thite chu a sairawkherh khân a lo perh vak thîn a, a peih han natzia mai chu— kum thum a, pân a, kum thum a ngâwt leh bawk a ni an ti a. Hlamzuih leh ngaih nei chauh a sai lo a ni. Tichuan an awmna tûr mitthi khua [illegible], Pialrâl emaw kha an thleng ta thîn a ni. [illegible] hre ve tham lo va, [illegible] hian a hnuai a, a lir biang biang zêl a. lâk

tumin a ûm zêl a, pialrâl a lum luhpui a ni ai ti a Chuvâng chuan hlamzuiha thite chu aitui an phûm tel ngei ngei a ni Tin, raicheha thi thung eiawh chu an thlaiau khawvêl kawng kha an lo kih hnawksak vek a, hreipuia then chawp zêla kal theih chauh a ni a, hah êm êmin thlaiau khawvêl chu an thleng ve thei chauh a ni an ti a Chuvângin mi tupawh raichehin thi sela, hreipui an phûm tel zêl thîn a ni

Mizo Zu

Mizo hi Zu duh hnam tak an ni ve a, amaheiawh-chu awmze nei tak leh dân fel tak neia in an ni a Zu in nasa berte chu lal leh upate an ni a, anni hi chuan nilêngin an in thîn a ni ber nai Paho hian an in bawk a, dân narânin hnathawk mi pate chuan lal zâr an zo ve phâk êm êm lo va, inah anmahni-in zufâng an in a, engemaw chhiat ni that ni hian a hovin zu an in ve bawk a, a châng châng chuan lal leh upate zâi an zo ve bawk a ni Naupang hi chuan zu an in lo va nula leh tlangvâl hian hun bîkah chauh an in thîn a ni Kût niah te, chawng-chen niah te, sechhun khuangchawi an awm nite hian an in ber a Mahni inah en aw, upate zîngah emaw an in ve ngai lo

Zu chi hrangte chu hêngte hi a ni —

ZUFANG Hei hi buh ban zu a ni a, bêl tê deuh hian an sa a, he zu hi chu thiante nêna in mi a ni

êm êm lo va, mahnia ṭain in chhûnga an in mi a ni ber a. Rui khawpa in mi pawh a ni meuh lo va, chhâwlhâl reh leh hrawk tuituahna a ni ber e

ZUPUI Zupui hi chu a hova ṭhiante nêna inho tûra an sak a ni ber a. Sak dân chi hnih a awm a, fawai a kem nêna an sak mai hi sak dân tlângpui ber a ni a. Zupui hming putu ber pawh hi a ni a, zu bêl lian puiah te, bâwmrângah te an bilh thîn Tin, zu siam dan chi dang deuh chu, buhhûm hi an dêng, a, ṭhâp ta chuang lo hian an sa ta mai a, chu chu, "Hian den zu" an ti bîk a, mahse zupui tho chu a ni, a siam dân a dan avângin a hming a dang mai a ni.

RAKZU . Rakzu hi chu a thlawra thlawr a ni thung a, mi narânin rakzu an sa ngai lo Lal leh upa leh mi lian leh mi ropui deuhte zu a ni bîk a Mi tam takte nêna a hova in mi pawh a ni lo va, tlêm deuhvina in mi a ni Ruih a awl êm êm a, ruih pawh a nâ a, chuvângin rui chhe khawpin an in ngai lo.

ZULAWM Zulâwm hi chu chi hnih a awm a, a hming phuah chhan chu, "Thawhlâwm zu" a ni mai a Mi inkâwmngeih pahnih paṭhumin buh thawhlâwmin zu sa sela, an hralh ang a, duhzâwng manah an hmang ang Chutianga ti ṭhînte chu nula an ni ber a, inchema man tuak nân an ti ṭhîn Hei hi chu anmahni in atân a ni lo va, hialh atân a ni Zulâwm dang leh chu, kût dâwn hian nula leh tlang-

vâlin zu tur buhhûm an thawh khâwm a, an sa a, kût huna inho tur a ni

SUMDENG ZU Hei hi chu sechhun ţuma sechhun nu leh pa zu, nula leh tlangvâl tâna an pêk hran bîk a ni a An pêk chhan tak chu, sechhun tur an awm khân an zu tur kha nula leh tlangvâlin an densak a, chumi an chhawi hahte chu hrai nân, zu a hranin an pe ve a, chu chu Sumdêng zu a nihna chu a ni Tlangvâlho chuan in dan kawngio nei takin an in ta a Chu Sumdêng zu innaah chuan, tlangvâl taima leh tlâwmngai kha an chawimawi ţhîn a, taima leh tlâwmngai siamna bul a lo ni ta hial a ni Zu chu an han siam a, khaw tinah hian tlangvâl hotu an awm ţheuh va, chu chu, "Vâl upa" an ti a, Sumdêng zu in dawn chuan vâl upa kha an han pe hmasa bei a, ani chuan tlangvâl taima leh tlâwmngai bera a ngaiha kha a han "Leh' emaw, a han "Tawk" emaw tûr a ni ("Leh" an tih chu zu in tûr chanpual kha mahnia in hmasa lova mi dang in hmasaktîr a ni a, mi dang intu in zawhah khân a lehtu khân a in ve leh tûi a ni a "Tawk" tih hi erawh chu mahni chanpual kha a in ang a, a in dâwnin a tawi tûr kha a sawi ang a, a in zawhah a inna no ngei khân a tawha khân a in ve ang) Vâl upain tlangvâl tlâwmngai bei nia a hriata kha a awm loh chuan zu kha an in thei lo a ni mai a, zu kha siam zo diani mah se, tlangvâl taima beia an hriata kha a awm loh chuan in lovin an dah rih ang a, an nghak chhuak ngei ngei tui a ni Chu inchawimawina chu a ropui êm êm a, tlâwmngaihna

rah lo leh zual zêlha siamtu a ni ngei mai. Taima ber vâl upain a Leh emaw, a Tawh emaw kha chu, no lian bîk tak mai, "No pui" an tih chuan an intir a, chu no chu Tumpâng ki a ni ber ṭhîn a. Chuini dawtah chuan taima ve bawk vântlâng chunga mite chu, no narân aia lian bik No pui aia tê si hian an hnin intîr leh a, chu an no hman chu, "Hrâtzavunga ki" an ti a. Chu chuan tlangvâl ṭhate chu an duhsak ṭhîn a ni.

ZU IN DAN Zu inna rêng rêngah chuan lal a awm phawt chuan an pe hmasa bei ngei tûr a ni. In tûrh sem ni lo sela, zu khawn tum a nih pawhin lal chuan a khâwn hmasa bei tûr a ni a. A thlûm bei, a tui ber kha lal ta a ni. Tin, lal bâkah chuan Sumdêng zu 'a nih chuan vâl upa kha a lal leh ber ang a, an khân tlangvâl taima leh tlâwmngaite chawimawinain a chhunzawm ang a. Tin, zu in narân an nih chuan lal dawttu tûr chu a zu neitu kha a ni tûr a ni. Zu kha tu ta emaw, tu lei emaw a ni ngei ṭhîn a. A neitu kha lal in zawh veleh an intir ve a ni. Lal khân a aia in hmasaa duh a neih chuan a "Leh" ang a, a nih loh leh a "Tâwk" ang a; a [illegible] khân mi dang an tawk ve leh ang a. Chutiang bawkin zu neitu pawh khân a duh duh a "Leh" emaw, a "Tâwk" emaw ang a, anni chuan an duh duh an "Tâwk" ve leh zêl ang. Buan lo taka a [illegible] kal taka sem an tum hrâm a ni. An ruih zual [illegible] puam chinah lo chuan buai pawh an buai ngai lo.

Mizo Pi Pu Sakhua

Mizoho hi Ramhuai bia an tih ang sakhaw bia an ni ber a Ram dang sakhua an be lo va, anmahni atanga an chhar chhuah an be ber a ni A tîr tak-ah chuan biak tûr mumal an hre lo va, an natin an mangang a, hmuh theih lovah hian mal min sâwm-sak theitu awmin an ring si a, tin, anmahni tinatu chu tlawn lungawi chuan an natna chu tidam leh mauin an ung a, "Pi biakin lo chhang ang che, Pu biakin lo chhâng ang che," tiin an han tan phawt a Tlângte leh thil tinièng mai hian huai neia an rin avângin tlâng tin huaite chu biak an lo ţûl leh ta zêl a An hiiat hla ber atangin an chham a, an lo thleng thlang ta tulh tulh a, an thiam hla a sei ta tulh tulh bawk a ni

(1) Puithiam

In thawina hlântu hi chi hnih an nei a Mal min sâwmsaktu hnêna malsawmna dîla hlântu an awm a, chu chu "Sadâwt" a ni Hnam tin hian chutianga malsâwmna diltu chu an nei hrang vek a, hnam dangin hnam dang sadâwt kha a hman theih loh va, "Hnam Puithiam" an ni ber a Lusei te, Râlte te, Hnamtê te, Renthleite hian Sadâwt hran an nei theuh a ni Tin, chhûng tinte hi an vawk pa talh tumah an chhungkaw malsawmnân an inthawi vek a; tin, khawtlâng pum pui tâna malsâwmna lo thlen-na tûra dilna chu khuaa lal ber Sadâwt khan a hlân ve thung a, kum tin vawi hnih chu khawtlâng tâna

ınthawı a awm ṭhîn a ni Tın, damlo thawı mı puıthıam chu a hranın a awm bawk a, chu chu a hmıngah "Bâwlpu" an tı a Bâwlpu chuan khuaa damlo apiang kha a thawı a ni Eng hnam pawh, eng mı pawh nı sela, natna neı tawh phawt chu a thawı thîn.

Tûn laı ṭhangtharte hrıat thıam zawngın han sawı ta ıla, Sadâwt chu pâwl hıang hrang Pastorte ang hı an nı a Bâwlpu chu Doctor ang hı an nı ber ang chu Chhûng tın hıan vawk pa sût nghâk talhın Pathıan bıak nân an hmang ṭhın a, an hman Sadâwt khân a chham pual a, an talh the chauh a nı Tın, lal ber Sadâwt khân khaw tân malsawmna dıl nân vawı hnıh "Kawngpuı Sıam" leh "Fano Dawı" ın khawtlâng tâna ınthawına a hlân ṭhîn Bâwlpu kha chuan damlo apıang a thawı a, a thawına chu eng ran pawh hmang se, a thın leh a lung leh a hmâwr chı kım ramhuaı hnenah a hlân ang a, chu chu "Seıh" an tı a nı

(2) Khawtlang tana ınthawinc

Khawtlâng tâna ınthawına hı chı hnıh a nı ber a Khuaa lal ber Sadâwt khân khaw aıawhın, chu ınthawına chu a hlân ṭhîn a nı

(a) KAWNGPUI SIAM Kawngpuı hı chapchâr laıın an sıam ber a nı An sıam dâwn chuan an tlângau ṭhîn a, "Tumah zın bo suh u, Kawngpuı kan sıam dâwn e," an tı a Kawngpuı sıam nân chuan vawk tê leh âr leh zupeng (tuithâwl khat) a tûl a nı Zu

chu tel ngei ngei a ni bawk a Damna leh hausakna, mi lu sa lu hawn theihna tûia inthawina a ni a Kawtchhuah lamah an va inthawi a, chutah chuan kawng laiah vawm hrui an kual a, a chhûngah vut an chhung a, an thiam hla chu Kâwl zawlah an ṭan a, tlâng hmingthang deuh deuh an chham thla zêl a, mahni khaw tlang an chham thleng a, tah chuan vawk kha an talh ṭhîn

"Thiang ang aw, thiang ang aw,
Kâwl kawtah thiang ang aw,"

an ti a, tlâng hming kha an chham thla zêl a Lo sûl lo hawte zîngah hming malsâwm deuh deuh kha zu an lo tulh a, hming tha lo chu an tulh ve lo Kawngpui siamna atân hian hming malsâwmte chauh tel theih a ni Hrângkhûma te, Thangzuala te, Hrânglûtate hi an duhzawng ang a, Rûmliana te, Kâma te chu an tel pawh an phal lo vang Malsâwmna tiniêng lo thlen nân an dil chu a ni ngei na a, khaw chhûnga mi lu sa lu a lo lawi luhna tûr hi an tihchhan bulpui bei a ni An haw khân lal in an pan a, lung tê an ak ṭheuh va, kawngka bulah, "Khual tha kan lo thleng e, Pûntê kan ni, Rawitê kan ni, mi lu sa lu kan iawn hâwn e," an ti ang a, kawng an lo hawn ang a, an lung tê ah kha an phawrh ang a, hlim takin zu an in tlang ang A tûk chu awm ni an kham ang a, a khuain engmah ti lovin an awm ang Nula pawhin thing an phur bîk lo vang a, puan an tah hek lo vang a, tlangvâlin a rîm nilêng ber a ni Tin, kawtchhuaha an vut chhûn kha an va en a, sa hniak ang tak a lo awm

chuan, an lâwm bik a, "Kan kawngpui siam a tluang dâwn a ni," an ti ṭhin. Mihring hniak ang tak a lo awm chuan an lâwm lo ṭhîn, chumi kum chuan sâi thi an awm dâwn tihna nun an ring a ni

(b) FANO DAWI Hlo thlawh tirh vel lai hun remchangah hian khawtlang tana inthawina lal sadâwtin a hlan leh thin a Chu mi inthawina hming chu "Fano dawi" an ti a ni Hetah pawh hian khaw tâna malsâwmna chi tinrêng chu dîl a ni ngei mai a, mahse buh leh bâl ṭhatna tûr chu an tih chhan bul pui bei chu a ni. Lal inah buh zêm bulah âi hâng an talh ang a, a serh an pe ang Fano dawi hian kawngpui siam ang bawkin awm ni an kham ang a Fano an dawi fuh kum chuan thophurh pawh lo lamah a awm lo va, buh zik a hring a, a hmuingîl a, hausak kum a ni ṭhîn.

Sechhun Khuangchawi

Hmasâng Mizo pi pute chuan, ruaiṭheh leh hlim hlawp bâwl hi an duhzâwng tak a ni a Buh leh saa mite hrai hnem ber nih hi an duhzâwng a ni Vawk talh sela, annianni chhûng mamin an ei ngai lo va, thenawm khawvêngte leh chhûng-leh-khatte nên an ei ṭhîn a. Sial talh sela, a khawtlângin an ei luai luai ṭhîn a ni Tin, thih hnua thlarau khawvêla an thlarau nuam taka a awm theih nân, sechhun khuangchawi a ngai bawk a ni. Sechhun khuangchawi tawhte chu thih hnuah pialrâlah an awm a, Pathianin fai sain a châwm a, buh den a ngai tawh lo va,

nuam ṭakin an awm dei der mai a ni an ti a, chu-vâng chuan nei lo chung chung pawhin chhûngkhat ṭhate nên ṭangrualin sechhun khuangchawi hi an tum tlat ṭheuh a ni Amaheiawhchu, nei zo tak thil a nih avângin mi rethei leh hausa lo chuan duh êm êm mahse, an daṃ chhûngin chutianga ti thei lovin khawvêl an hmang zo ṭhîn a, pawi an ti êm êm ṭhîn a ni Hetianga mun an tih chuan chawimawina ropui tak an chang a ni

(1) Chawng

Chawng tûr chuan vawk pahnih leh vawk pui leh vawk tê talh a ngai a, zu chu ngân (bawmi âng) 100 lai neih a ngai a ni Mi tha an nih chuan nula leh tlangvâl tân "Sumdêng zu" ngân 40 an pe ang a, mi chhia an nih chuan ngân 20 an pe ang a, chu chu nula leh tlangvâl pual a ni a Chawng tûr tâna zâna zu tûr bûh an densak hlawh kha a ni ber a, Sumdêng zu an in chuan mi taima leh ṭlawmngai chawimawi nân an hmang thîn

(a) Vawk tê chu Pathian biakna a ni a, kawngka lam chhakah ṭap an chhep chawp a, tah chuan an chhûm ṭhîn a ni A sa chu tai leh nupangin an ei ang a, nula pasal la nei tûrte chu an eitîr ngai lo

(b) Vawk pa chu sakhaw biakna a ni Tin, kawn-chhâr kawngka thlang lamah ârin an chhûngkaw thla kha an hual ang a, tapchhakah an chhûm ang Hei hi tihmâkmawh a ni, chu chu a hmingah, "Hnuai

tê" an ti a. Tin, naupang zawng zawngin Mual buh an ngên ang a, chawng in kha lungin an dêng ang a, ani khân vawk puiin a thlêm ang a, chu vawk pui chu naupangho khân an ei ve ang a, chu chu, "Mual buh" an tih chu a ni Chutiang ti zo nu leh pate chuan hming iopui tak an nei a, "Chawng nu, Chawng pa" an lo ni tawh a An inah khum mawngah chhuar an siam thei tawh a, luhkapui, a ban cheh pawha kalkhang rawlhin an dawh thei tawh bawk ang Chu mi hma chuan chhuar an nei thei lo va, luhkapui pawh dawh se a ban an chêk pawp thei lo

(2) Dawino chhui

Chawng zo hian Dawino an chhui tûr a ni a Dawino chhui nân chuan —

(a) Arhluisen tuiûm hûnna bulah an talh ang a, chu chu chhûm dum leh chhûm sen inkâra malsâwmna awm dîlna a ni a, tuiûm hûnna chung ditipah a serh an hlân ang a, chu chu "Vân sen" an ti

(b) Vawk tê hi tuiûm hûnna bulah an talh ang a, chu chu "Lasi" an ti a Sa kah lama malsâwmna atân ram sate pathian Lasi hnêna inthawina a ni

(c) Kêl emaw, vawk tê emaw sumhmunah, sum bulah an talh ang a, a sa pawh sumhmunah an chhum ang a, inchhûngah an la lût tûr a ni lo va Hei hi "Chung" an ti a, ni leh ruah atanga malsâwmna dîlna a ni

(d) Vawk pui in hnuaiah in talh ang a, a sa chu ni thum chhûnga ei zawh ngei ngei tûi a ni a, chu chu "Hnuaipui" an ti a, lei hnuai lam atanga malsâwmna dîlna a ni

(3) Sedawi chhun

Se tuai an talh tûr a ni a, vawk pa an talh tel ang a chu chu Pathian biakna a ni ang a, sial chu sakhaw biakna a ni ang Seluphan an lo suih lâwk diam a, kawtah an phun a, sial chu seluphan si chiahin an han thlung bet a, a chhuntupa chuan a chhun dâwnin, "Ka nun chhiat, ka suahsual bâwl vânga ka tih a ni lo ve, nupui fanau dam nân ka ti a ni e," a han ti a, se zakah chuan fein a han chhun ang a, tichuan an talh nghâl a ni He mi ţum hi chuan Sumdêng zu a awm lo va Sakhaw zu chauh an in a, mi neinung chuan zu chu ngân 100 lai an nei ang a, mi chhe deuh chuan ngân 50 pawh nei se, a pawi lo Hetiang hi min a lo tih theih hnu chuan Sechhun pa a lo ni tawh a, Sedawi chhun hma hian an Châwngfâng zet tûr a ni Hei hi rahbi pakhat ang a ni a, Chawngfâng hi a hmatheh ang a ni

(4) Hemi zawh hian tih tûr dang a tih leh hmain Dawino a chhui leh rih tûr a ni A tih dân tlângpui chu No 2-na khi a ni

(5) Sekhuang

Hei hi ti tûr chuan sial, a ki hmâwr hawng tawh ngei hman tûr a ni Se pa tuai mai a ni tûr a ni

lo Vawk pa talh tel a ngaı bawk a, vawk pa chu Pathian biakna a nı a, sepa chu sakhaw biakna a nı Sekhuangah hian "Mitthı Râwp lam" a tel tawh a nı Chhûngte thı tawh zawng zawng lem kha an sıam a, Pathıan lem an sıam bawk a, hlângah hıan an mıtthı lemte kha an dın kualtîr a, a laiah Pathıan lem kha an dah a, chu chu "Thlah Pa" an tı a. Mualah an zâwn chhuak a, an chawı a, vawı thum an sêp a nı.

Sekhuang tûr chuan hêng hı a tıh dân kawng tlângpui a nı .—

A hmasa berın, sa chhumna tûr kha nula leh tlangvâlın ramah an va chhuahlâwk vek a, chu chu "Sa thıng zâr" an tı a, kawngpuı bulah an zâr dul maı a nı Sa thıng zârtute chu kêlın an hraı ţhîn a, chu kêl chu "Kêlkhawthang" an tı a Seluphan an suıh a, se talh tûr kawtah khân an phun a, kêl lu kha an târ ang a, sıal an talh hunah khân se luın an thlâk leh ţhîn Zu tûr kha nula leh tlangvâlın zânah an lo dêng lâwk leh vek bawk a, se talhtu tûr khân Sumdêng zu a pe ţhın Sumdêng zu ın pângngaıın a hun takah zêl an ın ţhîn a nı

Sa thıng zâr aţanga thla 3-ah khân an thing zâr kha a lo ro vek tawh a, se talh zai an rêl a An tihţan nı hmasa berah chuan zu an ın a, a ni hnihnaah chuan an "Muallâm" ţhîn Lal mual laiah an [illegible] a, zu an in a, an lâm ţhîn a nı. Chuţia an [illegible] tûr mual chu lal leh upa hnênah vawkın an

lo lei lâwk vek a, chu vawk chu lal leh upain an ei a ni An muallâmnaah chuan puan ṭial sin thei chin lo tân chuan tel zahthlâk tak a ni a, lal mualah chuan zu an hûng chhuak a, an siak a, an in a, an lâm ta ṭhîn a, an lâm dân chu, a hmahruaiin fei a keng a, vawi thum an lâm a, a vawi thumnaah an hâwng ṭhîn Nula leh tlangvâl puallah "Sumdêng zu" an pe ṭhîn a Dân narânin se talh hmain "En lâwk" an ti a, chutah chuan Sumdêng zu an in a, se talh tirh zânah "Thingfâi zân" an ti leh a, chutah chuan sumdêng zu an in leh a, an tlaivâr thîn A tiak dâwn zân chu, "Sumdêngthlâk zân" an ti a, sumdêng zu an in leh ṭhîn Mi chhia chuan sumdêng zu in apiang hian ngân 5 emaw a pe tûr a ni a, mi ṭha a nih chuan ngân 10 zêl a pe ang Dân narânin sumdêng zu-ah hian mi chhiain ngân 20 leh mi ṭhain ngân 40 an sêng a ni Tin, mitthi râwp an lâm ang a Sekhuang tawh hi chuan a inah tukverh a hawng thei tawh a, chumi hma chuan tukverh an hawng thei lo a ni Tin, puan ṭial leh diar ṭial hmang thei an lo ni tawh bawk a ni; chumi hma chuan puan ṭial an la sin thei lo va, diar ṭial pawh an la khim thei ngai lo Hetianga ti zo tawh hi chu, "Thangchhuah nu, Thangchhuah pa" an ti tawh a ni. Mahse Thangchhuah kim chu an la ni lo va, khuang an la chawi loh avângin Mahse, Thangchhuah hming ropui tak an pu tawh a ni.

(6) Sekhuang zawhah hian Dawino chhui leh sedawi chhun kha an ti leh nih tûr a ni. A tih dan tlângpui chu No 2 leh 3-na ang khi a ni

(7) Zankhuang, Khuangchawi

ZANKHUANG hi chu mi neinung ve lo, tlin lo chung chunga ti vete hian Khuangchawi tûr chuan an neihin a tlin ve si lo va, a hmingah thangchhuah kim ve nih nân an Zânkhuang mai a ni Zânkhuang tûr chuan se chal pakhat chauh a ngai a, hlângte pawh an phan ve ngei a, mahse zânah an chawi chhuak a, a chungah chuangin an chawi ve lo Mi neinungte erawh chuan Zânkhuang hi tih ve a ngai lo va, Khuang an chawi nghâl mai tawh a ni

KHUANGCHAWI Khuangchawi tûr chuan se pa pahnih leh se pui pakhat leh vawk pa leh vawk pui a tlêm berah pawh a ngai a ni Nei 70 chuan vawk chu engzat pawh talh belh theih a ni a A hma lam thla thum lai chinah sa thing an zâr ang a, zu tur atân zânah buh an dêng ang a, Sathing zârtute chu kel an talh ang a, "Kêlkhawthang" an tih kha Buh dêngtute tân khân sumdêng zu, a tlêm berah a vain ngâi 40 an hûn bawk ang Vawk pa kha Pathian biakna a ni a, se pa khi sakhaw biakna a ni Ṭhenkhat sawi dân chuan, vawk paa an biak chu "Sa" a ni a, siala an biak kha "Khua" a ni a, an kai kawpa, "Sakhua" a lo ni ta a ni e an ti ṭhîn Tin, se pui kha "Tlângphal" a ni a Tlângphal tih awmzia chu, se pui sa chu Khuangchawi tawh zawng zawngin an insem vek tûr a ni Khuang vawi khat chawi khân chan khat a chang a, vawi hnih chawi khân chan hnih a chang a, Khuangchawi hnuhnûng ber inah khân a sa pawh an insem thîn a, a neitu kha chuan a lu leh a ke

chauh a chang thin Tin, "Muallâm' kha a awm leh ngei a, Sumdêng zu nên, naupangho tan "Mual-buh" atân vawk pui a pe bawk tur a ni Zu chu bâwmrâng 100 lai a ṭul bawk a Hetianga tizo khawchhuak theite hian hming iopui tak an nei a, "Zawhzazo" an ni tawh a, zawh tûr zawng zawng an zawh zo ta tihna a ni Hei hi in lama thang-chhuah kimna a ni a Sedawi chhun hmain an châwngfâng tûr a ni ang khân, khuangchawi hmai hian an sekhuang tûr a ni Khuangchawi zo tawh chuan Thlanthla chang an tawn thei tawh a, khumpui luah chhuar an siam thei a, kawmchâi lamah bahzâi an siam thei tawh bawk a, Mangpuan an sin thei bawk a ni Khuang vawi thum chawi nawn theite chuan "Zau an dawh" thei, chu chu hming iopui chung-chuang a ni In lama thangchhuah kim tûr hian neinung tak nih a ngai a, an thih hnuah pawh pial râlah an awm ang a, fai saa châwm an ni ang tiin an ngai a ni

Ram lamah thangchhuah theih a ni bawk a, mi nei-nung ni ve si lo, huaisena, sa kâp theite chuan hêngte hi an kaha, an aih vek bawk chuan thang-chhuah hming an pu ve a ni "Ram lama Thang-chhuah" an ni Sakhi, Sanghal Sivawm, Sazuk leh Selê a kâp tûr a ni. In lama thangchhuah tûr khân tih tûr a tih zawh dâwna khuangchawi a tihn loh chuan a zânkhuang ta mai ang khân, sa dang zawng hi an kaha, savawm an kah theih loh chuan a aiah Zâmphu an kah chuan thangchhuaha ngaih an ni ve' thei a ni Ram lama thangchhuah pawh hi pial-râla fai saa châwm tûr bawk a ni an ti

SA AIH

Sa aih chu an sa kah kha engin emaw a aih nân ruai an theh a, zu an in khâwm thîn a ni. An tih chhan chu thih hnuah thlarau khawvêlah khân an aih kha an khawi a, an duh duh an tihtîr a, chawhmeh zawngah te, anmahni humhimtuah te leh tirh vêl atân te an hmang thei an ti a ni

(1) Sakei aih

Sakei aihna chu sial a ni ber thîn a, sial nei zo lo chuan "Ran lu kim" in a ai tûr a ni Ran lu kim chu, vawk leh kêl leh ui hi a ni a An aih tawh chuan sakei kha an thih hnua an bawi tûr a ni

(2) Sakhi aih

Sakhi aihna chu zu leh vawk a ni A aih nîn zu ngah apiang kha mi dangin an aih ve hunah an lal a, an challang a ni Sakhi aihna zu hi a ai ve tawh lo chuan in ve ngai a ni lo.

(3) Rulngan

Rûlngân aihna chu vawk leh zu a ni a. Rûlngân ai tawh chu an thihin mitthi kawngah pawh sazuk chungah an chuang a, sazuk kiah chuan rûlngân a inzem a, nuam takin an kal bîk a ni an ti a ni.

(4) Vapual te leh a dangte pawh an ai thîn a. Mi neinung leh tlin chuan thlarau khawvêla chhiahhlawh an ngah nân an ai thîn. Mihring rêng rêng hian

kan â emaw, kan fing emaw, khawvêl lo la awm leh tûr atâna inbuatsaih nân he khawvêl hi kan lo hmang theuh zawng a ni e

MIZO KUT

Khawtlâng intihhlim nân Mizo hian Kût pui pathum an nei a Hmânlai chuan hnathawh chawlhna tûr ni hi a vâng êm êm a, chuvângin intihhlimna leh awm ni kham hi a ţûl ve rêng a ni An dam phawt chuan ni tin feh mai tûr a ni a ni 20 te, ni 30 te hi hnathawkin an feh zâwn thîn a ni si a Mizo awm nite chu sechhun leh khuangchawi an awm châng te, kawngpui siam leh fano dawi chângte leh in kâng leh sakei seh leh sâithi an awm chângte hian awm ni an kham bawk ţhîn a, mahse chûng chu awm châng nei, awm loh châng pawh awm thei a ni a Kût hi khawtlâng awm ni tûr an nghahhlelh êm êm thin chu a ni Kût pawimawh deuh deuhte chu --

(1) Mim Kut

Mîm kût hi chu Kûtah chuan a tê ber a ni Zu leh chhang chauhvin an kût ţhin a, vawk pawh an talh ngai lo. Mi zawng zawngin chhang an dênga, mitthi tân tê tak tê têin an fûn a, mitthi chhang chu a kawp kimin (fûn 6 tein) an siam a ni, tin, mi damte ei tûr chu a kawp kim lovin an fûn bîk a ni Mitthi chhang chu an chhûngte thi tawh lo tênna ve atân an chhiah ţhîn Kût ni chuan zu an in a, chhang an ei bawk a, ni khat lek an awh thîn He Kût hi hlo thlawh zawh dawn lamah an nei ţhîn

(2) Pawl Kut

He Kût lo thlen dâwnah hi chuan Kût atân sa an zawng a, ramah pa zawng zawngin sa thang an kam a, kût ni chuan chhûng tinin sa ei vek tûr a ni si a Kût dâwnah chuan nuin aitui te a lo khâwl vek a, pain sa ei tûr ramah a va zawng a, a va hmuh loh leh âr tal an talh tûr a ni Kût chhûng chuan chhûngkua tumah an inhau tûr a ni lo, hlim tak leh lâwm takin an hmang zo tûr a ni Kût dâwn tlaiah chuan Luseiho zawngin vawk an han talh a, atûkah Lusei ve lo zawng zawngin vawk an talh ve leh a, Kût ni chuan naupang zawng zawng chu an neih ang tawkin an inchei theuh va, tlaiah chuan buh te, sa te, aitui te kawtchhuah lungdawhah an leng a, an kalkhâwm a, induhsak entîr nân an inbarh sup sup mai a, tin, nula leh tlangvâlin lungdawhah chuan zu te an in a, an hlim thei êm êm mai a ni Hei hi pâwltlâkah an nei thin

(3) Chapchar Kut

He kût hi a ropui bei a, an uar ber bawk a ni A hma atangin lal leh upain an lo ur lâwk a, zu an lo sa lâwk vek a, a thlen dâwnah "Kût sa zâwn" an ti a, pa zawng zawngin thang an kam vek a, nu zawng zawngin an âr an lo châwm thau sauh sauh va, artuite an lo khâwl vek a, kût huna duh tâwka ei tûr an lo puahchah a ni Kût dâwnah chuan "Lusei vawk talh ni" an ti a, Lusei hnahthlâk zawng zawngin vawk an talh vek thin a. Atûk chu

an "Hilh" a, chu mi ni chuan Lusei-ho pawh khân sahriak an er lo vang a, an awm ringawt tûi a ni, mikhual an be tûr a ni lo va, thei thûr an ei tûr a ni hek lo, pûmah pawh an lût tûr a ni lo, sakhua an hmang a, an thlâ an hual avâng a ni Chumi ni chuan tlaiah Lusei ve lo zawng zawngin vawk an talh ve leh a, chu chu "Lu tawi vawk talh ni" an ti a Atûk leh chu "Zupui Ni" an ti a, zu an in nilêng mai a ni Tin, kût ṭan zân hian nula leh tlangvâl an tlaivâi ngei ngei tûi a ni a, an tlaivâr loh chuan atûk lamah khân an chai thei dâwn lo va, chuvâng chuan an tlaivâi ngei ngei a ni Tin, naupang te, nula leh tlangvâl te, nu leh pa te, mi zawng zawng mai hian an neih ṭha ber ber an ha a, an hlim êm êm a tlaiah naupangho chuan artui te buh leh sate kawtchhuahah an keng a, an inbarh hlawm a, chu chu "Chhâwnghnawt" an ti a Nula leh tlangvâl chu mualah an chhuak a, an ding kual pup a, an inkaihkuah a, an lâm thîn a, chu chu "Chai" an ti a ni Nula leh tlangvâl chai chu naupangho hian zu an lo tulh ve chhên ṭhîn Zâna zu ina an lêng khâwm te chu, nula leh tlangvâl hi in inkâtthlâk chuat mai a, an zai a, an bân an vai suau suau mai a, tlangvâl upa hian, "E, nulate khân in bânte kha vai ui rêng rêng suh u, naktip nakthai leka changtual leia chang mai mai tûr, hlim takin i zai ang u, mahni lu lâm kan ni ngai e," a han ti lauh lauh va, nuam ti êm êmin an tlaivâi ṭhîn Zupui ni zawh kha "Zu ṭhing chawi ni" an ti a, atûk leh chu "Ei puai awm ni" an ti leh a, chuvângin a iei lo beiah pawh ni 4 te chu awh loh

theih a ni lo. A nawm kum chuan eng chen pawh an hmang thei. Chawngtui khuaa Kawilâmho chai phei chuan nuam an ti khawp a, bân nachâng an hre lo va, favâng thleng rawkin an chai a, savain buh vui a han put hi an khawlaiah a han thlauh va, "E, hun kan hai a nih hi," an ti a, an lo pawh a lo nral zo va, an khaw nuam tak chu an ţeh phah ta a ni an ti a ni Chapchâr kût hi lo vah zawh chapchâr lai hun remchanga neih ţhin a ni

MIZORAM TAM PUI HMINGTHANGTE

Mizoram hi tlâng ram a ni a, neih bua deuh hnu hi chuan buh hian a lo ngeih êm êm lo va, tin, hmânlai Mizo pi pute chuan buh ei zawn ai maha an ngaih pawimawh chu, mi lu sa lu lâk hi a ni, chu chu an hming ropui neihna a ni si a Lo an han vât a, thlâmte an han sak fel tawh chuan ram chhuak hian mipa chu an thang bo daih mai a, hmeichhiain nau awm pahin hlo hi a lo thlo a ni mai a Paho ramchhuak chuan sa an va kaha an lo haw chuan an lâwm êm êm a, "Hladó" an chham a, silai an kâp a, khuaa mi zawng zawngin sa an kâp tih an hriatna a ni. Tin, râl an va beiha an va chêt fuh hle a, mihring lu laa an hâwn mkhua chuan kawtchhuahah bawk "Bawhhla" an chham a Silai an kâp a, chu chu, "Tlângtlir," an ti a, mi zawng zawngin an hre vek a Chu râl thattupa chuan a huaisen chhinchhiahna atân "Chhâwn" a tawn thei a ni " Chhâwn chu sahmul sen, tawn mia siam a ni. Mi huaisen lo leh mi that lo chuan an

tawn a thiang lo va British sawrkârin "Victoria Cross" an ngaihsân tluk hian hmânlai Mizo chuan an ngaisâng a ni An nupuite takngial pawh tui kang nghahnaahte pawh an lal a ni "Mi that, sa kâp nupui ka nih hi," an ti a, an aia thleng hmasate pawh an thâl khalh ngam a ni Nu dangte pawhin an tluk loh nupui a nih avangin an haw ngam lo a ni

Chutianga ramchhuah uar hnam an nih avang chuan, lo lam an zâl lo va, an ţâm an ţâm mai ţhîn Buh ngah loh nâk alaiin zu an heh si a, zuahte an sa zo mai a, chaw chhia, bahra leh bâlte hi an ei tam ber a ni Chûng tâmte chu chhûng khat emaw, khaw khat emaw an ni a Khaw khata chhûng ţhenkhat ţâm bîkte chu lal leh upain an ngaihtuahpui a, a nei dangte buh an leitîr a, chu chu "Buh inbel" a ni a, phal leh phal inlei a ni lo va, mangang ţanpuina a ni Hmânlai chuan khaw khat hi chu chhûng khat ang an ni a, lal hi chhûng khata pa ber ang a ni a, engkim an eiho dial dial a ni bei mai Khaw khat hi lo ţâm hle mai se, a ţhenawmin khaw puarte hnenah khân lal leh upain buh an va dîl a, lei lovin a lo pe a, chutiang indîl chu "Vehbûr khawn" an ti a, khuaa mite khân an insem ve leh a ni

A ram pumpuia ţâm chu a awm khât hle a, Mizoramah Vai len hma hian vawi hnih, nasa takin Mizoram pumpuiin ţâm a tuar a ni

(1) Mau Tam

Mau a lo tâm dâwn chuan mau zawng zawng mai hi a iah vak a, a lo ro va, a thi a, a rah aṭang khân a rawn indin thai leh a ni ber a Chutia mau a thih- vek avânga "Mau tâm" vuah chu an ni Favâng vêlah "Thangnang" a lo zual a, rannung tê tak tê tê, thlangdâr ang deuh hi a ni a, kâwnah te hian arualin tam tak takin an liam a Thinga an han fu te chu an tam khawp a, tê teh mah se thing zârte pawh hi a tliak hlawl hlawl mai a ni Sazu hi a puang chiam mai bawk a An tam êm êm mai a, lei vâng dâp tih mai tûr an ni Mizo upa sawi dân chuan, sazu chu anmahni inthlah chhâwng pawh hi an ni sêng lo va, pangangte pawh hi sazuah a chang zêl mai a ni e, an ti a Buh a lo hmin dâwn tan a sazu chu a nghal ṭan ve a, chhûng khat lo te hi zan khatah a tih lai pawh hmuh hman lohvin a ei fai zo vek mai a ni

Mau tâm hi kum 1861 ah a lo thleng a, mipuiin an tuar nasa êm êm mai a A ram pum puia a ruala tuar an nih avângin, khaw danga buh lei tûr a awm bîk lo va Bahra an lai a, changêl bulbâl an khel a, hnah nêm an ring a, tûm buhte an ei ber a ni An ei a chhiat êm avâng chuan mihring-in an ngeih lo va, hri a lêng leh a, an thi nasa êm êm mai a Mihringte hi an chêr êm êm a, vawkte lek phei hi chu pal nghêng lo chuan a ding peih lo va, pal nghêng pawhin a ding khûr der der mai a,

an rilţâm lutuk hi an ţhen tlawk tlawk mai a ni, an ti Vai lo len hnuah kum 1911 khân a lo thleng leh a, kum 50 danah a lo thleng leh nîn a lang

(2) Thingtam

Upate sawi dânin Mautâm ai mahin Thingtâm hi a nasa âwm e A tîrah chuan Rawţhing zawng zawng hi a rah vak mai a a ro va, a thi ta vek a, a rah atang chuan a lo chawr thar leh a ni ber a Favângah nasa takin thangnang a lo puang leh phawt a, sazu chu a lo tim leh ta êm êm mai a Mautâm ang bawk khân buh a ei a, lo chu mak tak mai hian a ei fai vek mai a A rah chauh ei a ni lo va, a kûngte pawh a seh chhum iem rum a, a rah a eina nawi tla pawh a awm hauh lo va vawi leh khata lâk dial ang mai hi a ni âwm e

Thingtâm hi kum 1880-ah a lo thleng a Mizoram pum puiin buh rêng rêng an nei lo va, buh han vânzia mai chu— nula hmêlţha tak takte pawh hian buhhûm "Tumphît" khat pawh an man zo lo va, silai "Awlan" ţha tak tak pawh hian a kaw khat buhhûm a man zo lo a ni Nulate, nute pawh hi hnute nei rêng rêng an awm lo, an ti a Chaw chhia an ei avâng chuan an ngeih lo va, hri nasa takin a lêng a In khata chêng thih zawh veknate pawh a awm a, khaw ţhenkhatah phei chuan thlân pawh an lai sêng lo va, phûm lohva awm ta mai mai pawh an awm nual âwm e Rama bahra te, hnah nêm te, changêl bulbâl te pawh an inchan

lo hial va, riltâm vâng ringawta chhûngkuaa mu hlawmte pawh an awm, an ti a ni. Vai len hnuah kum 1929 khân a lo thleng leh a, he hun inkâr hi kum 50 vêl bawk a ni

VAI LEN THU

Hmânlai Mizoho khawvêl chu zîm tê a ni a, chhak lamah Kâwlho leh Pawi leh Paihtê an awm tih an hria a, thlang lamah Tuikuk leh Takam leh Vai tlêm an awm tih an hria a, an hlauh ber chu chhak lama mite hi an ni a. Pawi leh Sukteho hi chu an ngam lo deuh zâwk mah a ni. Thlang lamah vai tam tak an awm tih an hre lo va, an hlau rêng rêng lo An hmuh chhunte chu an tam lo rêng mai a, an zuk rûn ṭhîn a, an zuk that fo mai a, chutia hnam dang laka an lo chimawm deuh avâng chuan Vai an lo lian ta a ni. Vai lo len hi ṭum hnih a ni a A lo lian hmasa zâwk chu an haw thla leh a, a lo lian hnuhnûng zâwk chu an awm hlen ta a ni

1 Vai lian hmasa zawk thu

Vai lo lian hmasa berte lo len chhan chu Mizoho hnam dang laka an chimawm deuh vâng a ni a, an lo kal chhan chu kawng hnih a ni bîk deuh :—

(1) Bengkhuaia khân a vai iam rûnna lamah khân Alexandrapur khuaah Mr Winchester an that a, a fanu Mary Winchester kum 5 mi lek chu January

ni 23, 1871 khân an man a, Bengkhuaia inah a awm ta reng a, chutia sâp meuh Mizo sal anga a awm ta chu han chhuhsak leh an tum a, a la chhuak tûiin an lo thawk a ni

(2) Lalburha khân vai ram a rûn bawk a, mi tam fê a that a, an bungruate a lâksak hlawm a, chuta a lâksakah chuan silai pawh 13 lai an hâwn a, thil dang engemawte an lâksak bawk a, chu chuan Mizo dep hram a timuang lo êm a, an silai lâkte han chhuh lêh tûr leh Lalburha chu han hrem tûiin an lo chhuak a ni ber

Vai lo len dan

Mary Winchester rawn la tûr lam kha chu Chhim lamah an lo thawk a, Chittagong lam atangin Tlabung lamah an lo kal a Pûkzîng rama an awm lain Savunga hovin an kâp vak mai a, Vaiho thin a rim a, an khua an hâlsak vek mai a, rei an kâp ta lo An lo kal zêl a, Sailâm khua, Bengkhuaia awmna chu an lo thleng a, Bengkhuaia ho chuan an lo do ngam lo va, an sâp hmeichhe man kha an lo pe kîr leh a, an lâk kîr leh ni chu January ni 21, 1872 kum a ni

Vai-hovin Mary Winchester an lâk chhuah leh ni tak chu Pathianni a ni a, an man ni kha Thawhtanni January ni 23, 1871 a ni. Mizoramah kum khat deuhthaw a awm a nih chu Hemi Vai hiana an hotupa ber chu Lt Col T H Lewin a ni a,

Mizoho chuan "Thangliana" tiin an sawi ṭhîn Chhim lama an lo kal avângin "Chhim Vaî lian" an ti a

Lalburha hrem tûra lo chhuakte chu Hmâr lamah an lo chhuak ve thung a Kum 1871 tâwp dâwn lâmah khân Hringchâr aṭangin an lo chhuak tan a, Krismas laiin Khawlianah an awm a Chuta an awm lai chu Lalhleia hovin an kâp vak mai a Lalhleia pi chuan a kâp ve duh lo va, Pawibawia hnên lamah an kal chho ta a An kalkawngah chuan, Chiahpui panga an kal laiin Mizo tlangvâl 200 laiin silai kengin an lo hmuak a, mahse an inkâp ta lo An chho zêl a, Mutelên pangah Pawibawia hovin January ni 25, 1872 Ninganiin an lo kâp ta vak mai a, Vaiho chu thi leh hliam 12 lai an ni âwm e An hotupa ber pawh an kâp hliam deuh va, a kaihza vengtu (orderly) pawh an kâp hlum a, mahse rei zawng an kâp ta lo va, Mizo lam an tlân daih ta a Chutih tai chuan Pawibawia chu Selâmah a awm a, Vaiho chuan Selâm chu Februaiy ni 1, 1872, Ningani takin an lût a, rei deuh an awm a, kulhte an siam a. Pawibawia nen rem thu an sawi a, Pawibawia chuan Sai ngho a chawi a Lalburha khaw lam pan chuan an chhuak leh ta a, Tuiṭhoh hnâra an riah lai takin Suktehovin Champhai an rawn rûn a, an silai kah thâwmte pawh an hre phâk a, mahse Sukteho chu an che fuh lo zâwk âwm e, an haw leh ta mai a ni

February ni 18, 1872 Pathianni takin Lalburha nên an inbia a, rem thu an sawi thei ta a Lalburhaho

chuan an silai man 13 kha an pe kir leh a, tûn chin-ah chuan sawrkâr thu awih zêl tawh an intiam bawk a. An lo kalna lamah chuan an haw leh a, March ni 7, 1872 Ningani takin Tipaimukh an thleng thla leh a, Mizo tam tak an hruai thla a, an haw leh ta nih a ni. Hemia lo kalte zînga an hotupa ber chu Captain Roberts a ni a. Hei hi Hmâi lama lo chhuak an nih avangin "Hmâi Vai lian" an ti a, ţhenkhatin "Bawrhsâp lian" an ti bawk a ni.

2. Vai lian vawi hnihna thu

Hemi ţuma an lo thawk hi chu an awm hlen ta a. Thawh pawh an lo thawk tip zawk a. Mizoho hi hnam dang rûn thuah an la tha chuang lo va. Chu-vangin han tihhmin a, awp nghal a nih loh chuan buaina an siam fo dâwnin an rin avangin an lo thawk chhuak leh a ni bei a. Vai lian hmasa zawk kha kum 1872 a ni a, hemi an lo len vawi hnihna hi chu kum 1889 a ni a, Vai len inkâr chuan kum 7 lai a awh a nih chu. Hemi chhûng hian Mizovin hnam dang laka pawi an khawih leh hmante chu:

(a) Kum 1888 kumah Dosâta khuain Rahmatê (Rangamati) lamah Sâp pahnih leh sipai pakhat an zuk that a.

(b) Kum 1888 kum tâwp lamah hian Lunghana leh Nikhaman Sîrte tlânga Thangluahho awm an rûn chiam a, tam tak an that a, tam tak an man a, salah an hawn bawk a.

(c) Kum 1889 kum tîr lamah Lianphungan Tuikuk a zuk rûn a, salah mi 100 lai a hâwn bawk a

Heng avang hian Mizo hi dah mai mai mi nun an hre lo va, sipai tam tak nên Mizo-ho hmun tûrin an lo chhuak ta a ni Tûn ṭum zet chu a ram pum pui hmin tum an nih avângin an lo thawk rip hle a, Mizoram hi hmun thumah an rawn nawr a ni Ho khat chu Hringchâr lam aṭangin an lo chhuak a, ho dang chu Chittagong lam aṭangin an lo chhuak a, ho dang leh chu Burma ṛam lam aṭangin an lo chhuak bawk a Tichuan chhim leh hmâr lam leh khawchhak lam aṭangin an rawn nawr hlawm a ni

(a) Chhim lama Vai lo liante

He mite hi an lo chhuak hmasa ber a An hotupa ber chu Brigadier General Tregear a ni a Mi sâng-thum aia tam a ho va Lunglei pana an lo kal chuan Hausâta khua an rawn hâl chho va, Lung-lei-ah awmhmun an khuai a, kulh an siam a, chuta tang chuan Mizo hmun tûrin a remna lam lamah an zin vêl ta a ni Lunglei aṭang hian pâwl hnihah an inṭhen phawt a, pâwl khat chu hmâr lama mite tâwk tûrin an chhuak a, pâwl khat dang chu chhak lama Burma lama lo chhukte tâwk tûr khân an chho bawk a Chhim lama lo chhuakte hi an tam ber a, an daihzai ber bawk a ni

Chhim lam Vai lian, Hmâr lam Vai lian tâwk tûra kalte khânin Lianphunga khuaah an va tâwk a

Lianphunga chuan ngaihdam a dil a Hman lawka a Tuikuk tûn, sal 100 lai a zuk hawnte kha, 'Sawikâi pawi khawih tih ka inhriat loh vâng a ni a, Rêngpui lal (Tippeiah Raja) khua leh tui nun ka hria a, ka lo zuk tihpalh a ni e,' a ti a.

Chhim lam Vai lian chuan do an nei lawk lo va, khua an fang a, an hmin deuh zêl a, Halkha lam nên inpawhna kawngte an ngaihtuah a, hmun remchângahte awmhmun an [illegible] nghet a. Chhim Vânlaiphaiah pawh kulh [illegible] hmun [illegible]ah pawh 'Fort Tregear' [illegible] hi-tupa Tregear-a hming chawia phuah [illegible] awm e. Chhim lama inkah a awm mang loh hun hmâi lamah chuan indona a awm a, hmâi lin mite tanpui tûrin Major J Shakespear (Mizovin a tairmit vuah avânga Taimita an tih mai kha) a phei a. Hetih lai hi March ni 16, 1892 a ni a, Lungrang leh Zote vêlah an inkâp mêk a, anni chu Chhipphîr lamah an chho ta a, kulh an han siam a, chuta an awm lai chuan Mizo hovin an rawn kap a. He laia kâptute hi Rolûia thlahte an ni a. He hmunah hian rei deuh tak an awm. Chhipphîra an awm lai hian chhim lam lal zawng zawngin an kap tih mai tûi a ni a, Vândula thlahte chauhvin an kâp lo a ni Burma ram lam atanga Vai lian lo chhukte khân Nikuala leh Fânai-ho in rawn hneh thla a, Chhîpphîra Tarmita ho kha an rawn chhuin a, an chhuak thei ta a ni

Chhim lamah chuan Leite-ah te inkahna chu a awm ve bawk a, mahse an inkahna nasa ber sawi tûr chu

Chhîpphîr hi a ni Chhîpphîra inkah zawhah hian chhim lamah indona a awm ta meuh lo va, Lungleia'n Major J. Shakespear (Tarmita) hi Bawrhsâp angin a awm ta a Khuate a fang a, lalte a bia a, leiman chawi tûr leh sawrkâr mamawhah chuan, âr te, aitui te, buhfai te an pe zêl tûr a ni tih leh sawrkâr pawimawhah chuan mipa kuli hnathawkin an kal zêl tûi a ni tin a hrilh vêl a ni

(b) Hmar lam Vai lo liante

Hmâr lama Hringchâr lam aṭanga Vai lo liante kha Colonel Skinners-a ho an ni a, mi 2000 (sânghnih) dâwn lai a rawn ho chho va Tlawng lui dungah kum 1890 January thla vêlah chuan Daly Sâp-ho rual khat chuan "Chângsil" (Mizovin Tlawng Dâwr an tih ṭhin chu) an lo thleng a Hetih lai hian Lianphunga khân Tuikuk a lo zuk man teuh tawh avâng khân a hlau va, Tuikuk sal hlîr 70 a lo zuk pe a, mahse, "Lianphunga khua hmuh ka tum tho ve" a ti a, a lo kal ta a Chhim lam Vai nên Lianphunga khuaah an intâwk ta a ni

Lianphunga khua aṭang hian Rûllâm leh Khawbêl khuaah sipai 200 lai chu Major Begie-a hovin an chho va, hetih lai hian Lunglıana leh Nikhama hi an lalte an ni a An khua an hâlsak a, Aizawl lam an pan leh ta

Aizawlah chuan Captain Browne chu Bawrhsâpah a ṭhu a. Sipai lâmmual chhak tlâng pahnih (sipai pisa leh sipai bahrik tlâng)-ah hian sâpho chu an

inkulh a Tûna Tân In hmunah hian Mizo lal lam an inkulh ve bawk a, heta inkulhte hi Suakpuilala fateho an ni ber (Suakpuilala chu Mânga fa a nih kha) Sâp leh Mizo lal inbe tûr chu an inhuphurh deuh a ni ta ve ang— inbiakna hmun tûr remchâng an ruat tuh thei lo va Sâp lamin, "Kan kulh chhûngah min bia se," an ti a, Mizo-hovin, "Kan kulh chhûngah min bia se," an ti bawk a An inbe thei lawk lo va, hun hranah inbiak an rawt leh a, chu mi laia an palai vêla tang chu Sibcharan a ni a, (Mizo chuan Chipchawiawna an tih kha) He mi ţum hi chuan Mizo lal lam chuan tlangvâl ţha sângkhat (1000) lai silai kengin an awmpui a, Sâp lam lo kal tûr kha chu, "Sipai hruai lovin lo kal rawh se," an ti a Bawrhsâp Browne leh sipai sâp Cole chu sipai pakhat ve ve hruaiin an lo kal a, tûna Tân in tlângah hian an inbe ta a Hemia an thu inbiakna chuan inremna Sa-ui an tan a, inrem entîr nân sial an talh a Mizo-hovin silai 30 an chawi a, Lianphunga kha a lal an bân a, a aiah a a fapa Suakhnûna an laltîr ta He mi an rem thu sawi lai hun hi kum 1890 May thla vêl a ni

Changsil, Tlawng dawr an tih lamah chuan Mizo-hovin Vai kah an lo tum leh ta a, chutia tumtute chu Kalkhama khua te, Thanghulha khua te leh Liankûnga khua te an ni (Kalkhama chu Suakpuilala fa a ni a, Suakpuilala chu Mânga fa kha a ni a Thanghulha chu Rûnphunga fa a ni a, Rûnphunga chu Mânga fa bawk a ni a. Liankûnga chu Lalchhûnga fa a ni a, Lalchhûnga chu Suakpuilala

fa kha a ni a) Mânga fa thlahte an ni a Aizawl leh Sairâng inkâia rawsawt inpe sipaite an lambun a, an indo leh ta a Aizâwl kulh an kâp bawk a, an inbei hle mai Liankûnga khuaa mi lal tlâwm Saithâwma chuan, "Lal leh lal kan intum ang," a ti a, Bawrhsâp Browne kha a sakawr chung chuang a kâp thla tawp mai a, Chângsil kulhah a vâk lût hrâm a, Major Cole khân a bawi hlum ta a ni Browne sâp lo thih tâk khân R B Mc Cabe chu Bawihsâp a lo ni ve leh a He Changsil vel inkah hi kum 1890 ta ang lai a ni Chutia indona a lo awm tak avang chuan Hmingchai lamah sipai an lo kal ve leh ta a

TLAWNG luiah an lo chho va, Mizoho chuan an lo kâp vak mai a, an hotupa pakhat Lt Swinton an an kâp hlum leh a, chu chu September ni 26, 1890 Zantawpni tak a ni a He mi kâp hlûmtu hi Lian kûnga khua bawk an ni Sipaiho chu Lt Tytler chuan a ho va, September ni 28-ah Chângsil an lo lût a Tanhril khua te, Muthi khua te, Hmunpui khua te, Hmunpiah khuate an hâlsak a

SENTLANG hâl tûrin an chhuak leh a, Changsil lama mi leh Aizâwl lama mi an infin a, Sentlâng chu an hâl ta phut mai a, an lal Kalkhama chu a inpe ta a A hnu deuhvah chuan Liankûnga leh Thanghulha pawh an inpe ve ta a, an pathum hian Vai do nasa pâwl an nih avang khân kum 1890 kum tâwp lamah phai lamah Lung ina tâng tûrin an hruai thla a, Kalkhama leh Lianphunga chu an lungngai lutuk a,

kum 1892 September thlaah an inîwi hlim a, Thanghulha erawh chu kum 1896-ah a lo chhuak leh a, kum 5 an rei a tâng a nih chu

SESAWNG lamah hian Bawihsâp a han zin a, chutih lai Bawrhsâp chu Mc Cabe kha a ni a Mizoho 300 lai mai an lo awm a Bawihsâpin sipai 100 lai a hruai bawk si a, an inkâp vak mai a Hetih lai hi kum 1892 kum bul lam a ni a Hemi tuma kaptute hi chu Lalsavunga thlahte an ni Bawihsâpho chu an kulhah an tang a, kil tin atangin Mizohovin an kâp a, an abu u tei fê mai Aizawl lam atangin a puitu tûr an lo chhuak ta a, Mizovin an ngaim ta lo Hetih lai hian Sesawng lal chu Lalbuiha a ni a, man an tum a, mahse a tlân bo daih a, an man ta lo Khawchhak lamah chuan lalho an be zêl a, muemna an tum a, an hmin zêl a ni

(c) Burma lama lo chhuk Vai liante

Burma lama lo chhuk Vai liante chuan Fânaiho an rawn hneh chhuk a Nikualate an rawn hmin thla zêl a, Nikuala hi Zahau lal a ni a An lo chhuk thla zel a, Chhîpphîr khuaa Shakespear (Tarmita) hote an dan châi kha an zuk pui a, Lalsavunga tlahte khân an kâp tei thei ta lo a ni An lo chhuk thla chuan Vûta thlahte pawh an rawn pal thla a, mahse indona an nei lo Upate sawi dân chuan, Lailên-ah Kairûma a awm laiin an lo chhuk a ni a, sakawr te, sabengtung te, thawmhnaw tam tak nên an lo kal a, kalkawng a la thi si lo vi, ramhnuai khân

remchânga kal mai mai an ni a, an inzo lo va, Lailênah chuan an sakawr te, an kawmawl puan te, an dârbêlte tam tak an kalsan a, mahse Mizo chuan Vai thil chu an ten a, "Hri a awm ngai e," tiin an insawi thaih a, engmah an la ngam lo va, an sa kalsante pawh chu tuma enkawl lohvin an boral ta mai mai niin an sawi

He Vai lo han hian rei lote chhûngin Mizo min himin vek a, tichuan British sawrkâr ram lâk a lo ni ta a Sipaite chuan an awm chilh ta a A tîrah chuan Mizo upaho chuan Vaite chu haw leh tui narak hian an ing a, chaw ei kham apianga an bungbêl ieh an thlêng han nâwt faite hi, "Hei, awm iei an tum hlei nêm, an bungbêlte pawh phurh leh mai tura an nawhfai sauh sauh tûk tin hi," an ti thîn a ni Mizo chûng laia mite chuan bungbêl sil fo ngai a ni tih an la hre si lo va British sawrkârin min awp ta hi kawng engkimah hmasâwnna leh fimnate min zirtir avangin kan lo bengvârin kan lo thang ve ta tial tial chauh a ni

Bung IV

BRITISH SAWRKAR HNUAIA MIZO AWM LAI THU

British sawrkâr awpa Mizo awm lai hun chhûng hi kum 1890 aṭanga kum 1948 hun chhûng, kum 60 vêl lai chhûng a ni a Hnam mâwl khatiang sawrkâr kaihhruaina leh Chanchin Tha avanga an hmasâwnna leh an lo fin sâwtzia hi mak tak zawk a ni Khawvêl hnam tumah hi Mizo aia thangduang leh hmasawn chak hi an awm chuangin a rinawm loh a ni

Inawp dan tlangpui

A tîr takah zawng hun rei lo deuh chhûng chu Aizawl lam leh Lunglei lam hi Bawrhsâp hrang ve vein an awp a Chutih hun chhûng rei lo te chhûng chuan Hmâr lam Bial hi Assam ramah an telh a, Mizoram chanchin an han hriat chuan lehzuilin hnam khat vek, tawng khat veka tawng, a ram leilung awm dân pawh hlâwm khat a ni tih an hriat tâk avangin, chhim leh hmâr chu bial khatah an siam a, Assam ramah an telh leh ta a ni Tin, Mizoramah Bawrhsâp (Superintendent) pakhat chauh a awm ta a ni

AIZAWL chu hmunpui ber atân a ruat ta a Mizoram pum pui awptu Bawrhsâp chu a awm a, Sâptê

(Assistant to the Superintendent)-in a pui a Sipai lamah Manding (Commandant) sâp hovin sipai 1000 awmna tûna ruat a lo ni ta a Sawrkârin Damdawi in an siam bawk a Dâk in leh Thîrhrui in an siam bawk a khaw changtlung tak a lo ni ta a Vai-ho chuan Aizâwl hi an lam ve thiam lo va, Aijal an ti ve mai a ni

LUNGLEI hi chhim lam bial hmunpui ber atân an ruat a Sâptê (Sub-Divisional Officer) hmun a lo ni a, sipai lamah pawh Sikin sâp (Second Commandant) hova awmna a ni Damdawi in te, Dâk in te leh Thîrhrui in te an siam bawk a, a hmun hi a zo va, a thengthaw hle mai a, hmun iem tak a lo ni a Vai-ho chuan Lunglei hi an lam ve thiam lo va, Lungleh an ti ve mai thîn a ni

Mizoram vênhim nân hian atîr takah chuan thingtlâng khaw thenkhat khatah sipai hmun an siam a, mahse râl a lo muang a, Mizo zîngah indona a awm a hlauhawm ta lo va, hnam dang Mizo han tibuai thei âwm an awm bawk lo va, chuvângin sipai hmun tam tak chu an tibo leh tawh a Hun rei tak chhûng erawh chu Champhai-ah te, Hmâr Vânlaiphai-ah te leh Chhim Vânlaiphai-ah te sipai an dah a Kum 1922 thlengin an la awm a, mahse a tûlna a nêp deuh deuh va, an la bo leh ta zâwk a ni

Rorelna

Mizorama lalte kha an awmna khua theuhvah khân khaw hotu ni nghâl zêl tûrin sawrkârin a dah leh

nghâl a Khaw tin thubu ii kha lal leh upain an iêl vek a Mahse tangka sawimli chawina aia sâng leh lung in tânna thu thlengin an rêl thei lo va Hmânlai kha chuan anmahni chu ioiêlna sâng ber kha an ni thîn a British sawikâi hnuaiah zawng an ni ta lo va Khaw tin lal leh upa ioiêl kha a dik tâwk lo mai thei a, mi an lungawi loh chuan Lunglei pisaah emaw, Aizâwl Sâpte pisaah emaw an sawi leh thei a, chuta mi an la lungawi loh fo chuan, Bawrhsâp pisaah a i sawi leh thei zêl a Chumi dân chuan Mizo lalte pawh an ioiêlah a tifimkhui sawt a an roiêl a dik plah hle a ni

MIZORAM BAWRHSAPTE

Mizoiama Bawrhsâpte hi "Superintendent an ni a Hnam dang dân en chuang hauh lovin, a iama mipuite awmdân leh an dân pangngaite ena tha tâwk âwm beiin an chungah io an iêl mai a An duh duhin dân an siam thei a, anmahniin an hmang leh a, anmahni vêkin tha dâwn lova an hiiat chuan an sût leh thei a An thu thuin engkim an ti thei tihna a ni mai e

(1) Vai len tirh lai Bawrhsapte

Captain Browne chu Bawrhsâp anga awm hmasa ber chu a ni a, mahse Indo buai lai kha a la ni a, Saithâwman a kâp hlum ta mai a A aiawhtu atân R B Mc Cabe chu a awm leh a He Sâp hi indo

lai leh indo hlimchhâwnga lal be vêltu leh lal sual deuhte chu mantu ber a nih avângin, "Lalmansâp" tiin a hmingah an vuah ber a ni He mite hun chhûng hi kum 1890—1892 inkâr hun hi a ni

A W Davis chu Bawrhsâp pathumna a ni a. Amah hi mi hmul phurh chhe tak a nih avângin Mizo-ho chuan, "Hmuihmulduma" an ti mai a Sipai nên khua a fang vêl a, Mizoram tân dân ang reng sawr kârin an siamsak a, chûngte chu a tlângpuiin hetiang hi a ni —

(a) Leiman kum tin sawrkâr hnenah pêk tûr
(b) Sawrkârin an duh chuan buhfai te, âr te, artui te, kêl te an ngen apiang mai ţha taka pêk zêl tûr
(c) A tûl phawt chuan mipa chu kuli ţhin tûr
(d) Lal tumahin khaw dang rûn tawh loh tûr
(e) Lalin a khuate neih a duh duhin a chhuih thei lovang

tihte hi a ni hlawm a Sawrkârin a ţhut chilh tâk avângin a râlmuang ta hle a Hnam dân sual leh ţha lote pawh tih an khapsak a Hmuihmulduma awm chhûng hi kum 1892--1893 chhûng a ni

A Parteons chu Bawrhsâp palina a ni Mizo-ho chuan a hmingah "Tauuara" an ti a Mizoram lalte ramri a ruat felsak a Tin, kawng ţhate a awm loh avângin lamlian an sial a, khaw tin mai a lai tûrin an phût a, an thawk nasa hle a, chutih laia kawng lai hotu Sâp chu a vîn êm êm mai a, kawng

laihote chu a vaw zawt zawt mai a, an hliu êm êm a, a hmingah pawh, "Sâpsakeia" an ti mai a ni

(2) J Shakespear I A

J Shakespear hi a mit a ṭha mang lo va, tarmit hi a vuah reng mai a, chuvângin Mizo-ho chuan "Tarmita" an ti ber a ni Amah hi tûn hma lam khân chhim lam Bawrhsâpah a awm reng a hmâr lamah Bawrhsâp dang an awm bawk a Kum 1897 aṭangin Mizoramah Bawrhsâp pakhat dah a ni a, Pu Tarmita hi a lo phei ta a, Mizoram pum Bawrhsâp hmasa ber a ni a, Aizawl lama Bawrhsap indawt dânah chuan, a pangana a ni

Pu Tarmita Mizoram pum pui Bawrhsâp anga a awm chhûng hi kum 1899—1905 thleng tih mai tûr a ni a A awm chhûng hian ramthar ngang a ni a, tih tûi a tam hle mai âwm e Lalhote kha rami fel tâwk an la neih loh avângin an ramri a siam felsak a, silai zawng zawng sawrkârah hmuh vek 'ûi a ni e tiin a puang a, mi thenkhatte chuan sawrkârin silai chu a chhuh dâwn niin an ring tlat mai a, an silai neih chhia chhia chauh an entir a, mahse silai khen loh zawng zawng chu sawrkârin an la ta vek mai a, pawi an ti hle mai Tin, rahsi (Circle Interpreter) bial a ṭhen felsak a, chu chu kum 1902 a ni Thingtlâng khuaah rahsi a chhuahtîr ta a, vêng hiang neiin sawrkâr beng atân an awm ta hlawm a Hetih lai hian Kristian tlêm an awm tawh a, mahse lalin an haw hle mai a, anmahni hrem nân Pathiannia kulia phûtte an hmang a,

Kristian hmasate lah chuan, tu thu pawh ni se, Pathianna hnathawh chu an duh si lo va Pu Tarmita hian, Pathiannia kuli phût tawh loh tûr tih dân a siam a Tin, chanchinbu sawikârin an chhuah bawk a, a hmingah, "Mizo leh Vai Chanchin Bu" an vuah a, Mizoram leh ram dang chanchin te, sawikâi thupêk te an chhuah thîn a, he chanchin bu hi Mizorama chanchin bu chhuak hmasa bei a ni

Pu Taimita hi kum 1899-ah a châwl lawk a, chumi chhûng chuan "Kâwlsâp" (H W G Cole, I A) chuan a ai a lo awh lawk a Tin, a hun tâwp dâwn lam kum 1904 lamah chuan, Bawrhsâp pakhat, Mizovin "Haseia" (L O Clake) an tih chuan a han thlâk zawk a, Zoram pum pui Bawrhsâp pahnihna a ni Mahse Pu Taimita bawk hi a lo chhuak leh a, a hun tawp dawn lamah chuan, Mizovin "Chêngmaluaia" (J C Aibuthnot) an tih chuan a rawn thlâk a, chu chu Bawrhsâp pathumna a ni a, kum 1905 khân a lo awm a ni

(3) G H Loch I A

He Bawrhsâp hi Mizo chuan, "Thenṭiauva" an ti mai a Amah hi sipai lama Manding sâp a ni a Bawrhsâp inthlak kâilak âwlah Bawrhsâpah a thu ve zawk ṭhin a Kum 1893 khân Bawrhsâp angin rei lo tê a lo awm tawh a, tûnah hian a lo awm leh a, kum 1906 chhûng hian Mizoram a awp a A hun chhûng hian Aizawlah Middle English School an siam a Mizoram dintute zîngah pawh hian a

intuneitu pâwl tak a ni âwm e Sipaiho a vawng fel êm êm a, a khermei hle mai a, Aizawl khawpui chhûng kawng cheimawi leh enkawl thuah a duhtui êm êm a, 'Ka Aizawl khua' a ti thin âwm e Mizorama chanchin theh darh nân leh lehkhabute siam nân khâwl a pe a, chu chu Welsh Mission-in an enkawl a, tûn thlengin chu Mission [illegible] amin hming chawia vuah a ni ta reng a 'The Loch Printing Press" an tih hi a ni Amah hi Bawihsâp [illegible] [illegible]

(4) H W G Cole I A

He Bawihsâp hi Mizo-ho chuan Kâwlsâp' tîn an vuah a Kum 1899 khân [illegible] haw hi [illegible] a lo awh zawh [illegible] a Kâwlsap hi Mizo hnî ngaih tak a ni a, Mizo changtlunna tur leh [illegible] tur pawh a ngaihtuah hle a ni A hun chhung hian Aizawl-ah Middle English Exam-na kum 1909 khan a awm a Mizorama Alu tichhuaktu hi a ni, khaw tam tak-ah Alu hi a chîntîr a, a chi a sem a chu chu Alu lo awm hlenna hi a ni a Tin, Mizo ai hi a tê êm a,chhûngkaw kham pawh a ni thin lo va Vai âr lian chi a la chhuak a, Mizo âi a thl [illegible] a âi lian a lo awm phah ta a, Mizo chhûng tin khaw khawpa âr sa eitîrtu chu amah hi a ni e Hnam dang laka tangka lâkna iemchâng ber ni dawn a huat avangin Thelhêt a lam chhuak a, phun dân leh enkawl dân zir tûrin mi thenkhat phu [illegible] a tîr a Mizoram pum puiah thelhet hi an lo ching a, mahse a chi chhe chi a lo ni a, duh angin hlâwk-

pui nân hman a lo ni ta lo va Tin, Mizovin huan thlai neih an lo thiam nân, a zirtîi nasa hle a, an entawn atân Chiteluiah 'Sawrkâr huan' a siam a, tûn thlengin chu huan chu a la awm a Leileh dân te, thei phun dân te, a enkawl dânte zirtirtu an awm bawk a, Mizo hrawk titlaitu leh luipui dunga sêrthlum hmun siama tangka tam tak tak leitîrtu hi amah Kâwlsâp hi a ni Tin, Mizovin sum leh pai an hmuh chhuah nân leh duhzâwng an lam nân kum 1910-ah "Dâwrpui" a siam a, a tîrah chuan phût luihnain an kai a, mahse tûnah chuan thil ţha a nihzia chu mi zawng zawng hriat a lo ni ta A hun tâwp lamah "Bawi" thuah Dr Fraser nên an inkhing a, Mizoiam a hawsan ta nghâl a ni Pu Kâwlsâpa hun chhûng hi kum 1907—1911 inkar chhûng hi a ni Bawrhsâp pangana a ni

(5) Mautam lai vel leh Indopui hmasa lai hun

W.M Kennedy I.A Mizovin "Hnâikûla" an tih chu a lo chhuak ve leh a Mizoram tâmpui Mautâm lai hi a ni a Tuichâng ral chhak lam hian an tuar nêp deuh va, chûnga buh inchâwk tawn dânte a rel vel a, sawrkâi hnenah tangka Rs 800,000 pûk tûr a dil chhuak a, Mizo mangangin an tangkaipui hle A hun lai hian Chhiarpui a awm bawk a Hnâr-kûla hun chhûng hi kum 1911 leh 1912 chhûng chauh hi a ni Bawrhsâp parukna a ni

F.C Henniker hi kum 1912 hian a lo awm zawk a, Bawrhsâp pasarihna a ni

J HEZLET B A (Mizovin "Hmuihmulzâra an tih) chu kum 1912-ah a lo chhuak leh a, kum 1917 thlengin a awm a Mautâm hlimchhâwng leh Indo-pui lai hi a hun lai a ni a Mizo tlangvâlte indonaa France rama kal tûiin a phût a Kum 1917 hian A Playfair I A (Mizovin "Pâwngvîna" an tih kha) a lo chhuak leh a, chumiho chuan France ramah indo hna thawk tuiin sâp ram lam panin May thla-ah a chhuak a ni

MIZO TLANGVAL FRANCE RAMA AN KAL THU

Kum 1914 August thlaah chuan, khawvêl Indopui I chu a iawn inṭan a, khawvêl sawikâr ropui deuh deuh chu indonaah chuan an tel vek a, chutianga indona ropui chu khawvêlah a lo awm ngai lo hial a Heta indote hi – Tangho (Allies) leh Central Powers an tihte chu an ni a Tangho zingah hian kan Kumpinu te chu an tel a, an ṭinpuite chu—Russia te, Japan te, France te, Italy te, Belgium te, Greece te, Roumania te leh Serviа-te an ni a Central Powers lamah chuan-- German te, Austria-Hungary te, Turkey-te leh Bulgaria te an ni a Indonaa hna zuk thawk tûrin Bawrhsâp A Playfair-a ho chuan Mizo tlangvâl 2100 lai mai kum 1917 May thlaah an chhuak a Mizo-ho chu Mizo-ram pâwn lamah an la zin ngai lo va, Rêlah te, Lawngahte an han kal ta mai chu mak an ti êm êm a Mizo Sâp ṭawng thiam awm chhûnte chu ziak-tuah leh ṭawng letlingtu atân an kal tel vek a Lal-ho ṭhenkhatte chu hotu (Headman) atân an kal a

France ramah an zuk che bei a Kum khat deuh-thaw an zuk thang a, an hnathawhah pawh an zuk hmuingîl hle a, sawrkâr pawhin an fak êm êm a Kumpinu sawikâr hriat thama Mizo chêt vena pa-khat a lo ni ta Chung Mizo zuk kalte chu, "27th Lushai Labour Corps" an ni He mite zingah hian mi 71 chuan vânduaina an zuk tâwk a, mahse mi 2100 lai zîngah, mi ram boruak danglain taka hna zuk thawk siah chuan an vânnei êm em zawk a ni A hmunah chuan indona atan meithawlte in zul tawh a, bihrûkna khur (Trench) te an zuk lai a sap ram nun dan leh Thawsak dante in zuk hmuin beng vârna tam tak an chhar phah a tangka an zuk hlawh chhuak bawk si a Mizo tân chuan ulhu lam leh sum leh pai lamah pawh hmasawnna siamtu bul a lo ni

Tin, 8th Army Bearers Corps lamah pawh mi 30 lai an kal a, chu mite zîngah chuan mi 7 chuan vânduaina an zuk tâwk bawk a Hêng indonaa kalte hi kum 1918 lamah an lo haw leh a, chhûng tinte chuan an lo hmuak hlawm a, sawrkâr pawhin Chânmâri kâwnah khuangpui leh baja nên an lo hmuak bawk a, chumi tuma Aizâwla mi han tamzia chu— a tluk rêng rênga intawh khâwmna ropui tûnhma lam chuan Mizo zîngah a la awm ngai lo An lo haw hnuah chuan kum 1918 Novem-ber ni 11-ah chuan Central Powers lam chu an tlâwm ta a Mizoram pum puiah pawh khaw tinah an lâwm a, lal tam takte chuan sial an talh a, tlâng tinah mei an dêt vek bawk a Mizo hnam

hi sawikâr laka rinawm taka awm thîn; an lâwmna lâwmpuia, an tuarna tuarpui peih hnam, khua leh tui rinawm a ni ve rêng a ni

H A C COLGUHOUN (Mizoyin "Kawhunsâp" an tih) chu kum 1917-ah a lo chhuak a, amah hi Bawrhsâp sâwmna a ni Mizorama a awm chhûng hian Indopuinaa sâp rama kalte an lo hâwng a, an lo thlen hnuah kum 1918 November ni 11-ah German a tlâwm a, khaw tinah lawmna pawh a siamtîr a Tin, indona avânga lo awm emaw ni, khawvêl pumah "Hripui" (Influenza) a lêng a, Mizoram ngei pawhin kan tuar ve hle mai a Mizoramah pawh phai leh khaw hrisêl lo deuhvah chuan, anmahni khaw in zât an thi nual a ni Kum 1919 hi he hri avâng hian kum hrehawm tak a ni.

(6) W L Scott, M A , B.Sc.

Amah hi Mizoram Bawrhsâp-ah chuan lehkha thiam bei a ni a Mizoram a chhuahsan hnuah pawh a kai sâng zêl a, Governor-ah pawh a tang a Mizorama a awm chhûngin lalho iamri fel tâwk lo a siam remsak hlawm a Mi fing tak leh mi tha tak a ni a, Mizo-ho zîngah pawh sawi ber pâwl a la ni, "Sikawtsâp" an ti ve mai a Kum 1919-ah a lo chhuak a, kum 1923 thlengin a awm a, amah hi Bawrhsap sâwmpakhatna a ni A awm chhûngin kum 1921-ah Chhiarpui a awm

Kum 1923-ah chuan amah thlâktu, "S N Mackenzie" (Makenzisâp) a lo chhuak a, mi ti kher kher, fel tak mai a ni Bawrhsâp sâwmpahnihna a ni

(7) N E Parry

N E Parry (Mizovin "Perisâp" an tih chu) kum 1924-ah a lo chhuak a, kum 1928 thlengin Mizoramah hian a awm a Amah hi Sâp hlauhawm pui a ni Mizoram lal tinte rorêl dân inang khat lo hi a duh lo va, "Mizo Dân Bu" a siam a, chumi hmang chuan dân pakhat hmangin ro an rêl phah a, a ṭha hle mai Fathang chawi zât te, upa neih theih zât te a lo rual ta zâwk a A hun chhûng hianin Mizoram huan thlai lam leh ran vulh lam entîrsiakna ropui tak a awm a, "Agricultural Show" an tih chu Mizo mipui tân fuihna nasa tak leh hmasâwnna kawng tak a ni Zawlbûk hi Mizo tlâwmngaihna bul nia a hriat avângia a din thartîi leh a, mahse Mizo tam tak nilruah a thi deuh tawh a khaw ṭhenkhatah phei chuan Zawlbûk pawh a lo awm tawh lo va, an dinthar leh hlawm Bawrhsâp sâwmpathumna a ni.

C.G.G Helme, M A. chuan a han thlâk a, kum 1928 aṭanga kum 1931 thlengin a awm a. Amah hi Bawrhsâp sâwmpalina a ni Mizo-vin "Hêmsâp" an ti ber

(8) A.G. McCall

A G McCall, (Mizovin "Pawnpuitesâp" an tih mai) chu kum 1931-ah a lo chhuak a, kum 1943 thlengin a awm a Sâp, ṭawng duh tak a ni. Mizo lalten an lalna hna an thawk tâwk lovin a hria a, khawtlâng

ṭhatna leh hmasâwnna lam an ngaihtuah tawk lova a hriat avângin a zinna apiangah lalte a fuih zêl a, "Khawtlâng Thatna Ngaihtuah Pâwl" (Welfare Committee) an tih chu khaw tinah a siamtîr a, khaw chhûnga mi bengvâr deuh, sikul zirtîrtu te, Pastor te, vêng hrang hotute an tel ngei tûr a ni a ti bawk a, chumi chuan Mizorama hrisêlna lam leh invawn fel lamah a kaihruai hle mai a ni Tin, Mizoram pum vawn dân bu a siam a, a hmingah, ' Rorêlna Thupêkte" a vuah a, chu bu chu a siam a, (Sâp tawngin, "Lushai Hills District Cover" a vuah a) mite tân bengvârthlâk tak a ni Tin, a hun chhûng hian chhim lam leh hmâr lam lehkha zirna lama inhriat tawn nân "Lushai Hills District Educational Board" inkhâwmna hmasa ber a neihpui a, kum 1944 February ni 28 leh ni 29-ah an inkhâwmho va, chuta an rorêl pawimawh deuhte chu Mizo tawng ziak dân thar an siam a, tin, zirtîrtute in hi an awmna khuate sak leh chei a ni thîn a, tun chinah chuan khuain vawi khat an sak tawh chuan zirtîrtu chuan amahin a in a insak ve tawh ang a, amaherawhchu a in chu a duh duhin a thehthang thei ang, tih dân an siam a Tûn hma lamah chuan pêmsan inte hi lal ta a ni zêl a, zirtirtu in chhûngah chuan lalin thu a nei ta lo phawt a ni Tin, Mizorama miten sum leh pai an lâk luhna tha bei nia an rin avangin mahni in chhûng lum atangin thil siamna, "Cottage Industries" a siam chhuak a, chutah chuan Pawnpuitê leh Rawmawl a tahtîr a, khawvêl ram pum puiah hian hmêlhriattîr a tum a India ramah te, America ramah te, Australia ramahte leh New

Zealand thlengin an thawn chhuak a. He Pawnpui tê hi Mizo pawnpui pângngai ang lo deuh a ni a, a pawr atân la kaih sa an zep a, a tha hle a ni Chutih lai Assam Governor Mr Reid pawhin tha a ti hle a, chutiang thil tih vêt nân chuan sawrkarin tangka a dîl a, in tha tak an lo sa tir a, a hminngah pawh, "Reid House" an tih tâk hi a ni Hotiang lamah mi a fuih nasat avang hian a ni, a hminngah pawh "Pawnpuitêsâp" an tih hial ni Amah hi Bawrhsâpa a ţan laiin Assam rama sikul hotu lal ber, (DPI) a lo zin a, an remruat dunna aţangin zirtirtute tân "Buh khawn" dan an siam ta a, zirtirtute hlawh khi Rs. 2/- in an tlêm vek a, a aiah khuain thla tin tih thum an pe ve tur a ni ta a Hei hi sikul lama khawtlângin tha an thawhna remchâng tak niin a ngai a ni.

Lal thlan Mizoram chungchângah sawrkârin lalte râwn duh châng a nei ţhîn a, lal bîi an lo tam tham a, an aiawha han biak mai theih tûr atân, bial tinah lalţho an aiawh tur anmahni an inthlântîr a, chu chu Mizoramah aiawh thlanna an neih hmasa ber a ni a, chûng mi thlante chu Bawrhsâpin hovin vawi tam tak intawh khâwmna an nei ţhîn a ni A hun chhung hian Chhiarpui a awm a; Mizoramah mi 152,786 an awm a, lehkha thiam mi 29,765 an ni a. Tin a hun chhûng hian — "Lalber George V Silver Jubili" a awm a, chu chu kum 1935 kum kha a ni a, Kumpinu lalber chuan kum 25 rorel avangin lawmna ni, sawrkarin an siam a ni. Khaw tinah lalten lawmna ruai ropui tak an thei a, inelkhiakna chi tin rengte an siam hlawm a, zânah tlâng

hnah mei an dêl theuh vi Bial tina i utna lan chu Bawrhsâpin silai pêk a tiam a a hlimthlâk hle a ni "Tin, he Jubili thawhlâwmah hian bial tina a pe tam ber apiang kha, Bawrhsâpin silai lei nih lai a pe a, chu silai chu silai danglam tak i ni bi i, duh duhnai pêmpui theih leh thlahte thlenai mi o-chun zêl tûr atânâ tih bîk a ni a, kalbei George V Jubili silai an ti bîk a ni

A hun tâwp lamah hian Khawvêl pum Indo vawi hnihna chu a lo thleng ta a Mizorami in pawhi hlauhawm a ni ta hial a Indona hna chi hrang hrangah thawk tur in Mizo tlangvâlte sâwm an ni a, sipahi takah te, luangla pawlahte mi tam tak an in-pe a, nulate pawh hmeichhe sipaiah an inpe ve nual bawk a ni Amah hi Bawrhsâp sawmpangana a ni a; Kum 1943-ah a haw ta a ni

(9) A Macdonald

A Macdonal (Mizo pawhin "Makdawnal" an tih ve mai) chu kum 1943-ah a lo chhuak a, indo lai Bawrhsâpa tha fahian hi a lo ni a Amah chu ti vin duh lo tak, hlauhawm tak, mi sual hrem ching te mi a ni, Aizawl pisaa thawktute pawhin an hlau êm êm a, lalho lahin an hlau êm êm biwk a, mi-pui tân erawh chu a hlauhawm lo hle a, mipui vîn-tlâng a ngaihtuah a, an thawvenna a ngaihtuah êm êm a ni Indo lai huna lo awm a nih vangin amah pawh râl dep ramahte a zin a, ni danga Bawrh-sâp zin âng lo takin amahin a thawmhnaw a in 'i chawp a "Indo lai chuan tumah i intil il duh

ang u, indo zawhah kan la intılal leh zâwk dâwn nia," a tı maı a Mızo mıpuı puakphurah leh hnathawkah a theıh ang tawkın a hum a, sıpaı tam tak Mızorama lo awmte lakah a hum nasa êm êm a nı A hun chhung hıan Mızoram hmâwrah Japan enthlatute an lo lût nghe nghe a. Mızo lal rınawm tawk lote chu a paıh nual a, chu chuan lalho a sıam ṭha deuh sawt a, mıpuı a tıpâwngpawrh deuh sawt bawk a A hun laı hıan "Bıal aıawh ınthlanna" a rawt chhuak a. Mızo mıpuı ınthlanna lamah an lo bengvâr sâwt hle Pawnpuıtesâp khân lalho, anmahnı aıawhtu tur a thlantîr a, anı hı chuan bıal tınah lal pakhat ṭheuh anmahnı lalın an ınthlang a, mıpuıın mıpuı aıawh tûr pakhat ṭheuh an thlang bawk a Bawrhsâp-hovın lal leh hnamchawm mı thlante chu an ınkhâwm ṭhîn a, Mızoram awm dân tur an sawıho va, lal leh hnamchawm aıawhtute thu duh dan a ınıem theı meuh lo Hetıh laı vel hıan "Mızo Unıon" an dın chhuak a (1946) Pu Makdawnala hun chhûng hı taksa lam leh rılru lama ınnghırnghona leh buaına a tam laı ber a nı hıal awm e Amah hı ram ınsıngsakna lam thua rılru neı mı tak a lo nı a, Mızoram awm dan zel tûr a ruahman a, mahse a duh dân leh Mızo hruaıtute duh dân a ınrem theı lo va, a tawpah chuan a bıal aıawh hnamchawmho an bâng ta vek a, a tıh tum ang pawh chu a hlawhtlıng theı ta lo va Kum 1947-ah a haw a Bawrhsâp sawmparukna a nı

(10) L.L Peters

L L. Peters (Mızovın "Petersâp an tıh) chu kum 1947-ah a lo chhuak a, a lo chhuah hun hı Mızoram

hnam insingsakna lama an buai lai tak a ni a, Lalho pâwl an awm a, Mizo Union pâwl an awm a, Mizo Zalênna pâwl an awm bawk a, an duh dân a inang si lo va, a buaithlâk hle mai Ram inher lai a ni a, British sawrkâim ţin a tum bawk a, mi thenkhatin, "British nge nge an ţha e, i ui bet leh ang u," an ti a Ţhenkhatin, "India Zalênna hnuaia awm a nuam ber ang e," an ti a Mi dangin, "Burma sawrkârah tel zawk ila, kan tha ang e," an ti bawk a, mi dang leh chuan, "Mahniin ding ila (Independent), a nuam ber ang,' an ti si a, Mizo mipui chu inhnial leh duh dân sawia an buai êm êm lai a ni a

Petersap lo chhuak tu in a tum bei chu pâwl tin inrem lo inremtir a tum a, inhmuh khâwmnate a siam a, tlêm chuan a zia a awm deuh hlek a, mahse duh dân thuhmun ta lo pui chu, remna a awm thei lo August ni 15, kum 1947 chu India Independence Day a ni a, mipui iilru a buai hle mai, duh dân hrang avângin Mahse India zalênna hnuaiah hlim tak leh lungawi takin Mizo-ho chu an awm ta a, amaherawhchu tual chhûng thuah buaina a awm zêl a ni

A hun tâwp lamah chuan, amah (Petersâp) leh lalho chungah Mizo Union an nuar ta a, Mizoram pum pui a buai êm êm mai Mizo Union hotute zawng zawng pawh lung inah an tâng a, khaw tina hruaitute pawhin tuar dân tâwk an nei hlawm ţheuh tih tûr a ni e. Mahse a tâwp lamah inremna an siam a, a lo muang tan leh ta deuh a ni

Petersâpa lo chhuah hma hun âwlah kum 1947-ah khân "D A Penn", chu Bawrhsâpah a lo ṭhu lawk a, Mizoram buai lai ngang a ni a, hnuhma a nei hman lo, a hnuhma neih ber chu Mizo Union hotute— Pu Khawtinkhuma M A leh Pu Lalbuaia, lung inah a khung a ni bei mai a Hêngte hian mipui a tipâwngpawih zâwk a ni Petersâp hian a han thlâk ta a. Amah hi Bawrhsâp sawmpasarihna a ni British sawrkâr hnuaia Bawrhsâpah chuan a hnuhnûng bei a ni a India zalênna hnuaia Bawrhsâpah chuan a hmasa ber a ni thung a ni Amah hi, Pu Barkataki chuan kum 1949-ah a han thlâk a ni

(11) S Barkataki, M A

S Barkataki M A chu kum 1949-ah a lo chhuak a Mizo Union nawrh hlim a ni a, inremna chu a awm tawh tak na a, a la buai deuh va, chumi han tihfel chu a hna hmasa bei a ni Mizoram hmun tam takah a zin vêl a, sawrkâr laka mipuite awm dân tûi a sawi a, mi a hmin hle a Amah hi lehkha thiam a ni a, a fing bawk a, Mizoram Bawrhsâpa India mi lo chhuak hmasa ber a ni a, India sawrkâr Bawrhsâpah chuan a pahnihna a ni A hun chhûnga a thiltih hmingthang ber chu, "Aizâwl leh Lunglei inkâr Motor kawng" laih thu a ni. India Republic Day, January ni 26, kum 1950 khân a hovin laih tan a ni a, nasa takin mipui a fuih vêl a. A ngaihtuahtu pâwl Aizâwl-ah an awm a, chu mite ṭanpui tûr chuan khaw tinah ngaihtuahtu pâwl an awm bawk a, Mizo tam takin tha te,

pawisa te an sêng hlawm a Tin, a hun lai hian "District Council Inthlanna" January ni 4, 1952-ah a awm a, a tûk ni 5 hian Assam Roiêl Pâwl tûi leh Parliament Roiêl Pâwl tûr thlanna a awm bawk a Mizoram hmun tam takah Inthlanna hmun siam a ni a, mipui tam takin an thlang a Khawpui aiawh tih chauh lovah chuan Mizo Union mi ruatte an ding vek a, khawpui aiawhah chuan Mizo Zalênna Pawl mi ruat a ding a ni

He Inthlanna tihfel a nih hnuah hian Mizorama Bawrhsâp Superintendent ri ṭhîn kha tihbân a lo ni ta a, "Deputy Commissioner" hmun a lo ni ta a, Pu Barkataki hi Mizoram Deputy Commissioner hmasa ber a lo ni ta

KHAWVEL INDOPUI PAHNIHNA

Khawvêl Indopui pakhatnaah chuan Mizo tlangvâl tam tak Europe ram thlengin hnathawkin in zuk kal ve tih kha i la hre reng châwk ang a Kum 1939 September ni 3-ah chuan Kumpinu (British) chuan German do a puang a Kum 1941 December thlaah Japan do a puang leh bawk a He indona ropui takah hian Mizo fate chu hna hrang hrang thawk tûra sâwm an ni a, sipai râl kâp mi ah te, sipai hliam enkawltu (Ruang la)-ah te, kuli hnathawk (Labour Corps) tûi te, hmeichhe sipai (WACI) tûr te pawhin mi tam tak an kal a Mizo tlangvâl tha tam tak an kal bo va, hmeichhiate hial pawh sipai-

ah an inpe ve ta a Tlangvâl leh pa tam takte chu Mizoram chhûngah kuli hnathawkin an inpe a A tlângpui thuah he indona hi Mizo fate tân chuan sum leh pai leh hmingthanna lamah malsâwmna a ni Tlangvâl tam takte chuan Officei hna an thawk a, mi tam takin indona hnaah tangka tam tak tak an hlawh chhuak bawk si

Kum 1941 tâwp lamah chuan Bawrhsâp (A G Mc-Call) hovin Mizo lal zawng zawng Aizâwlah an in-khâwm a, Kumpinu puanzâi hêlin "Japan do" an puang ve ta a Chuta tang chuan Japan râl laka invênna siam tûi leh anmahni an lo kala lo beih dân ziun, "Pasalṭha' siam a ni a Pasalṭha hi pâwl hnihin an siam a, Pasaltha "A" pâwl chu tual chhûng vêngtu atân iuat an ni a, thla tin Rs 5/-an hlawh a, tin, in tin pawhin Japan râl an lo len huna lo beih ve an intiam avângin thla tin Re 1/-theuh an hlawh bawk a Tin, pasaltha "B' pâwl chu Japan beih pawh lo tûl se, mahni ram chhûng pêl pawha enthlatu leh a theih ang anga Sawrkâr lo tanpuitu tûra inpe an nih avângin thla tin Rs 10/-an hlawh a Ṭiau kam vêlah te, Khuangphah leh Vaikhaw-tlâng vêlah te rawlrâlin an che ve hle a, an tang-kai ve hle a ni Pasalthaho hi râl kâptu tûra ngaih chu an ni lo va, enthlatu leh rawlı âla sawrkâi tan-puitu tûr an ni

LUSHAI SCOUT CORPS an tih hi an siam chhuak a, Mizoho chuan Biate sipai an ti ber a, Biate khua hi hmunpui (Headquarters) atân an neih vâng a ni

Mi 300 lai he pâwlah hian an tel bawk a, sipai ţang bâng tawh tam tak mai an ... leh a, hotu hna an thawk a, an hmingthang ve hle a ni Mizoram hmun pawimawh deuh deuhahte chuan sipai an dah thluah a, sipaiho leh an hotute chu an vâk vêl reng bawk a Japan-ho chuan Burma ram an han ... zo ta mai a, Mizoram dep Falam (Fâithawk) te Tiddim te an rawn la a, Mizo ramri an lo thleng a Mizoram mipui chu râl laka himna tûrin ... t'han hnênah an tawngtai nasa hle a Biak Inahte ... Pathian hnêna tawngtaina an siam thîn a Kum 1943 buh seng lain Japan enthlatute chu Khuangphah khuaah te, Vaikhawtlâng khuaah te, Teikhang khuaah te leh Mîmbung khuaah te an lo kal a âi te, artui te, buhfai te an han ngên ... Khuangphah lal kawtah chuan Japan lo kalte chuan puanzâi vâi an zâr a, an lal hnênah chuan "Hei hi lo la reng rêng suh la, kan ta in ni tawh tih entirna a ni a mi dang an lo kal leh ang a, hei hi i lo lak thlâ' chuan i nghâwngah an tan ang che" an ti awm a, mahse an hiam chauh va, a sût leh mai a

LUSHAI BRIGADI an vuahte chuan sawikai hriat thama hming thatna ropui tak an nei a Mizoram aţangin an nawr chho va, mel 500 lai huamin hma an sâwn a, hmêlma ûm lêttu hmingthang pâwl takah an ţang ve a ni

Mizo tlangvâlte chu hotu lian pui pui -King's Commission Officer-ah te, Viceroy's Commission Officer-ah te hnathawk an tam ve ta hle a Khawmual

sipaiah te, lawng sipaiah te, thlawhna sipaiah te thawkin iam tinah an darh ve a. Japan-hovin Singapore an lâk ţuma sal tam tak an mante zîngah pawh Mizo tlangvâlte an tel ve a ni Thlang lam inbeihnaah pawh Mizo tlangvâlte an tel ve a, Sâp ram thleng thlenga zuk kalte pawh an awm ve Italy ramah te kan Mizo nula te ngei pawh an kal ve a, a mak zâwk hle a ni

Mizoram chhûngah chuan tuarna a awm êm êm lo, indona avânga buaina mai lo chu Thil a to hle a, buhtai leh thil dang pawh a man a sâng hle, mahse tangka lam a tam ve thung a, nun dân a sâng zâwk mah a ni Mizo fate chu kawng tinrêngah sawrkâr tân rinawm takin an awm a, Kumpinu khua-leh-tui rinawm tak an ni Hmâr Vanlaiphai damdawi in vêngah bomb a lo tla a, in leh a vêl a dêng nasa hle a, Damdawi in Compounder (Pu Chhûnga) bomb siperin a dêng a, chu chu iam chhûnga hmêlma kut tuar sawi tûr chu a ni mai a Thlawhtheihna hi englai pawhin Mizoram chungah hian a thlâwk vut vut reng bawk a, hmelmaho laipui ii leh bomb (vawmpuah) ri chu, khawchhak lam mite tân chuan englai pawhin a hriat theih a, mahse Pathian Nung ringtute an tam ber avângin an thlamuang hle a ni

Chutih laia Bawihsâp Pu Makdawnala (A Macdonald) chu a zin vêl a, amahin a thuamhnaw a in-ak chawp a, mipui a tithlamuang hle mai. Sipai leh sipai hotute iâl rêl vêl lah an vâk chatlak lo

bawk a, Zosâpte pawhin Mizoiam ral depa Kristiante thlamuan leh fuih tûrin khaw fangin an zin vêl chiam bawk a, chu chu tanpuina nasa tak a ni Pu Jona (Rev D E Jones, B A, B D Welsh Mission Missionary) chuan sikul kantu V I Siama hruaiin kum 1943 thlasik lain râl dep iam Kohhrante tlawhin a zin chiam a, Mizoiam ral dep Kohhran tam berte chu a tlawh a, an lawm hle a ni Hmêlma laipui ri leh vawmpuah ri chu chatlak lovin hriat tûi a awm a, hma an rawn sâwn thla zêl bawk a, hmêlma thil thiar vêl Motor ung chu zânah chuan a de pup pup mai a, chuti khawpa hmêlma hnaih chuan Kohhrante an kan vêl a ni

Kum 1945 May 2-ah chuan German sawikâr chu a tlâwm ta a, an hotupa ber Hitlera chu a tlanbo ta daih bawk a, hemi kum vêk September ni 5-ah hian Japan chu a tlâwm ye leh ta bawk a, râlmuang takin Zo fate pawh an awm ve ta a ni

HNEHNA LAWMNA ropui tak mai January 14 17 kum 1946-ah chuan a awm a, chumi tumah chuan thil siam leh themthiamna te, thlai leh anhnah leh ran vulh entîrsiakna a awm nghâl a Chumi tum vêk chuan bial tina lal leh Hnamchawm aiawh pakhat theuh thlanna a awm bawk a Lal ûnawm lo deuh deuhte chu Bawihsâpin bân a tum tih thu a thang a Hetih lai hun hian indonaa lal fapa thawk mêkte chu lal bân tûrte aiawhtu ni tûrin an lo chhuak a, Bawrhsâpin a be hlawm bawk a Kum 1946 hi kum mak tak a ni

He Indona ropuiah hian Mizo nula leh tlangvâl 3000 aia tam mah an tel ve a, Singapore-a sal tângte zîngah pawh mi 60 lai chu Japan salah an awm ve tawk a An tel tam ngaihtuahin thi leh boral an tam lo Kristiante chuan Pathianin ṭawngṭaina a chhâng ngei nin an hria

TAMPUI HMINGTHANGTE

(1) Mautam

Kum 1861-ah khân Mau a tâm a, tâm nasa tak a tla tih kha i la hre reng ang a Mau hi kum 50 danah a lo tâm ṭhîn a lo ni a, kum 1911-ah chuan a lo tâm leh ta a Mau zawng zawng a rah a, a ro bawk a, buh zawng zawng sazu puangin a seh zo va, mipuin an tuar nasa leh hle mai Mizoram pum pui thuah chuan Tuichâng iâl chhak lamin an tuar nêp deuh va, a thlang lamin an tuar nasa bîk a ni British sawrkârin min awp tawh avângin min tanpui nasa hle a, chuvângin a ziaawm deuh va, iiltâma thi êm chu an awm lo Hetih lai hian W M Kennedy (Mizovin Hnârkûla an tih mai) kha Bawrhsâp a ni a, sawrkâr hnênah ṭâm tanpui nân tangka Rs 8,00,000 a dîl chhuak a, mi tam takin an pûk chiam mai a, Vai ram lama buhfaite lawngin Tlawng dungah sawrkârin a tawlhsak bawk a, khawpui hnaih deuhte chuan buhfai chu an pûk a, an thatphah hle a ni He sawrkâr buh leh tangka pûk avâng hian Mizo mi tam takin a hnuah an tuar

hle mai, an thil pûk rulhna tûr tangka ngaihtuah chhuah a ngai a, an neih chhun chhun pêk zêl a lo ngai ta a, mahse a tâwp a tâwpih zawng, pe thei lote chu sawikâiin a ngaidam ta a ni. Hemi kum hi Kumpinu lalbei George V chuan India rama lal-lukhum a han khum kum lâwmawm tak chu a ni a, Mizorama sazu puan kum a ni bawk a kum mak tak a ni.

(2) Thingtam

Thing pawh hi kum 50 vêl bawkah a lo tam leh thîn a ni. Vai len hma kum 1880 khân a tâm tawh a, sazu a puang a, mipuiin an tuai nasa hle tih kan hre tawh a. Kum 1929 hian rawthing chu a lo tâm leh ta a, mahse tûn tum hi chu a hmasa ai chuan a nasa lo zâwk hle a ni. Khawchhak lam phei chuan a hming chauhvin an hria. A lo thlen hmasak angin Thangnangte a lo puang a rawthing zawng zawng a rah vek a, a thi a, sazu pawh a lo puang ve ngei bawk a, mahse sazuin a seh nasa lutuk lo a ni. Hemi kum hi kum danglam tak chu a ni a, ruah a sûr nasa êm êm mai a, lei a hmin khawp a ni ang chu -- lei a min chiam mai a ram hmêl danglam khawpin a awm a, thlawhhmate a min a, kawng tam tak a min ping a, chu chu khaw ṭhen-khat tân chuan ṭâmna pakhat a ni ve thei. Hetih lai hian Pu Hêmsâp (C G G Helme) chu Mizoram Bawrhsâp a ni a. Sawikâi pawhin tangka leh buh-faiin a tanpui a, mahse Mautâm ang êm chuan tan-pui nasat an ngai lo. Hemi kum hian Aizâwlah Santên a lêng chiam mai bawk a, mi tam takin an

vei a, damdawi inah pawh an leng lo va, mi pawh an thi nasa hle mai. Kum 1929 hi kum hrehawm tak a ni

(3) Minpui

Kum 1929 hi Mizoramah ram min nasat êm êm kum a nih avângin, "Minpui kum" tih a ni ta fo mai a Hmasâng hian hetianga nasa taka ram min hi a lo awm tawh âwm e, mahse eng kumah nge chu Minpui chu a awm hriat a ni lo va, upate pawhin, "Upate pawhin 'Minpui kum' an ti ṭhin" an ti ve mai a Engpawh ni se, a hun a reiin hriat phâk a ni lo tak na a, minpui chu Mizoramah a awm tawh ngei tih erawh chu hriat a ni Kum 1929 kum hi chuan April thla aṭangin ruah a sûr duh hle a, kum dang aiin a sûr nasa bîk a June thla a lo de a, thla tantir aṭangin ni 10 zet chu chhûn zân zawmin ruah a sûr ta mai a, tuite a lian a, Aizâwla ruah tui tla zât tehnaah pawh a leng lo va, a tla zât pawh chu a hriat theih loh hial a ni Heti taka ruah a sûr zual hun chhûng hi June ni 1 aṭanga ni 12 vêl a ni a, ni 9 aṭanga ni 12 inkâr hi a zual bîk a ni. Chuti taka ruah a sûr nasat avâng chuan tui a lo lian ta vak mai a, lui tam berte chuan rin aiin a chim sâng a, phaituai lam phei chu thlawhhma leh khuate a chîm a, mi tam tak an thi a, lo tam tak a chhia a, bungraw tam tak a tichhe bawk a

Tui lian ringawt chuan Mizoramah chuan pawi a khawih nasa êm êm lo va, ruah a tam avâng chuan lei a lo hmin a, a indâwl lo va, lei a min ta chiam

mai a, lei nun chu chhûnah te, zânah te a thâwm hriat tûr a awm ta reng mai a, a ri hum hum reng mai a Kawng tam tak a min ping a, Aizâwl leh Sairâng inkâr kawng pawh a min ping vek a, engmah a inpêk theih loh va, Aizâwla Sâp thenkhatte phei chuan chaw an nghei hman nual a ni Mi thenkhatte thlawhhma a min chhia a, chhêk in min bo tate a awm a Ram hmêl danglam khawpin a min a, ram pangpêi tha tak takte kha minin a tichhia a ni Lei min tan chu June ni 10 atangin a ni ber a hun lei fê thlengin a min a ni Khawthlang lam, Tlawng râl Hmunpui ram a min nasa bîk a, hmâr chhak lamah Saitual ram a min nasa bawk a Hêng Min puia tuar nasa zualte hi Sawrkâi pawhin leiman a âwltîr hial a ni A min dân pawh hi ni danga ram min a an lohna tak a awm a, ram tha lai pawh a min vak tho mai a, tin, ram thenkhatte chu a bung rem tum a, a bung thlang lam chu a tawlh a, a chat lung mai a, chutiang lei chat chu hmun tam takah a awm Mizo hriat phâka ram minah chuan a la min nasa bei a ni

HLA

Mizo hi hla sak duh tak leh hla sak thiam tak hnam an ni a, hla phuah pawh an chîng êm êm a Tiau râla an awm lai atanga hla phuah thiam hmingthang tak tak lo chhuak tawh an ni Mizorama an lo luh hnuah pawh hla phuah an chîng zêl a ni tih kan hre tawh a Mizoramah Vai a lo lian a,

sawrkârin a lo awp nghet a, Pathian thu hriltu Sâpte an lo chhuak a, Pathian thu awi hla an iawn siam ve a Pathian thu awi lo hla pawh an phuah belh zêl a, dân narânin hla phuahtu tam beite chuan mi thlûk siam sa anga sak tûrin an phuah ber a Dârpâwngi zai kan tihte pawh hi Dârpâwngi phuah vek a ni lo va a tîrah Dârpawngin hla tam tak chu a phuah a, a thlûk a siam bawk a, chumi thlûk anga sak theih hla chu tupawhin phuah leh se - Dârpâwngi zai a ni tho va Chuti chu a nih avângin hlaa hming neitu chu a thlûk a a ni zâwk a ni Tûn tlai khawhnu lama hla phuahtu hmingthang tak pakhat chu mipa a ni thung a, Awithangpa a ni A hla phuah tam tak chu Khâra nêna an inphuah elna a ni Pathian thu awi a lo nih hnuah pawh Pathian thu awi hla tlêm a phuah leh tho va, mahse a lo danglam êm mai a, thiam a har hlein a sawi a ni

Tin, PUMA ZAI hi kum 1908 -ah a lo chhuak leh ve a, he zai thar hi Ratu khuaa mi â pakhat hian hla a sa ve thiam lo va, a sak dân chu tlangvâl hian an zir thîn a, a tîrah chuan fiamthu thawhna anga an hman a ni a mahse an sa tlânglâwn a, a darh zau ta zêl a Hemi kum March thla hian Zâwngin Lal, Lalzîkan sialin a ai a, mipuiin an hlim phah êm êm mai a, haihna thai mak tak a tleng a ni mai a, nula leh tlangvâlte chu khawlaiah an lâm dual dual mai a, Chumi chu mi dangin an hre ve ta zêl a, lal thenkhatte leh mi awmthei deuhten rana aib an chîng a, a lo lâr ta êm êm a ni

Tin, TLANGLAM ZAI an tih hi chu hla chi dang a ni chuang lo va, Pathian thu awi lo hla kaihlek hi a ni ber mai a, Pûma zai pawh hi hla pangngai kaihlek bawk a nih avângin Tlânglâm zai chu a ni tho va, Tlânglâm zâi uai tharna chu kum 1908 atang chuan a lo zual tan a, kum 1910 vêl chu a zual vânglai tak a ni Mi tin rilruah a tui êm êm a, lalte rilruah a awm theuh mai bawk si a, tûn laia Pathian thu awite zînga harhna ropui thlen lai ang hi a ni a Chuvângin mi thenkhatte chuan, "Setana Thlarau" tiin an vuah ve rêng a ni

KRISTIAN HLA hi a tirah chuan Sâp tawng hlaa mi lehlin a ni ber a Pu Zosâpthara (Edwin Rowland) te, Pu Zosâphluia (D E Jones) te hian Zo tawngin an han let phawt a Mizo Kristian hmasa-teho hian an letling ve leh hlawm a, Pastor Chhuahkh ma te, Pastor Liangkhaia te, Pu Thangkima (tuna Chalrâng lal) te Pu Thanga te leh mi dang tam tak an ni a Nikhua a lo rei deuh hlek a, Sâp hlaa mi lehlin ni lo – Mizo phuah ve ngata phuah an lo ching thar leh a, hei hi Kristian-ho harhna avânga lo chhuak a ni a Hla phuahtute zîngah chuan a hmingthang zual ber chu — Pu Patea, (Khawbung khuaa mi) a ni A hla phuah tam tak chu Mizo rilru rem tak tak a lo ni hlawm a, tin, hlimna awm lai leh mi lunglen lai a ni a, a lo lâr ta êm êm hlawm a, a hmingthan phah hle nghe nghe a Tin, Pu Kâmlala te, Pu C Z Huala, (tûna Saitual Headmaster) te hian an phuah bawk a, an hla phuah chu a lâr hle hlawm mai Midang pawhin an phuah ve ta zêl a, hla

phuahtu ringawt chu an tam ta mai a An hla phuah thenkhatte chu a tha hle hlawm a, a thente erawh chu Kristian inhriat dân leh thurin nêna inrem êm êm lote pawh a awm ta nual a Kristian hla phuah thar tam ber leh a hla thuin a tum bei chu — vân lam ngaihna leh lusûn lam hla leh Krista tlaina (Kros thu) lam phuahna a ni deuh vek tih theih a ni

HNAM HLA A tîrah chuan Kristiante chuan Kristian hla chauh lo chu an sa ngai lo va, an hotute pawhin an sak an phal hek lo A chhan pakhat chu, Kristian lo hla chu zu hmuna an sak thin a nih vek avângin ringtu tân sak a rem lo nin an hria a ni ber a Nikhua a lo rei a, hnam hla — Kristiante tân pawha sak rem ve chi, khawvêl mawina lam leh hnam nun infuihna lam hla phuah an chîng tan a A tîrah chuan Kristian tam takin an ngai thiam lo hle a, Kohhran inkhawmpui pawhin a ngai thiam êm êm lo bawk a, mahse zawi zawiin ngaih dân an lo thiam ta deuh deuh va, hêng hnam hla phuahtute pawh hi an lo tam ta telh telh a, sak tlâk tak taka phuah an awm a, tha mang lo deuh pawh a tam a Chûng phuahtute zîngah chuan, Pu L Mâma (tûna Sêrkâwn Middle School Headmaster) te, Lalzova te, Pu Rokûnga te, Pu Vânkhama te, Pu Hrawva (tûna Aijal lal) te hi an ni hlawm a Hla tha tak tak, mi fuihtu tha tak takte pawh an phuah ta hlawm a ni Hêng mite zîngah hian Pu Rokûnga hian a phuah tam deuh ber nge nge awm e

BAWI

Mizoramah hian "Bawi" hi hmakhawsâng aţang tawha awm an ni a. Mi tama "Sal" an tihte nên hian an inang chiah khei lo a ni thei e. Engpawh ni sela, bawi lo awmna chhan bei chu, mi tupawh mahnia nung zo tawh lo tûr te, an mangang lutuk chu lal inah an lût a, lalin a lo chhandam a, a lo enkawl a, "Lal bawi" an le ni ta thin a ni.

Bawi hi chi hnih an awm a — pakhat chu retheih lutuk avanga lal ina awm an ni a. Anni alnin ei tûr an nei tawh lo va, chhûngte enkawltu tha nei si lote an ni ber a. Lal ina an luh mai loh chuan an nung zo dâwn lo tih an inhriatin, tlâwm leh zah dâwn zo lovin lal inah an lût a, chu chu Mizo ţawng danglamah chuan, 'Lal sûtpui vuan' emaw, "Lal sûtpui pawm" emaw an ti bawk thin a. Tin bawi chi dang leh chu — retheih vâng ni lovin, mi mi pawi emaw a khawih a, a nih loh leh hmêl-ma ropui tak a nei a amaha a awm mai chuan a hmêlma khân a that mai dâwn a, a nung chuang dâwna a hriat loh avângin lal inah a lût chawt mai a, lal chuan a lo hum a, mi tupawhin thah lo tum ta ni se, lal ina a awm tawh chuan a that ngam dâwn lo va, chuti a nih avâng chuan tlâwm leh zah dâwn zo lovin thih ai chuan tin lal inah in awm a, bawi an lo ni ta ţhîn a, chutiang chu, 'Chem sen bawi" an ti bîk a ni. Mi neinung tak pawh a ni thei e, hmêlma laka him nana lal ina awm tihna a ni

Chutiang mite chu lal bawi an lo ni a, lal vânlung-ah an awm a, nupui pasal an neihsak a, an in dang a, mahse lal bawi an la ni reng a, an thlahte thlengin bawi an ni ta zêl a ni Lalin an nunna a chhanhim avângin bawi chhûng leh bawi thlah tawh phawt mai chuan bawi an nih entîr nân lal hnênah khân vawk an talh apiangin a ke pakhat an pe zêl tûr a ni a, chu chu, "Pakaisa" an ti a, a hming awmzia hi — lal chu pa berah an nei ta a, paa a vawn ber a nih tâk avânga an sa pêk a ni

BAWI BAN THU Mizoramah chuan bawi chu an lo tam ta mai a Tuifinriat râl aṭangin Zosâpte an lo chhuak a, Pathian thu an han hril a, Pathian thu awi pawh an lo awm ta nual mai a, chûng Zosâpte zîngah chuan Doctor pakhat Frezara (a Sâp hming chu, Dr Peter Frasers) a lo chhuak a, mite khawngaih thei mi tak a ni a, Mizo tam tak lehkha zir tûrin a châwm a, tlangvâl thenkhatte chu Pathian thu hril tûrin a tîr chhuak bawk a, Mizoram pêl pêl pawhin an kal âwm e Amah hi Krista lo kal lehna ring hna. mi a ni nghe nghe a He Zosâp hian Mizoramah bawi an awm tih a hriat hian a vei êm êm mai a Chutih laia Zoram Bawrhsâp chu Kâwlsâp (H W G Cole) a ni a, "Engah nge British sawrkâr awpna hnuaiah bawi leh sal an awm tûr a ni lo tih a ni si a, Mizoramah bawi an la awm fo ?" tiin a zâwt a Bawrhsâp chuan, "Mizorama bawi hi ram danga sal ang an ni ve lo va, rethei châwm len mai an ni e," tiin a chhang a Zosâp chuan, "Pakaisa an pêk avâng hian bawi

an nı chiang a nı, a bo tûr a nı," ı u tlat ., ın ngaihdân a ınang ta lo hle a, an ınkhıng ta a A tîrah chuan Mızoıam Zosap lo chhuak hmasate pawhın Bawrhsâp tih dân hı an tawmpui zâwk a Kum 1910 thlasık laıın Khasi ıam Mawphlang-ah Zosâpho ınkhâwmna a awm a, chutah chuan chu thuah chuan Bawıhsâp nên an ınkhıng ta a, Bawıhsâp thu chu a dıngchang ta zawk ı Pu Frezaıa chuan Pu Sâptlangvâla leh Pu Dâla a hıuaı a nı a Thıam chang lo zawk a nıh tâk avangın Frezııa chu Mızoıama haw theı lo tûrın an tıtlu ta a Mahse a lung a la ıwı tâwk lo va, Assam ıam Govcınoı hnênah a sawı leh ve ta a, thıam a chang ta zâwk a "Mızoıamah bawı a bâng tûr a nı, bawı tupawhın a duh phawt chuan lal hnênah Rs 40/ ın a ın tlan theı ang," tih thu a lo chhuak ta a Chu chu an lo hıiat chuan an lâwm ên ên hlawm a, Pu Thanga chu chutıh laı chuan Shıllongı High School a lehkha a zıı laı a nı a chu thu a lo hıiat veleh chuan a ılruah hla a lo chhuak thuaı a, ıeı lo tê maı chhûngın— "Aw Lalpa, chungnungbeı kan fak hle a che tih hı a lo phuah ta a nı Mızoramah chuan bawı tam tak maı chu an lo chhuak ta a, tam tak erawh chu lalte nêna ınchhûng khata awm ıeng chu an duh zâwk avângın an chhuak chuang lo Hemı thubuaı avâng hıan Mızoram Bawrhsap leh Zosâp Doctoı chu Mızorama awm lo ve ve tawh tûrın a tı ta a nı

HRISELNA LAM THU

Kristian sakhua a lo luh hma chuan Mizo-ho chu inthawi mi an ni tih kan hre tawh a Mim natna lo nei sela emaw, hri hial pawh lo lêng sela, kan awm dân leh kan khawsakna azir leh lum leh vâwt atanga chûng natnate chu lo kal a nih rinna iêng an nei lo va, "Chan tâwka khaw rêl"-ah an ngai mai ṭhîn a A tihdamna an ngaihtuah dân ber chu, a tinatu nia an rin— "Ramhuai" lakah, a tlawn lungawi nân ranin an inthawi thîn a ni Kumpinu sawrkâi (British) a lo lian a a han awp ta a, Zo-sâpten Pathian thu an han sawi a Natnate chu ramhuai avâng a ni lo va, khawvêlah hian min tinatu hrik, boruakahte hian a awm a, natna kan lo neih tawh chuan, a tihdam nân "Damdawi" ei tûr a ni, tihte an han sawi a Mahse damdawi maia intihdam theih nim an ring hauh lo Damdawi chu Sap-ho min dawina ni main an ung a Mizo hi "Dawi ring mi an ni a, chuvâng chuan Sapho dawi nun an ring a, a hmingah pawh, ' Damdawi" tih hi a lo ni a.

Tûn hma lam chuan Mizo hi hnam hrisêl an nih tûr angin an lo hiisêl tâwk lo va, an khawsak dânin a zir loh vâng leh inenkawl an thiam tâwk loh avâng a ni ber mai a Nausên piang hlimte hi an thi hnem êm êm mai ṭhîn a Fa tîr tihdam chu thiang lo ang deuhthawah an ngai a ni Mi tam beite chuan an fa hmasa bei chu an tidam ngai lo Nuin fa sâwni lai pawh hring sela, mi tam ber

chuan panga pawh an tidam ngai lo tih mai tur a ni Sawrkâr leh Mission-in hrisêl an dan in han zirtir a, damdawite an han sem a, a tir takah chuan damdawi chu athlâwn ringawt pawhin ei duh an awm mang lo va, mahse hmang an lo hre ve tial tial a hrisêlna dâna nunte an lo thiam ve telh telh a, damdawi ngainat nachâng an lo hre ve ta deuh deuh va, mihring pawh an lo pung ve ta deuh deuh a ni Kum 10 dana mihring pun sâwtzia chu sawi kai chhiarpui atangin a hniat theih a, heti hian ing hi a ni

	Kum 1911	Kum 1921	Kum 1931	Kum 1941
Mihring	91,204	98,406	1 24 404	1,52,786
Punna		7,202	25,998	28,382

Kum 30 chhûngin kum tin nai 2053 dâwn lai in pung a, kum hmasa kum 10 chhûng ain a dawtah mi 18 796 ngawtin an pung a Tin, kum 1921 leh kum 1931 inkâr kum 10 chhûng ain kum 1931 leh 1941 inkâr kum 10 chhûng hian mi 2384 lain in pung tam ta zâwk a ni

(1) Damdawi in

Mi hrisêl lote an lo awm a, an intihdam nân sawikâr leh Mission-in damdawi in an lo siam a Chung damdawi inte chu a tirah ngainat nachâng an hre lo va, mahse nikhua a lo iei a, finna leh hmangchâng hriatna a lo pung deuh deuh ta a Tûnah chuan englai pawhin damdawi ina leng lo khawp a hmangtute an lo awm ta a, chu chu dam lo an tam tak vâng a ni lo va, hman nachâng an lo hriat tîk vâng a ni zâwk

(a) SAWRKAR DAMDAWI IN Sawrkâin Mizoiami damdawi in an dahnate chu hêngte hi an ni hlawm a, chhim leh hmâra khawpuia an damdawi inte chu damdawi in lian zâwk—"Civil Hospital" an tih ang hi a ni a, thingtlânga damdawi inte erawh hi chu damdawi semna in tê zâwk—"Dispensary" an tih ang hi a ni a Hêngte hi a awmna hmunte chu an ni hlawm —Aizâwl, Lunglei, Rêngtê (Kolasib), Sairâng, Champhai, Hmar Vanlaiphai, Sialsûk Tiabung leh Tuipâng khuate hi an ni

(b) MISSION DAMDAWI IN Mission hian thlarau chhandamna hna chauh an thawk lo va, taksa damna leh hrisêlna hna pawh an thawk bawk a ni Lal Isuan khawvêl a fan laia a tih dân kha an entawn leh an tum bei pawh a ni ve ṭhîn a, thlarau lama chhandam an nih theih nân Pathian thu an hril ṭhin ngei a, chumi pah chuan an taksa nate leh dam lo tinrêng a tidam ṭhîn ang khân Mizoramah ṛawh hian taksa damna tûi in damdawi in an siam ve bawk a ni

DURTLANG khuaah damdawi in ṭha tak an siam a, Sâp ram damdawi in ang maia tha leh enkawl ngun a ni a, hei hi Welsh Presbyterian Mission din chhuah a ni a Tûnah chuan Mizoram hmâr chan Kohhran Synod chuan a lo nei ta a, Sâp ram chuan dam dawitein an la ṭanpui reng bawk a ni

SERKAWN hmunah chuan The London Baptist Mission chuan damdawi in an siam bawk a, mi tam

takin an tangkaipui ĉm êm bawk a ni Heng damdawi inte hi Mission dinchhuahte in ni a kin iam leh kan hnam hmasâwnn leh chhinglunn i leh kan hrisêlna lam thuah hian Kohhian lam piwhin tha an thawh ve hle tih hetah hian a hriat theih a ni

LEHKHA THIAMNA LAM

Mizoram lehkha zirna lam bul tantute chu Zosapte an ni ber a Khawi hmunah pawh Pathian thu hriltu Mission-te hian Chanchin Tha thu chauh puang lovin, taksa hrisêlna lam te in thawhna i im i mite lo thiam leh, hma an sâwn theih nan sikulte hi an siam châwk thîn rêng a ni Mizoiama Chanchin Tha iawn puang a sikulte rawn din chhuaktute chu Welsh Presbyterian Mission leh London Baptist Mission an ni bei a Mizoiam hmar lam bial zawng hi Welsh Presbyterian Mission-in an vawng a chhim lam bial zawng hi London Baptist Mission-in an vawng a ni

A tîr berah chuan Pu Buanga (J H Lorrain) leh Sâp upa (F W Savidge) chuan kum 1895 vĉlah khân Mizo A AW B hi an han siam chhuak phawt mai a, chumia an siam chu tûna kan hman nên hi chuan a inang vek lo va, a tâwp berah 'Ch' a awm a Mizo mi thenkhat tlêm têin an zir a, Pu Khamliana (Lunglêng lal) chu lehkha thiam hmasa bei a ni âwm e Tin, Pu Zosâphluia (D E Jones) a lo chhuak a, amah tanpuitu tûrin Khasi pakhat a han

hruai a, chu chu Raibahajura a ni a, chu chuan naupang lehkhate a zirtîr a, Hlimen khuaah kum 1899-ah thla hnih vêl lek sikul a va hawng a, chu chu thingtlâng sikul hmasa ber a ni

Kum 1900-ah enchhinna ang lekin Chhingchhîp khuaah thla tlêmte chhûng sikul an hawng leh a Kum 1901-ah thingtlâng khua pathumah thlasik chhûng chauh sikul an hawng leh a, chutah chuan Phûlpui khuaah zirtîrtu atân Pu Chawnga a kal a, Khawrihnîm khuaah zirtîrtu atân Pu Thanga a kal a, Chhingchhîp khuaah zirtîrtu atân Pu Tâwka a kal a ni Tin, kum 1903-ah Khandaih khuaah sikul nghet deuh an din ṭan a, an zîrtîrtu chu Hrânga a ni Tin, an siam pung zêl a. an awmna khuate apiangin a tîrah chuan an zirtîrtute kha an châwm zêl a Aizâwl leh Lunglei-ah chuan Zosâpte khân theihtâwpin sikul an ngaihsak a, an zirtîr a, a zir duhte an châwm a, an bei nasa êm êm a ni Lehkhabute an siam a, sikul zir tûr bute an buatsaih zêl a Hmâr lamah chuan Pu Zosâpthara leh Pu Zosâphluia chuan sikul lamah tha an thawh nasa êm êm a, sikula zir tûr bu tam tak pawh an siam chhuak a ni

Chutia Mission Sâpten sikul an han ṭan chu sawrkârin a ensan mai lo va, tangka tein a ṭanpui ta a Zosâpthara kha sawrkâr hriatpuia sikul hotu ber, Honorary Inspector of Schools hmasa ber a lo ni ta a, Kum 1903-ah khân Lower Primary School a lo awm ta a Pu Zosâphluian sikul hotu nihna chu

a chang leh a, a hun chhûngin kum 1909-ah khan Middle English School a lo awm leh ta a Aizâwl lam leh Lunglei lam chu bial hnih a lo ni ta a, chhim lama an Zosâp pakhat chu sikul Sap (Honorary Inspector of Schools) a ni ta zêl a hmâr lamah Zosâp pakhat chu sikul Sâp a ni ve zêl bawk a Chutichuan hlawh pawh nei lova tlâwmngaihna a sikul hotu hna— Honorary Inspector of Schools hnuaiah chuan kum 1952 bul lam thleng hian Mizoram sikul chu a awm ta a ni

Thingtlâng khuaah chuan Primary School a lo awm tam ta zêl a a ram chhûng mihring rilru duhzâwng tak a lo ni a Zirtîrtu te chu akhuain an sak sak a, an enkawl bawk a A hlawh chu sawrkâr leh Mission-in an pe a Zirtîrtute chu kohhran lama hruaitu tha tak vek an nih avangin Pathian ram tizautu ber pakhat an lo ni ta a Lehkha thiam pawh an lo pung sâwt hle a, hetiang hi a ni

	Kum 1911	Kum 1921	Kum 1931	Kum 1941
Lehkha thiam	3,635	6,183	13,320	19,765

Tûnah tak phei hi chuan India ramah hian mahni ṭawnga lehkha chhiar leh ziak thei tam thuah chuan, Mizo hi thiam tam bei pawl an lo ni ta

Mizo zîngah Matric pass hmasa bei chu Pu Lêta a ni a, kum 1910-ah a pass a ni Tin, Mizo zingah B A examina tling hmasa ber chu, Pu Hrawva leh

Pu Lianhnûna an ni a, kum 1924-ah khân an tling a ni Tûnah chuan lehkha thiam tam tak an ni tawh a, hna iopui tak takte pawh an thawk ta hlawm a, Assam Rorêlnaah te, India Parliament Rorêlnaah te lam pawh Mizo hi an lang ve phâk ta a Hêngte hi a chhan chu — Mizoiama thawktu hmasaten hna an thawh nasat êm vâng a ni

MIDDLE SCHOOL hi a tîiah chuan Aizâwl-ah leh Lunglei-ah chauh a awm a, chumi hmunah chuan Hmeichhe Middle School pawh a awm ve ve a Kum 1944-ah Sialsûk khuaah Pu Pasena'n Middle School a va hawng a, chu chu Thingtlâng Middle School awm hmasa bei a ni a, Welsh Mission ta a ni Kum 1945-ah chuan thingtlâng khaw pahnihah Middle School, Pu Jona (D E Jones, B A , B D) Honorary Inspector of Schools chuan a siam leh a, Bûkpui khuaah chuan Pu Sâwmaithanga, Sikul kantu chuan a va din a, Sialhâwk khuaah chuan Pu V L Siama, Sikul kantu chuan a din bawk Hêng thingtlânga Middle School hmasa pathumte hi kum 1945 April thlaah sawikâiin a la ta a, sawrkâiin Middle School a neihna hmasa bei a ni Tûnah chuan Mizoram pum puiah chuan Middle School tam tak a awm ta a, Private Middle School tam tak a awm bawk a, a thente phei chu sawrkai ṭanpuina hmute an ni

HIGH SCHOOL Mizo zirlaite hi Shillong-ah leh Hiingchâr-ah High School zawmin an kal ber a, zirtu pawh an ṭam tham ve ta hle a Mahni ram ngeia sikul neih a thatzia hriain High School din nân

thawhlâwm an khawn ta chiam mai a Aizawl-ah kum 1944 khân an hawng tan a, ţuni "Mizo High School" hi a ni a, vântlâng thawhlawma ding a ni a, Zosâpten hlawh lovin theihtâwpin an tanpui bawk a, Pu Jona (D E Jones) chu a din chhuaktu a ni a Pu Lloyd-a (J M Lloyd B A, B D) chu Headmaster hmasa ber a ni Kum 1949 khân sawrkarin a lo la ta a, Pu Sângliana B A (Hons) chu Headmaster a lo ni a, Mizo zînga sawikâi High School-a Headmaster hna thawk hmasa ber a ni

Tin, Lunglei lamah vântlâng thawhlawmin kum 1948 khân High School an din ve leh a a hming ah chuan, "Lungleh High School" an ti a, Pu Lalchungnunga B A, B T chu Headmaster hmasa ber a ni a, kum 1950 atangin sawrkâr ţanpui sikul (Govt Aided) a lo ni ta a Tin, Champhai khuaah kum 1950 khan High School an lo din leh a, hei hi chu Champhai inchhâl thei khua zawng thahnemngaihna avânga din a ni a, a hmingah, "Gandhi Memorial High School" an vuah a, sawrkârin a ţanpui nghâl a, khaw tam tak leh mi tam tak atangin tanpuina an hmu bawk a ni

Zirna lam thua Chhim leh Hmar inzawmna

Mizoram hi sawikâi lamah leh Mission lamah pawh bial hnih a nih avângin chhim lam leh hmâr lamah sikul hotu - (Honorary Inspector of Schools) an awm ve ve a, sikul zir dân te, zirlai bute leh inhriatna dân thenkhat khatte a danglam nual a Mizoram hi

ţawng hmun khat vek hmang, ram khat bawk si leh inpêm tawn fo thîn an nih avângin zai khata luan hi ţha dâwnin an hria a, phai lama sikul hotute leh Mizoram awptu pawhin thain a ring bawk a Chhuvangin August ni 10 12, 1950 kum khân Lunglei (Sêrkâwn) hmunah chhim leh hmâr sikul hotute, inzawm khawmna thu ngaihtuahin inî âwn khâwmna an nei a Hei hi thiamna lam thua inzawm khâwmna ngaihtuahna hmasa ber a ni a Chûngah chuan, hmâr lam sikul Sâp Pu Jona (Rev D E Jones B A, B D) leh chhim lam sikul Sâp Zochhâwni Pa (Rev H W Carter B Sc) te chu hotu berte an ni a. Sawrkâr School Inspector-te, Mission School Inspector-te leh chhim lam leh hmâr lama sikul hotu pawimawh deuh deuhte an tel hlawm.

Lungrual taka an thu tihtlûk tlângpuite chu—Mizoram chhim lam leh hmâr lam hi, Primary Schools leh Middle Schools lamte hi zai khatin lo luang tawh ila, zirlai bute, zirtîr dân te, examna zawhna zawng zawng pawh thuhmun chhân vek ni tawh sela Tin, zirlai bu kan tlâkchham deuh deuhte pawh hi siam ni sela, tiin an rêl a

Chuta a danglam zual deuhte chu— Chhim lamah Primary sikulah hian Sâptawng an zir lo va, hmâr lamah an zir si a, tûn atang chuan zir ni ve ve tawh sela

Tin, Middle School-te hi chhim lama mi chu Middle Vernacular Schools vuah a ni a, hmâr lama mi chu—Middle Anglo-Vernacular Schools vuah a ni a, an

zir dân pawh a dang deuh va, tûn achinah chuan hming pakhat vuahin, "Middle School" vuah ni tawh sela Zirlaite pawh thuhmun ni tawh sela, an ti tlâng a Tin, Vai ṭawng pawh anmahni A W B ngeia (an hawrawp hmang ngeia) zir ṭan ni bawk sela Tin, Music-ah hian Tonic Solfa mai zir lovin Staff Notation pawh zir tel ni sela, an ti a ni He an thu ngaihtuahte hi kum 1952 atanga hmun tan a ni nghâl a

Tin, chhim leh hmâra sikul hotu hiang awm ṭhîn kha khai khâwm a lo ni leh ta a Kum 1952 aṭang hian sawrkârin Mizoram zawng zawnga sikul hotu atân "Deputy Inspector of Schools" a lo dah ta a, Pu Lalchungnunga B A , B T chu Deputy Inspector of Schools hmasa ber a lo ni ta

Sikul lam thuah hian Mizo hian hma an sâwn nasa êm êm mai a, lehkha zir ngaihnatna an nei nasa hle tih hriatna chu -- Sawrkâr leh Mission-in sikul an dah theih lohna khuaah pawh mahni khua-ina ngaihtuahin, zirtîrtute hlawhte an pe a, sikul an siam hrâm hrâm a Middle School pawh mahni khaw ngaihtuahin an siam ta nual hlawm a, High School chenin an lo din chhuak tan ta zêl a ni Kum 1952 hian chhim lam sikul zawng chu sawrkar tanpui sikul a ni deuh vek a, hmâr lam sikul chu 100 dâwn lai sawrkâr ṭanpui sikul a ni a, 100 lai bawk chu Mizoram kohhran Synod sikul a ni Tin, Roman Catholic kohhran te, The Salvation Army te, Seventh Day Adventist pâwl te hian sikul tlêm chu an nei ṭheuh a ni

KOHHRAN LAM THU

Mizoramah hian Pathian thu hriltute lo kal hma chuan ramhuai hlau rêng rênga awm an ni a. Tlâng ah te, luiah te, tuiah te ramhuai awmin an ring a an nat apiang maim chûng ramhuai tihnat ni chuan an inring mai a, chutih lai Mizo khawvêl chu hlauhnain a khat a ni. Mizo zingah hian mi mak tak pakhat, thil lo thleng tûr hrilh lâwktu hi a awm a, a hming chu Dârphawka a ni a, chhim lam mi a ni a, hetiang hian thu a sawi lâwk a: "Nakinah chuan tuifinriat râl atangin Mingo an lo kal ang a thu an rawn sawi ang a, chu chu thu tha a ni a Chuvângin ka fate zawng zawng chuan an thu lo sawi vek ang che u," a lo ti lâwk a. Upaho, a thu hre phâkte chuan an ngaisang êm êm mai a. Mizo ram pumah a thu hi a thang a. Vai an lo lian a, an rual deuhtho chuan Mingo, Pathian thu hriltute chu an lo kal ta nghal a. Tûn tlai khaw hnu lamah phei chuan Mission pâwl dang dang pawh an lo chhuak leh ta zêl a, an chanchin tlângpui deuh deuhte chu —

(1) The London Baptist Mission

Mizorama Chanchin Tha rawn sawi hmasatu beite chu Pu Buanga (J H Lorrain) leh Sâpupa (F W Savidge) an ni a. A tîr takah chuan Chittagong ram lam aţanga chhim lama lo luh tum an ni âwm a, mahse remchâng an hmu thei ta lo va, Silchâr lamah, hmâr lam atangin an lo lût ta a. January

ni 11, kum 1894 khân Aijal an lut a Thingpui huan tlâng, tûna Mizo High School awmna ah hian puan in an kaih a, Mizo tawng an zir nghal a Mizo A AW B te an siam nghal a Kum 3 an awm chhûngin Thu inchhâng bu te, Hla bu te Mizo tawng Dictionary bu te an siam a Pathian lehkhabu pathum, Chanchin Tha Luka ziak te, Johana ziak te leh Tirhkohte thiltih bute hi an letling leh a, an thawk chak êm êm a ni Anmahni hi a tir takah chuan Sâp rama mi hausa tak pakhat Arthington-a an tih chuan a sum leh pai a Chanchin Tha puang tûra a han tirhte an ni a, chuvângin "Arthington Mission" an ti a Kum 3 an awm hnuah chuan Abor ram lamah an va kal leh a kum 1903-ah an lo kîr leh a, Mizoram chhim lamah an awm ta a, Sêrkâwn chu an hmunpui bei a lo ni ta a Tun thleng hian chhim lam bial zawng zawng chu The London Baptist Mission chan a la ni

Sêrkâwnah chuan Middle School te an siam a, Tirhkoh zirna te an siam bawk a Zosâp hmasate chu an hna an thawk nasa êm êm mai a Pu Buanga chu Pathian lehkhabu lehlin lamah a inpe a, Mizo tawng a thiam tha êm êm bawk a, Mizo kohhranin kumkhuaa a theihnghilh loh tûr chu a ni A hun chhûngin Thuthlung thar a letling zo vek a, Thuthlung hlui lamah pawh Genesis te, Sâm bute leh Isaia bute a letling hman a Sâpupa chuan Mizo tawng zirna Dictionary bute leh sikul zirlai bute a siam a, sikul lam a enkawl bawk a Anmahni zinga Pastor hmasa bei chu Pastor Chhuautera a ni a, kum 1914 ah

nemngheh a ni Kristiana Vân ram kawng zawh bu hi ama lehlin a ni a, chu lo pawh lehkhabu ṭangkai tak tak a ziak a tirhkoh hna zuhote a zirtîr thîn bawk a Tin Pastor Chalhana hi chhim lam Zosâpte kaiza vêngtu ber a ni a, Mission leh kohhran tana hna thawkin ni tin chawlh lai nei lovin a thawk reng a, lehkhabu tam tak a ziak bawk a He mite pahnih hian England ram an tlawh a, kum 1907-ah khan London khawpuiah an kal a ni Mizo, sap ram a zin hmasate an ni

Hmâi lam kohhranho nên hun pawl dang ni mah se, an inlâwm tawn thiam êm êm mai a, engkim an tiho ve, thil engkimah an thawhhona hian Mizoram kohhran a ṭiam ṭha êm êm a ni Anmahni kohhran dan tak a ni lo na a, hmar lam kohhran tih dan angin Presbytery Inkhawmpuiah pawh pilai an intu tawn ṭhîn

Lunglei bial lama Baptisma chang hmasa beite chuan kum 1902-ah khan an chang a, Sehlun khuaah-- Ṭlankûnga te, Tlâwmi te, Lêngkaia leh Parima te an ni Tirhkoh hmasa beite chu kum 1904-ah khân an tîr chhuak a, Parima te, Thankûngi te, Lêngkaia te leh Zathanga te an ni a Ringtu hmasate chuan harsatna tam tak an tâwk a, mite entlenna te, lalte tihduhdahna te leh Pathian thu sawi tûra a sûr a sa hnuaia hlawh pawh nei lova harsa taka an thawhnate chuan ṭah nasa tak a chhuah a, tûnah chuan khaw tin leh tlâng tinah ringtute an lo tam ta êm êm a ni.

(2) The Welsh Presbyterian Mission

Mizo leh Vai inkah lai khân Rev William Williams chuan Mizoiama lo kal a tum a mahse indo lai a ni a, sawikârin kal an phal lo va, chuvângin Châng-sil (Tlawng dâwr) atangin a kir leh ta a Pu Zosâp-hluia (Rev D E Jones) chu Mizoiama Pathian thu hril tûrin a rawn inpe a Kum 1897 August thla ni 31 khân Aizâwl a lo thleng a Pu Buanga leh Sâp upa te kha a rawn hrawn phawt a Amah puitu tûrin Khasi mi pakhat Raibahajui a chu a lo tel bawk a Pu Buanga te thian dûn chu Aboi iam hmi an kal tâk avangin Pu Zosâphluia chu Aizawl lam luah-tu a lo ni ta a Kum 1898 December ni 31-ah chuan Zosâp dang Zosapthara (Rev Edwin Rowlands) chu Aizâwl a lo thleng ve leh a Mizo naupangte leh-kha an zirtîr a, Pathian thu an sawi a an vak an vâk thîn a Mizo-ho chuan an hmusit hle mai a "Sâp vâkvai" an ti mai thin a Pathian thu sawia an zin velte chuan a chang phei chu in puakphui an hmu zo lo va, anmahnitein an thûl in inphuih chawp thin a ni Tûn a Mission khawl in chhak tlângah hian kum 1899 khân di inin sil ul in han sa phawt a, Raibahajuia khan a zirtîr bei a Pu Hleia te thian dûn chu Pathian thu sawiin an zin ar zin a Ringtu hmasa berte chu Khûma leh Khâra an ni a, kum 1899 June ni 25 khân Baptisma an chang a An-mahni hi mi phutkhat deuh an ni a, miten an hmu-sit êm êm a, mahse an theihtâwpin Pathian thu hrilin an zin an zin ve a Tin, Zosâp châwmhote pawh chuan thu hrila zin chhuah châng an nei a,

an hnathawh chu Pathianin mal a sâwm a, zawi zawiin an lo pung ta zêl a A tîr takah zawng Mizo-ho hian Pathian thu an duh lo hle a Ringtu nih haisatna thenkhatte chu – Mizovin kan duh bei Zû hi in loh tûi a ni a, inngaih loh tûi a ni bawk a Chanchin Tha hi Pathian thu tak tak a nih inhlelhna nên, mi hmuhsit leh entleuna nên, hotute taina leh hremna a lo awm bawk si a, ringtu nih chu harsa tak a ni Kum 1905-ah chuan chhim lamah hmâia ringtute 90 vêl chauh an la ni Khûma kha ringtu rinawm tak a lo ni a, Pathian thu hrilin a zin a zin thîn a "Thuhril âtthlâk hmanga a ringtute chhandam chu Pathianin tha a ti hle si a," tih angin, mi tlawm takte atangin Pathian thu a lo zau zêl a Mizo kristian hmasa bei a nih avângin a huat rengna pawh Aizâwl Mission vêng Biak In kawtah Mizo Kohhranin an siam a ni

Mizorama Kohhran Harhna lo thlen thu

Khasi ramah khuan Harhna a thleng a Chutih lai kum 1906 chuan Mairang khuaah inkhâwmpui ropui tak a awm dâwn a, chuta tel ve tûr chuan Mizo sâwm, Aizâwl lam mi — Chawnga, Thanga, Khûma, Pâwngi, Thangkûngi, Vânchhûnga leh Siniboni leh Lunglei lam mi — Thankûnga, Parima leh Zathanga te chu Zosâpthaia hovin an kal ve ta a An lo haw chu Châltlâng bul mêl 2-ah chuan an tawngtai a Harhna thar an lo nei ta phut mai a, an hlim ta êm êm mai a Chu chu Harhna lo thlen ṭantirhna-ah chhiar theih a ni ang Aizâwlah an hlim a,

ringtute a tipung nasa êm êm mai. Thingtlang ah a kal zêl a, hei hi ringtute lo tam tanna hnâr a lo ni ta. Harhna hi vawi khat chauh a lo thleng a ni lo va, hun hrang hrangah, ze hrang hrang neiin a lo thleng a ni.

HARHNA 1-NA chu kum 1906-a mi hi a ni a. Kristante chu an hlim êm êm mai a, an lâm a, an tap a. He Harhna hian a hrin chhuah bei chu Sual hriatna leh Simna a ni bei. Mi tam mi sualnun an inhriat a an tap a an piang thar a ni. Mi tam takin Kristian nih an lawm deh a, hei hian Kristian 3,000 dâwn lai an lo ni ta a.

HARHNA 2—NA chu kum 1913 ah hian takin a lo thleng leh a. He harhna hi Champhai lam atanga lo chhuak a ni. Rang tal in Zoram pum a deng chhuak a, Aizâwl Mission Vêng Biak in hi ah kum tak a ni a, Harhna nên an luah a ni. Kristiante chuan zai an kham lo va an lâm a zankhua khuain fak a hla an sa a. He Harhnain a hrin chhuah ber chu, "Isua lo kal lehna mite hriattir a ni bei. Mi tam takin Pathian thu an sin phah bawk.

HARHNA 3-NA chu kum 1918-ah a lo thleng leh a Nisapui khua atanga lo chhuak a ni. Hemi tuma Harhna hian Biak Ina khuang lman a lawn hring chhuak a. He hlimnaah hian mite an khui a, an lâm a, an hlim êm êm mai. He Harhnain a hriattir bei chu, "Isua hmangaihna Kros" tih a ni bei. Mi tam tak Kristianah a siam a chhim bal lam pawh an pung nasa êm êm a ni.

HARHNA 4—NA chu kum 1930-ah 'a lo thleng leh a Hei hi khawchhak lam atanga lo intan a ni a An lâmna, zai an ning lo va, khûr kher lo pawha lâm an chîng ta a Hla mai ni lovin Pathian thu lamah pawh hriatna zau leh thûk an neih phah êm êm a Hemi ṭum hian -- "Pathian pâwlna leh Thlarau thilpêk" lam a uaitîi bîk a ni. Harhna chu hah leh deuh ṭhîn tak mah se, englai mahin ram pum thu ngaihtuah chuan a kiang tak tak ngai lo tih tûr a ni ta

Kristian Tihduhdahnate

Pathian thu lo awi hmasate chu chhûngte tihduhdahna leh ṭhen leh rual zînga hmuhsita tihduhdahna mai chu an tuar a ni ta lo va, Lal leh upateno tihduhdahna pawh an lo tuar ta hial mai a Chhûng khat zîngah pawh inhauna te invuakna te, invelhna te chu a tam iêng iêng mai a, chuti chung chuan Kristian hmasate chuan haisatna tam tak an tâwk chungin huai tak leh khauh takin, hlim takin an tuai zêl a ni

Lal leh upaho tihduhdahna lo awmna chhan chu, pakhatah chuan — Kristian sakhua hi thlarau chhandamna lam thuah an ngai lo 'va, Sâpho sakhuaah an ngai a, Sâp saphun ni tûrah an ngaih avângin an hua a ni . Chu lovah chuan lal leh upate chu nilêng lênga zu in mi an ni si a, Kristiante chuan zu in loh tûr a lo ni a, an khuaa zu in lo an lo tam chuan an zu ei ṭhin ang kha a awm dâwn lo

va, chu chu an lungkham êm ûm bâw' a ni Kum 1906 khân favâng lamah chuan 'Hailâna a zual lhe a, chutih laia Kristian tamna ber khua chu Khan daih khua a ni a, in 400 lai an ni ûng a Kristiante chu an hlim a, an lâm, an zai an zai mai a, an lal chuan a hua a, a vua a, a ûm daih a, khaw chhûng atang tein a hnawt chhuak a. Khaw dang dangah pawh tihduhdahna a awm ta zêl a. Pu Vânphunga (Khandaih khaw lal) chuan a mimite a chah khawnı a Kristiante chu a vua a phua a, an inte a thiahsak a, an rethei ûm em mai a. Hichuan Kristian khaw tina mi tih theihte chuan tihduhdahna leh lal leh upate kut chu an tuar ta hlawm a Zân khaw chhiat thım ûm ûm zânte hian khua ata an hnawt chhuak a, mikhual an va nih chângte hian an thleng duh lo va an rethei em em a mihse thihna khawp êma tuar chu an awm lo. Ram awptu sawrkâr chu Kristian sakhaw betute an ni a, an chhan a, lalte pawhin an duh angin an tiduhdaih ngam ta bîk lo va Kristiante hi eng pawh ni se tihduhdah theih chu an ni a, mahse tihbo theih chu an ni lo tih chu a lang hle a ni

Mizoram Kohhran Jubili

Kum 1944 chu Mizorama Chanchin Tha a lo thlenna kum 50 champhaphâk a lo ni a Mizoram Kohhran hmun tina mite chuan treihtâwpa hlim taka lawm an rawt ta a Chhim lam leh hmâr lam Kohhranten a rualin he Jubili hi an lawm a, an thupui ber chu -- "Zoram tluanah Krista lo lal rawh se,"

tih hi a ni. Hmâr lam Kohhran chuan ni tinin chêng khat tal thawh an intiam a, chu an thawhlâwm tlang khâwm hmun thuma ṭhena hmun khat chu mahni tualchhûng Kohhranten an hmang a Khaw tin Kohhran chuan inkhâwmna ropui tak an siam ṭheuh va, ruai an ṭheh a, khaw tam berah chuan sial an talh a, intihhlimna leh lênkhâwmna an siam a Zânah chuan lemchan, Pu Samuela siam, Hmânlai Mizoiani awm dân leh Chanchin Tha avânga a lo danglam nasat tâkzia an chhuah a Mipui an hlim êm êm mai a, khaw tam takah chuan khawlaiah zanin kawng an zawh a, hla an sa a, an hlim êm êm mai a Aizâwl khawpuiah pawh vêng tin mai, an Biak In aṭangin an lo chhuak a, khawlai an fang a, "Aw Pathian, nangman Chanchin Ṭha min pe, Lâwmthu kan hrilh che azârah," tih hla an sa a, a tar a zûrin an lam suau suau mai a, a hlimthlâk êm êm a ni. Kohhran tin tena an thawhlâwm, hmunpui lama an theh khâwm Rs 1,299/- lai chu Mizoram pâwn lama Pathian thu hrilhna atân hman tûrin an dah ta a ni

Kum 1944 February thlaa Mizo Kohhran hmâr lam Assembly chu Jubili Assembly a ni a, Khasi rama Pastor 2 leh Syhlet khuaa Kristian Vai pakhat chuan a rawn lawmpui a, Tin, Jubili lai tak chuan Assam Synod Inkhâwmpuia an hotu ber — Moderator chuan Assam iam Kohhranho aiawhin a han lawmpui bawk a ni Kum 50 Pathian thu hril a lo nih tâkah hian Mizoramah hian Kristian sîng khat (10,000) lar an lo awm ta a ni

He Jubili hi January ni 11, kum 1944-ah Zoram Kristian khaw tinte chuan lawm vek a ni a. Indopui pahnihna hun lai kha a ni a, Mizoram pawh hi khawchhak lam hmêlmate chuan an rawn hnaih hle mai bawk a. Mizoramah hian indona nna thawkin sipai leh hotu biang tam tak an awm lai a ni bawk a. Chutiang hun khirh leh hlauhawm lai taka Mizo Kristiante hlim êm 'êm maia Jubili an lawm, an han hmu chu mak an tiin an lâwmpui êm êm a ni.

Hmar lam Kohhran Chanchin Tlangpui

Hmâr lam Kohhran chu kan hriat tawh angin The Welsh Presbyterian Kohhran an ni a. Kohhrannah hian an Kohhrantena an thlan, upaho kha a thuhsa berte an ni a, an zînga rawngbawl tuiin hotu (Minister) an awm a. Kum 1897 kha Pu Zosaphluia lo chhuahna kha a ni a, hun rei tak chhung Mizoramah rim takin hna a thawk a, kum 25 ala rei a thawh hnuah Sâp ramah a haw leh ta a. Kum 25 a thawh lawmna Jubili pawh Zoram hmâr chhim Kohhranhovin an lâwm a ni. Pu Zosâpthara kha Zosâp hmasa bei dawttu a ni a. Mizoram sikul lama lungphûm phûmtu a ni. Tin, Sandisâp (Rev F. J. Sandy) chu kum 1914-ah a lo chhuak a, sikul lamah nasa takin an nupain an thawk a. Vânlai thlâk takin Mizoramah a lu a lo phûm ta a ni. Kum 1926-ah chuan Durtlâng khuaah, an Biak In kiangah an lo phum ta a, a hriat rengna pawh Mizo Kohhranin sailungvar mawi takin an siam a.

A hun chhûng hian sikul lamah chauh a thawk lo va, Pathian thu zirna sikul (Theological School). Durtlângah a siam a, chuta zir tam takte chu Kohhran hruaitute an lo ni Pu Mena (Rev E L Mendus B A) chu kum 1922-ah a lo chhuak a, Mizoram sikul, Sâp ni chungin Pathian thu zirna lam a ho va, chu sikulah chuan chhim lama mi te, Haflong biala mite leh Mizoram chhûnga mi tam takin an zir a, Kohhran hruaitu tha tak takte an lo ni hlawm a Kum 1924-ah Pi Zaii (Miss Katie Hughes) a lo chhuak leh a. Amah hi Mizorama hla sak lam hruaitu hmingthang tak a lo ni ta a A hovin Mizoram pawn lamah kum 1929 khân Sylhet-ah Synod Inkhawmpuiah zaipâwl an zuk kal a Kum 1933-ah India ram khawpui fangin zaipâwl an kal leh a Mizoiam hla thlûk kima saktîitu leh zaipâwl uartîrtu bulpui a lo ni Tin Mizorama Sandei Sikul lam hi a inpêk zawhna leh a hna pui ber pakhat a ni a, Mizorama Sandei Sikul indawt (Graded Sunday School) tichhuaktu leh hruaitu a ni

Pu Niata (Rev L Evans) chu kum 1929-ah a lo chhuak a, Zosâp hna a thawh hmain Mizoram Mission in pawimawh, Durtlâng Damdawi in te, Dâwrpui Biak In te a sa a, Zosâp hnate pawh a thawk a, Zorami tân mi pawimawh tak a lo ni Eduarsâp (Rev. D Edwards B A) chu kum 1933-ah a lo chhuak a, sikul lam a ngaihsak êm êm a, Mizoramah "Vocational School" an din a, lehkha ngawt ni lovin, kut themthiamna lama themthiamna hi Mizovin an mamawhin a hria a ni Amah hi Sâp rama

a haw thlâk hnuah Welsh ram Kohhran bul pui berte zînga ziaktu hna chu a zuk thawk a ni Tin, Pu Samuela (Rev Samuel Davies B A) chu kum 1937-ah a lo chhuak leh a, amah hi nu tha tak, khawngaihna ngah tak a ni a Sikul Sâp hnate a thawk a, a tlângpuiah Kohhran lam a enkawl bei a, mi ṭhahnemngai tak a ni Tin, Pi Puii (Dr G P Roberts) chu kum 1938-ah a lo chhuak leh a Durtlâng damdawi inah Dr Williams a rawn thlak a Doctor thiam tak, hmeichhe nau neihna enkawl leh dam lo zai lam thiam mi tak a lo ni a Mizoramin an ṭangkaipui hle a ni

Pu Jona (Rev D F Jones B A , B D) chu kum 1942-ah a lo chhuak a Indo haisat lai tak mai a ni a sikul lam a enkawl bei a, Mizo High School a thawktu hmasa bei a ni a A hun chhungin Mizoram thingtlângah Middle School a din chhuak a Kohhran lamah indo haisat chhûngte khan, ral dep Kohhrante tlawhin a zin vêl a A hun chhungin a hnathawh tahte hi kumkhuaa Mizo tân theihnghilh mi a ni lo Pu Lloyd-a (J M Lloyd B A , B D) chu kum 1944-ah a lo chhuak leh a, Mizo High School-ah Headmaster hna a thawk a, Pathian zirna (Theological School) hotu ber a ni bawk a, Mizorama hnu pawimawh ber ber bul tantu a ni Pi Teii (Miss G R Roberts B Sc) chu kum 1944-ah bawk a lo chhuak a Hmeichhe Middle School-ah Headmistress a ni a, mi thiam tak leh ṭhahnemngai tak a ni

Mizo Kohhran lama thawktu pawimawhte

(1) TIRHKOH HMASA BERTI Kum 1902-ah tirhkoh, kum khata Rs 36/- hlawhin tirhchhuah a ni a Hmâr bial lamah chuan Phaisâma leh Vânchhûnga leh Dokhama te an ni Kum 1906-ah chuan Phâwka an tir chhuak leh a Chhim bial lamah chuan Thankûnga leh Zathanga an ni Thankûnga hi Pu Buchhâwna Sâp te Pa a ni a, an nupain kum 50 inthen lâwk hauh lovin an awm dûn a Pu Zathanga hi Bible lehlin lama an Zosâpte puitu bei pakhat a ni bawk a ni

(2) PASTOR HMASA TI Hmâr lam Kohhranah chuan Pastor Chhuahkhama chu Pastor hmasa ber a ni Kum 1910-ah Cherra khuaah Theological College-ah a kal a, Mizo kal hmasa ber a ni a, kum 1913-ah Pastor atân nemngheh a ni a Mizoram Pastor hmasa a ni leh a Bial nei chungin Aizâwl Zosâpte a ṭanpui a, sakhaw lam lehkhabute a siam a, Mizoram Kohhran lu ber a ni a, amah hi a mizia a tha a, entawn tlâk tak a ni a, a mizia chuan mi a hneh thei êm êm a, zirtu a nih lain "Good Conduct Medal" a hmu a Sawikâr pawhin a ṭangkaizia an lo hriatin— "Coronation Medal" an pe hial bawk a Tirhkoh hna zirte a zirtîr bawk a, Thuthlung hlui bu lehlin lam a bei bawk a, Mizoram Kohhran engkima engkim a ni mai a A hriat rengna pawh Aizâwl Mission Vêng Biak In kawtah a awm

Chhim lamah chuan Pastor Chuautera chu Pastor hmasa bei a ni a, kum 1914-ah Pastor atân an nem-

nghet a Lunglei bial lama kawng engkim Kohhran bulpui a ni Theological School hot a ni a lehkhabu lehlin lamah englai pawhin a thawk a, tin Zosâpte tha chhang dâltu ber pawl hi a ni a. Kum 1915-ah Pastor Haudâla leh Pastor Thangphunga chu Pastor atân an nemnghet leh bawk a. Hmar lamah chuan Pastor Liangkhaia chu Assembly-ah anga Pastor a nemngheh hmasak ber a ni. Kum 1921-ah nemngheh a ni a. Amah hi ... leh Kohhran thurin lam ... Mizoram Kohhran thurin ... bulpui ber pakhat a ni. Pathian lehkhabu lehlin lam hna thawk tûrin, thingtlângah a ... Pathian rawngbâwl nâna a thawk ... a awm ta a. Ni tin Pathian lehkhabu ... Aizâwl Kohhran Pastor a lo ni bawk ... lama a awm lai pawhin Thuthlung ... H... bu leh lehkhabu dangte pawh Kohhran ... thîn. Hmâi lamah Pastor Zoramthanga ... lamah Pastor Khuangi chu L. Th. (Licentiate of Theology) zir zo hmasa berte an ni a. Tûn, Pastor Zairema B. Sc. chu B. D. (Bachelor of Divinity) zir zo hmasa ber a ni bawk a ni.

(3) Hna pêng dang tam tak a awm a. Pu Pasena hi Zosâpte tanpuitu bul ber hmâr lamah chuan ... a Sikul lamah te, Kohhran lamah te, kawng tinrêngah Mission hna a thawk a ni. A chângin sikul lam a ho va, a chângin Mission zirtirtute zirtir hna a thawk a, Mizo lehkhabu tam tak hi a siam a ni. Pu Zalawra hi Sandei Sikul lama a kûl ... tu ber a

Mizo Kohhran lama thawktu pawimawhte

(1) TIRHKOH HMASA BERTE Kum 1902-ah tirhkoh, kum khata Rs 36/– hlawhin tirhchhuah a ni a Hmâr bial lamah chuan Phaisâma leh Vânchhûnga leh Dokhama te an ni. Kum 1906-ah chuan Phâwka ai tîr chhuak leh a. Chhim bial lamah chuan Thankûnga leh Zathanga an ni Thankûnga hi Pu Buchhâwna Sâp te Pa a ni a, an nupain kum 50 inthen lo hauh lovin an awm dûn a Pu Zathanga hi Bible lehlin lama an Zosâpte puitu ber pakhat a ni bawk a ni

(2) PASTOR HMASATE Hmâr lam Kohhranah chuan Pastor Chhuahkhama chu Pastor hmasa ber a ni Kum 1910-ah Cherra khuaah Theological College-ah a kal a, Mizo kal hmasa ber a ni a, kum 1913-ah Pastor atân nemngheh a ni a, Mizoram Pastor hmasa a ni leh a Bial nei chungin Aizâwl Zosâpte a ṭanpui a, sakhaw lam lehkhabute a siam a, Mizoram Kohhran lu ber a ni a, amah hi a mizia a ṭha a, entawn tlâk tak a ni a, a mizia chuan mi a hneh thei êm êm a, zirtu a nih lain "Good Conduct Medal" a hmu a. Sawrkâr pawhin a ṭangkaizia an lo hriatin— "Coronation Medal" an pe, hial bawk a Tirhkoh hna zirte a zirtîr bawk a, Thuthlung hlui bu lehlin lam a bei bawk a, Mizoram Kohhran engkima engkim a ni mai a A hriat rengna pawh Aizâwl Mission Vêng Biak In kawtah a awm.

Chhim lamah chuan Pastor Chuautera chu Pastor hmasa ber a ni a, kum 1914-ah Pastor atân an nem-

nghet a Lunglei bial lama kawng engkima Kohhran bulpui a ni Theological School hotu a ni a, lehkhabu lehlin lamah englai pawhin a thawk a, an Zosâpte tha chhang dâltu bei pakhat a ni Kum 1915-ah Pastor Haudâla leh Pastor Thankûnga chu Pastor atân an nemnghet leh ta bawk a Hmâi lamah chuan Pastor Liangkhaia chu Assembly dîn anga Pastor a nemngheh hnasak bei a ni, kum 1921-ah nemngheh a ni a Amah hi mi sakhaw mi tak leh Kohhran thurin lam zirtu thiam tak a ni a, Mizoram a Kohhran thurin hriatna lama kaihruaitu bulpui ber pakhat a ni Pathian lehkhabu lehlin lam hna thawk tûrin, thingtlângah a hun tam bei Pathian rawngbâwl nâna a thawh hnuah Aizâwl-ah a awm ta a Ni tin Pathian lehkhabu a letling a, Aizâwl Kohhran Pastor a lo ni bawk a Thingtlâng lama a awm lai pawhin Thuthlung thar Hrilhfiahna bu leh lehkhabu dangte pawh Kohhran tân a siam thin Hmâi lamah Pastor Zoramthanga leh chhim lamah Pastor Khuanga chu L Th (Licentious of Theology) zir zo hmasa berte an ni a Tin, Pastor Zairema B Sc chu B D (Bachelor of Divinity) zir zo hmasa ber a ni bawk a ni

(3) Hna pêng dang tam tak a awm a Pu Pasena hi Zosâpte tanpuitu bul ber, hmâi lamah chuan a ni a Sikul lamah te, Kohhran lamah te, kawng tinrêngah Mission hna a thawk a ni A chângin sikul ami a ho''va, a chângin Mission zirtîrtute zirtîr hna a thawk a, Mizo lehkhabu tam tak hi a siam a ni Pu Zalawra hi Sandei Sikul lama a kûl a tai bei a

ni a, Pi Zau nên nasa taka an thawh avângin Mizo Kohhran Sandei Sikul hi a hlawhtling a ni Pastor Saiaithanga hian bial nei chungin Tirhkoh hna zirte a zir tîr reng bawk a, hrilhfiahna bu a siam bawk a, lehkhabu dangte nên. Kum 1924-ah Pastor atân nemngheh a ni Pu Mûka hi hmun pui lamah Mission hna thawhpuitu a ni bawk a, lehkhabu lehlin lamah hmahruaitu a ni a Tirhkoh hna zirtirtu a ni bawk a, Assembly tangka vawngtu a ni a, tûn hma lam hun rei tak chu Assembly sum hi Zosâpten an vawng ber a, Mizo kutah Assembly chuan a lo dah ve ta a, Pu Mûka hi chutiang lam thawktu hmasa ber a ni Tunah chuan Assembly Office siam a lo ni ve ta a Chumia ziaktu hna thawktu turin Pu Chalhnûna chu thawktu hmasa ber a ni

Inkhawmpui thu

Kum 1924 hmalam kha chuan Mizoram hmâr chan hi Presbytery pakhat hnuaiah a awm thîn a, kum 1910 hi Presbytery dan anga inkhawmna hmasa ber a ni. Hemi Presbytery hian Kohhran upa hmasa berte chu thlan an nei a Kum 1924-ah Hmâr lam zawng hi Presbytery pathumah a lo inthen ta a, Chhim chhak Presbytery, Khawthlang Presbytery leh Hmâi chhak Presbytery vuah a ni. Kum 1938-ah Tuichâng iâl Presbytery siam a ni leh a. Kum 1944-ah Hmâr chhak Presbytery kha hmun hnihah a lo inthen leh a, a chhak lam chuan an hming ngai an chhawm a, a thlang lam chuan Hmâr thlang Presbytery an invuah a, Presbytery 5 a awm ta a

ni Assembly chu kum 1925-ah khân Presbytery pathumte khai khâwmtu atan neih tan a lo ni a, kum tin kum tîr lamah an inkhâwm ziah thîn a ni Chhim lam chu kan sawi tawh angin Presbytery pakhat hnuaiah an awm bawk a Tunah, chu Assembly inkhâwmpui chu a hming an thlâk a, SYNOD a lo ni ta

Ram danga Chanchin Tha hrilh thu

Kum 1910-ah khân Sâptlangvâla'n Mizo pathum, Vânzîka, Savawma leh Taitea chu Senvawn ramah Pathian thu sawi tûrin a tir chhuak a, hlawh pawh nei hlek lovin, an thahnemngaihna avângin an kal a ni Kum 1913-ah khân Pu R Dâla chu Senvawn ramah Missionary hnathawk tûrin a lût pei a Kum 1919-ah Pastor Thianga chu Haflong biala Pathian hna thawk tûrin a kal leh a Indo pui pakhatna zawh lamah khân Mizoiam at ingin Burma ramah pêm luh châkna a lo awm a, mi tam tak an pêm lût a, chu chuan Pathian thu an han luhpui bawk a, chu mite zîngah chuan Pastor Tuahhrânga, mi ṭhahnemngai tak a awm Hmâi chan Assembly-in Tuikuk zîngah hna a thawk ieng a, Chhim lam Kohhranten Tuikuk leh Takam zingah hnathawktu an tîr reng bawk a Pu H K Dohnûna pawhin Lakhipui bialah Pathian hna a thawk a, I B P Mission tichhuaktu hi a ni

Mizo Kohhran Zaipawl India khawpuia an zin thu

Mizo Kohhran hmunpui deuh deuhva mite chuan zaipâwl an nei ṭhîn rêng a Pu Zosâpthara kha hla mi tak a nih avângin Tonic Solfa chu mi tam takin an thiam a, Kristia hla a aw kima sak chu an chîng tawh rêng a Chûnga an zu berte chu Sankey bu leh Alexander bu a ni deuh bei a Pi Zau lo chhuah chuan hian hla lamah harhna thar a rawn thlen a, amahin zai a thiam a, zirtir a thiam bawk si a Mizoram khaw tin tih theihte chuan hla a aw kima sak an lo chîng ta hlawm a Aizâwl hmunpuiah chuan hlapui ropui tak tak an lo zir ta a. Handel's Messiah bu te, Gaul's Holy City bu te chu Aizâwl nula leh tlangvâl leh sikul naupangte leh sawrkâr hnathawkte insuihfinin Pi Zau hovin an zir ṭhîn a, an zai thiamzia chu Mizoram pâwn lam a dêng ta hial a

Kum 1929 khân Sylhet khuaah Assam Synod inkhâwmpui a awm a, chuta kal tûi chuan an sâwm a, an zuk kal a, India ram hmâr lam Kohhran hruaitu Rev A Ralla Ram B A chu a lo tel ve a, an zai chuan mipui a khawih êm êm a, Pu A Ralla Ram pawh chuan mak a ti zâwk hial mai a, India ram khawpuite fang tûrin a sâwm ta a

Kum 1933 khân November ni 15 Nilaini in Aizâwl aṭangin nula leh tlangvâl, mi 40 chu Pi Zau hovin an chhuak ta a, India hmâr lam khawpui ẓawng ẓawng fang tûi an ni a, lawngah te, rêlah te li zin

ngai lo a tam zawkte chu an ni a. An khaw tlawh leh an chanchin tlângpui chu heti ang a ni. Khawpui apiangah chuan hmun pawimawh bikte an en-pui zêl a, khawpui tinah Ngaihtuahtu Pâwl an awm zêl a, a pum pui thuah Rev. A Ralla Ram B A of Allahabad kha an hotu bei a ni

Calcutta chu November ni 15 zân dar 8-ah an thleng a, chu khawpuiah chuan ni 6 an châm a, chutah te, Victoria hriatiengna In te, Vur siamna (Ice Factory) te, thil hlui dah khâwmna (Museum) te an enpui a The Scottish Church College-ah te Duff School-ah te, YWCA, Chowringhee Road-ah te an zai a, a in leng lo khawpui a ngaithlatute an awm zêl a, Thoburn Church-ah an zai bawk a Tin khawvêl ram tina mite lo ngaihthlâk tûrin Broadcasting Studio (Aw theh darhna)-ah chuan an zai a, an zai chu India ram khawpui hmun tin an ngaithla a, Sâp ho ma nite pawhin an lo ngaithla a.

Tin, India hmâr lam khawpui pawimawhte an tlawh an nih avângin, Patna-ah te, Benares-ah te an kal a Benares-ah chuan Hindu Pathian ngaihsaklo tam tak lo kalte an mit ngeiin an hmu a, Ganges lui dungah chuan an sual fainna nia an ngaih an in bual sup sup mai a. Tin, Lucknow-ah te, Cawnpore (Kanpur)-ah te an kal zêl a, Allahabad khawpui an thleng a. Anmahni hotu bei awmna a nih avângin mipuiin an hlutsak nasa hle a, a ngaihthlâkna hmun-ah pawh an leng ngai lo va. Tin, Shahjahanpur khua te, Bareilly te, Moradabad te an tlawh zêl a

Delhi, India ram sawrkâr khawpui ber an thleng a Hmasâng Mogul lalho sûlhnu te an enpui a, Old Fort te, Humayuna in chhûng te an fang a, Kutb Minar, hlam 41-a sângah te an lâwn a, Parliament House te leh Thlawhtheihna ṭumna hmunte an enpui a

An zai'n mi a tihlâwmzia chu, chanchinbua an chhuahnaah chuan, "Kaisar Ropuia'n Sâp ram a lûn ṭuma, 'Ka lo kal a, ka hmu a, ka hneh ta,' a tih ang khân, Mizo Zai Pâwl te an lo kal a, kan hmu a, min hneh ta," an ti hial a ni Tin, Dehradun te, Saharanpur te, Ludhiana te an tlawh a, Ludhiana hi Shadu Sundar Singh-a pianna khua a ni Tin, an thlen hlat tum ber Lahore chu an thleng ta a An kîr lam chuan Meerut khawpui tlawhin Agra khua an lût a, khawvêla thlân in hmingthang ber, Taj-mahal te chu an va en a, nimina zawh hlim ni mai âwmin a la lang a ni Tin, Allahabad khuaa India, Burma leh Ceylon iama Students' Conference-ah an tel ve a, hnam hrang hiang an ni hlawm a, mahni zaia inzaisiakna te an nei a, Mizo zaipâwl zai chuan mi rilru a dêng deuh ber a ni He khawpuiah hian Krismas an hmang nghe nghe a ni

An zin kawng tluan hian, an kalna tûi leh an ei an bâi tûrte chu ngaihtuahtu pâwlten an lo ngaihtuahsak vek a, thlen in ṭha tak an lo ngaihtuah zêl a. A chângin a hovin an thleng a a chang chuan an thleng darh a Inkhâwmna apiangah an tih dân tlângpui ber chu hetiang a ni —

(1) Mizo hla pahnih an sa deuh ziah a, chûnga an sakte zîngah chuan, "Ka ralthuamna ka dah ngam lo" tih hi an sa tam deuh bei thîn

(2) Handels' Messiah bua mi -- Haleluia hla leh Berâm No talh tawh hla leh hla dang pathum emaw an sa ziah a

(3) Solo a awm thin a, tah chuan Pi Zai leh Pu Engvâra an ni ber thin

(4) Gaul's Holy City-a mi hla pahnih pathum sak a ni bawk thîn a

(5) Mizo chanchin — hmasâng atanga tunlai danglamzia thu Pu Mûka'n a sawi thin a, a changin Pu L H Liana'n a sawi bawk thîn

(6) Hmasâng Mizo inchei dân entirna a awm ṭhin bawk a

He zaipâwl zin hian hla sak lamah Mizo hming a tithang êm êm mai a, Chanchin Thain hnam nun a tihdanglamzia pawh miten an lo hriat phah êm êm bawk a He zaipâwla kalte hi Aizâwl mula leh tlangvâl leh Middle School-a zirlaite leh ram pâwn lama lehkha zirlai Pu Kâphleia, Shillong High School-a mi leh Pu Lalthanga, Cherra Theological School-a mi leh Pu Engvâra, Shillong Govt Press-a mi te, thingtlâng lama Primary School zirtirtu Pu Chhunga (Muallung) te, Pu Sânga (Thênzâwl) te, Pu Chhun-

zova (Blate) te, Pu Chalhnûna (Phûlpui) te leh Pu V L Siama (Sialhâwk) te an ni

Mizo Kohhran zaipâwl hi kum 1951-ah khân Assam Synod Inkhâwmpuiah Karimganj-ah zaiin an zul kal leh a An kalna hmuna ngaithlatute chu an lâwm êm êmin Pathian Rani atâna hnathawhna pawimawh iopui tak a ni zêl a ni

(3) Roman Catholic Pawl Thu

Roman Catholic pâwl hi khawvêla Kohhian iopui bei leh hlun bei nin an inngai a An pâwl bulpui ber chu Rome ram a ni a, Rome khawpuiah an hotu ber Pope an tih chu a awm a, Mizo ṭawng chuan "Pa bêi" tihna a ni

Mizoramah hian kum 1925 vêlah khân Kohhian ngui lai tak a ni a, mi thenkhatin pâwl thar siam an lo châk a, he Roman Catholic pâwl hi an lo din a, an sâpte pawlhin an iawn kan a, mahse an tihdânte ngun taka an enin an lâwm tâwk êm êm lo va Chutih lai, hun hmasa lama Roman pâwl ringtu nghet deuhte chu Chhunrûma te, Laltûra te, Chawnga te, Thangphunga te leh Bula te an ni Hun rei lo deuh chu an pâwl bulpui lamte pawhin an rawn ngaihsak lo va, ringtute tân hun haisa tak leh fiahna pawh a ni Thingtlâng lama ringtu tam berte chu an bâng zo a ni deuhthaw tawh a, mahse Aizâwl hmunpui lama mite chuan hotute an be ieng reng a, an rawn zawm leh ta zâwk a ni

Kum 1947 vêl laiah hian Mizorama hmun rawn khuai ngheh thu an ngaihtuah a, tichuan an hotute FATHER te MOTHER te, SISTER te an lo chhuak ta a Aizâwl-ah Kulikâwn veng chhim lam Lunglei kawng chhakah hmun an lo khuar ta a, Biak In tha tak an sa a, thu hriltu an tir chhuak a, zirtirtu ang reng — CATECHIST an tihte chu hmun pawi mawh nia an hriat deuh deuhvah te chuan an dah a, Mizo rilru rem zâwngin chhûngah an tin sikul ang-in lehkha an zirtir a, chumi pilh chuan in Koh hian dâna thu inchhâng an zirtir bawk a Tunah chuan an lo nghet sâwt ta hle mai [illegible] khatah ringtu tlêm tê tê chu an awm tan a lin Chhingchhîp khuaah hmun khuai ngheh an beisei deuh va, tûnah chuan (1952) Di inin bûk [illegible] tak an siam a, Father pakhat a lian awm a Ziwi zawnin an ţhang zêl dâwn ni angin a lang Tunah chuan ringtute chu tam chu an la awm lah lo

(4) Chhandamna Sipai Pawl

He pâwl hi Sâp tawngin "The Salvation Army" an ti a A din chhuaktu chu William Booth a ni a Amah hi Pathianah pianthaina a lo nei a, Sâp ram khawpuiahte thu a hril thîn a, mi tam takin an lo ring ta a Ring lote chauh pawh an ni lo va, Koh-hrana ringtu ni mêk hnungtawlh mêkte pawhin an lo sim phah a, Pâwl angin an lo ding ta a ni Mizorama he pâwl a lo din chhuahna bul chu he tiang a ni —

Pu Kâwlkhûma hi Pathian Thlarauvah a lo hlim thar a, a sual a inhria a, a lo tui ta êm êm mai a Mihringin Pathian thu kan lo awi tâwk lohziate hi a hre chhuak a, mi tin mai hi Sim tur nei ni vek mai hian a hria a Tichuan a rilru rem Kohhran a zawng ta a, Chhandamna sipai pâwl hi a lo hmu chhuak ta a Kum 1916 lamah khan a ṭhian Chalchhuna nen Bombay khuaah Byculla hmunah Chhandamna sipai pâwl zîngah an dân zir leh an dânte a bul a bâla zuk hre turin an zuk awm a, Pu Chalchhuna chuan vânduaina a zuk tawhsan leh ta nghâl a, kum 1916-ah chuan chu pâwl chu an rawn din chhuak a A tirah chuan an han pung deuh hlek a, mahse Kristian dangte nen an inkâwm ngeih mang lo va, kum 1924 lamah chuan an hotute pawhin an rawn zawm tha ta meuh lo va Dik takin pâwl thar a ni a, an pâwl dân ang lo deuh pawhin hna an thawk a ni âwm e Pu Kâwlkhûmate nupa chu Calcutta lamah an la thla a, hun rei deuh an awm hnuah an lo chhuak leh ta a, he pâwl hi nghet takin a lo ding tan ta a ni

Mite ṭanpui leh Chanchin Tha puan hi a hna ber a ni a, mi tam fê chuan an lo zâwm ta a Tirhkoh an lo intîr chhuak ta a, kum 1917-ah khân Pu Kâwlkhûma chu Officer a lo ni ta a, tûnah chuan Brigadier a kai tawh a Kum 1921-ah Tirhkoh (Officer) 6 an nemnghet a, Lalkaithanga te, Liana te, Thâwmliana te, Pawilâma te, Sêlhnûna leh Siama te an ni An lo pung zêl a, Aizawl chu an hmun pui ber a ni a, chutah chuan in lian tak Bramwell

Booth Memorial Hall an nei ta a Tunah chuan ringtu 6000 dâwn lai an ni tawh a Adjutant K Khâra leh Brigadier Kâwlkhûma phei chu London, an hmun pui beiah an hruai nghe nghe a An hnathawh ropui tak pakhat chu Hnuchham enkawl a ni

Chhandamna Sipai Pawl Hnuchham chawm thu

Tûn hma lam pawh khan mite thihsan nausên enkawlna hi chu an nei reng a, mahse an inti tanpuina angin t. ngka an pe a ni bei thin Tunah chuan kum 1952 bul lam atang khan hnuchham chawmna tak tak an lo tan ta Nula pathum, hlawh beisei hauh lovin a enkawl tûrin an inpunipêk a Aizawlah Dâwrpui vengah chutiang enkawlna chu an nei ta a, Pu Hminglliana chu chutiang lam enkawltu hotu ber a ni Mi tam takin an hnathawh that avangin tanpuina an pe a, Mizoram tana hnathawh tha tak leh tangkai tak a ni

Chhandamna Sipai Pawl Middle School

Bâktâwng khuaah Middle School an siam a, a thawktu hmasa ber chu Chhuanvawra a ni Sikul chu vântlâng tlâwmngaihnaa sak a ni

(5) Seventh Day Adventist Mission

He pâwl hi Mizo tam bei chuan "Inrinni Chawlhnia hmang pâwl" an ti ber a Thuthlung Hlui dan angin Inrinni hi an Chawlhni a la ni reng a He

pâwl hi mi pakhat dim chhuah a ni lo va, Isua lo kal lehna ring hnaiho infin khâwmin an din tan a ni A tîrah chuan America rama mi pakhat William Miller chuan Daniela bu bung 8 châng 14 thua ni 2,300 hi a chhût vak a, kum 1844 October ni 22-ah Isua lo kal dâwnin a puang a, chumi ringtute infin khâwm chu he pâwl lo dinna bul hi a ni ta

He pâwl Mizorama tichhuaktu chu Pu Lallianzuala Sailo a ni a Kum 1941-ah Shillong High School-a a zir laiin he pâwl hi a lo zawm a, Mizo tawngin an lehkhabu "Kristian Thuin" te a letling a, kum 1943-ah Mizoramah bu tam tak a hralh chhuak a Kum 1946 lamah High School naupang 10 laiin an lo puibâwm ta a, an lehkhabute kha Mizoramah an zuar ta chiam a, Khawchhetê khuaah te, Zokhawsâng khuaah te, Châltlang khuaah te, chhim Zotlâng khuaah te, Pûkpui leh Haulawng khuaahte ringtu an lo nei ta a Kum 1946 hian Pu Lallianzuala chu Mizorama an pâwl din nghet tûrin an rawn tîr ta a Kum 1948 May thlaah Lunglêng khuaah Primary School an hawng a, tûnah Middle School-ah an chantîr tawh Kum 1949 December thlaah America atangin Mr. Lowry te chhûng an lo chhuak a, kum 1950-ah Mrs Lowry chuanin Sâp ṭawng Sikul a hawng a, Aizâwl mi lian taten an zir Kum 1951 hian Mizorama Seventh Day Adventist Mission intawhkhâwmna hmasa ber an nei a, Mr Lowry chu Pastor atân an nemnghet a Chhim Pûkpui khuaah Primary School, kum 1952–ah an hawng leh a Tûnah (1952) hian Mizorama

ringtu chu 500 vêl an ni a, Aizâwl thlang Vaivakâwn (Srimantilla) chu an hmunpui tûrin sawikâi pêk a ni Pastor 2 Tirhkoh 2 leh zirtirtu 3-in an thawk mêk a ni Thingtlâng khuaah Biak In 9 an nei tawh bawk a ni

(6) Pentecostal Kohhran

He pâwl hi Sâp tawngin "United Pentecostal Church" a ni Kum 1900-ah te, 190‹-ah te America rama Kansas-a Bethel Bible College-ah te, Texas leh Los-Angel khuaah te leh Canada ramah te Thlarau Thianghlim a lo thleng a, kum 30 A D laia Pentecost nîa Thlarau Thianghlim thleng ang ngei kha nun an hria a, tawng hriat lohte an hmang a, hrilh lâwkna thenkhatte leh lâmna te leh thil dangte pawh an chang a, chutianga changtute inhmu khâwm chu an inzawmkhâwm ta a, United Pentecostal Church an invuah ta a ni

He pâwl hi Pu Zakâmlova chuan a lo zawm ta a amah hi Pathian thua hlimna nasa tak nei sa a ni rêng a Kum 1949 khân an pâwl Zosiap nula Doveri (Rev R A Dover B A , L T) chu Aizâwlah a lo zin a, Pu Zakâmlova chu Baptisma a chantir a, chu chu he pâwl Mizorama indin tantirhna a ni ta Kum 1949 January ni 26 ni hi

Kum 1950 February thla khân India leh Ceylon rama an pâwl hotu (Superintendent) Rev E L Scism chu Doveri nên, Rev N Parmar nên an lo kal a,

Pu Zakâmlova chu Pastor-ah an lo nemnghet ta a Mizoram pum puia hotu ber (District Pastor) a lo ni a Tûnah hi chuan hlawh neia rawih Pastor 9 lai an nei a, anmahni inchhiar dân chuan ringtu 5,000 lai nun an insawi a ni

He pâwl hian Thlarau thilpêk an uar êm êm a, an rawngbâwl dân tlângpui pawh Pathian Thlarau thu ang anga awm leh thawh a ni deuh bei mainn a lang a. Biak In hiang nei meuhvin khaw thenkhat khatah chuan an awm ta hlawm a ni

HNAM INSINGSAK THU

Mizo hi hnam fing lo zînga chhiai tel an ni a, a ram rorêl dân pawh a dang a Sâpin "Excluded Area" an tih ang zîngah hian an tel a A ram pum pui awptu chu Superintendent a ni a, a duh duhin, amahin Dân a siam thei a, a duh duhin a thiat thei bawk a, amah chu a dân siam hmangtu a ni leh a Mizo lalte hmân laia Vai lo len hmaa dân angin min la awp ber bawk a An fate chu â se, fing se lal an ni lehzêl mai bawk a anmahni tual-chhûngah chuan British sawrkâr hnuaiah dân an siam chawpin a hmangtu an ni leh chawp nghâl a Mi-zo zînga hmangchâng hre deuh deuhte chuan phur-rit ropui tak min delhtu lâk kian tûr awmin an hre thin a. Mahse a ram rorêl dan tlângpui tihdang-lam chauh loh chuan, chu chu tihreh rual a ni lo Hnam dân dik lo leh ram rorêl dân dik lo siam

ṭhat a ṭulzia veitute chu hun rei tak ata tawh mi thenkhat chu an awm reng a ni

Mipui hriat tûr leh a langa che chhuak hmasa ber chu Aizawl, Kulikâwn vêng an ni a Peri Sap (N E Parry) Bawrhsâp a nih lai khân ram awp dan thuah sawrkâr chhiatthamin buaina an nei a A tâwpah chuan Bawrhsâp pawh an khing bawk a Chuta an ngaih pawimawh bei beite chu –

(1) Bawrhsâpin hlawh lova mi hnathawh luihtir tûr a ni lo
(2) Lal leh upate pawhin hotute tlawm nan an khuaa mite neih, an phal lo chung an hmansak tur a ni lo
(3) Mizoram hi Excluded Area ata chhuah a, Assam Council hnuaia luh ve a hun tawh a ni tihte a ni ber hlawm a

Hemi an beih vânglai hi chu kum 1926 leh 1927 vêl kha a ni ber a Chûnga hotu lang zual deuh deuhte chu Pu Chawnghnuaia, Pu Telela, Pu Thuama, Pu Saikûnga, Pu Suakkûnga leh Pu Biaka te an ni Dik takin Mizo mipui tam tak chuan anmahni kawhmawhbâwl vâng emaw an ti deuh ber a ni Mi tam takin chutiang ruliu chu an pu ta deuh deuh va, mahse a langa han beihna ren châng chu a harsa hle rêng a Thian ziho emaw, vêng khat emaw mai chuan chutiang hnaim insingsak thuah engmah a tih theih loh tih chu a lo lang a a ram mipui inzawm khâwm chauhvin a tih theih a ni Tûn tlai

khaw hnuah Pâwl an lo dın ta a, India ramah hıan British sawrkâr hnuaı ata mla chhuak a, mahnıa sawrkâra lo dın ve tumna an neıhna reı tak a nı tawh a mahse remchâng hun a awm lawk lo va

Indopuı pahnihna vêl laı aṭang khan India chu mahnıa ro inrêl chawpa dıng dâwn taın a lo lang a, chutih laı huna kan Bawrhsâp chu Makdawnal Sâp (A Macdonald) a nı a, amah hi Mizo-ho ram ınsıngsak thuah kaıharhtu ber pakhat a lo nı a Tûn hnua Mizo awm dân tur atân Mızoıam rorêl khâwl a sıam chhın a, Bıal aıawh lal pakhat leh hnamchawm pakhat ṭheuh sawrkâr bıal tın atangın mıpuı min thlantîı bawk a, chu chuan Mızoıam tûn hnu awm dan tûr chu Bawrhsâp hovın an thlîr t'âng bawk a A tih dan chu Mızo tân ṭha ber nı vek lo mah sela, a kawng mın keu kuaksaktu pakhat chu a nı Chutıh hun laı chuan Mızo phurııt tıhbo châktu mı tam tak an awm hlawm a An zînga langsâr deuh ber berte chu Chhım lamah chuan Pu Sâprâwnga a nı a, Hmâr lamah chuan Pu R Vânlâwma a nı.

1. Mizo Union

Mizo zawng zawng an lo inzawm khâwm a, an phurrıtte an nam thlâk a, an tâna malsâwmna sawrkâr ḥnena dîl tur apıang phût chhuaktu atân pâwl sıam a lo nî a, Mızo Union hı kum 1946 Aprıl nı 9 hıan Pu Macdonald Sâp phalnaın dın a lo nı ta a, a dın chhıaktu chu Pu R Vânlâwma a nı April nı 25

leh ni 26, kum 1946 vek hian intawh khâwmna hmasa ber an nei a Chumi an inkhâwmnaah chuan Mizorama hruaitu lo ber atân Pu Pachhûnga an thlang a, Pu R Vânlâwma chu an ziaktu lian hmasa ber a ni bawk

Thingtlâng khuaa tanmahni puitu atân hnimchhawm bial aiawhtute kha an sâwm a, nasa takin an tanpui a, hun rei lote chhûngin Mizoram khaw tinah hian he pawl hi a lo ding ta a, Mizorama mipui tam berte chu Mizo Union mite an lo ni ta

Kum 1946 September thlaah inkhâwmpui lian (General Assembly) an awm a, Mizoram khaw tin atangin palai mi 700 lai an lo kal khâwm a, "Mizo Union-in Mizoram a awh zo" tiin an sawi a, chumi inkhâwmpui lian ber atanga vântlâng ko inhnar lo bâng ta nghâlte chu a tlângpui thuah hêngte hi a ni a —

(1) Lal khual thlen thu
(2) Khawn tesêp thu
(3) Khaw chhûnga sa lût — lal kah ni zêl thin kha
(4) Khuaipui chhiah thu

Tin, Mizoram rorêl dân thar en chhin nan Advisory Council inthlanna a lo awm a, Mizo Union-te chu a tel tam berte an ni a Chumite inkhâwmho thu rel aṭang chuan, mahni huan leh in chunga thunchhrnate mipuiin kan lo nei leh a Tin, ramhual leh

Zalên hi mahni duh thua lal hnena inbaih luhna a nih vângin Mizo Union chuan anmahni thua bâng turin a sâwm a, mi tam takte chu an bâng a Nakinah chuan, Bawrhsâpin ramhual leh zalên chu a tibang ta a Lal in sak hi mipui tum a ni ṭhîn a, anmahni remtihna ngeiin tihbân a lo ni ta bawk a Mizo mipui tam tak tân chuan thâwkna huai a lo ni ta phawt a

Mizo Union chuan Mizo phurrihna dangte pawh tihkian zêl a tum a, a tumna lamah chuan, Sawikâr thu nghâk zo lovin, an duhthusâm chu hman nghâl mai tumna khaw ṭhenkhat khat atangin a lo chhuak a, chu chuan buaina eng eng emaw a tichhuak a Nakinah chuan Bawrhsâpte nên pawh an inbe thiam ta mang lo va — "Mizo Union Nawrhna" a lo chhuak ta a Bawrhsâp leh Mizo lalte thu âwih lohna a lo chhuak ta a, tichuan Mizo Union hotute chu lung inah an tâng a, an thu âwih lohnaahte chuan khaw tin Mizo Union hotute hiem an ni a, mi tam takin lei an chawi a, Mizoiam a buai hle a Mahse hun rei lo têah chuan Bawrhsâp L L Peters leh Mizo Union hotu pakhat Pu Dêngṭhuama chuan Inremna an lo siam ta a Hotute lung în tângte an lo chhuak a, nawrh avânga lei chawite a chhuak leh a Thiltih sual avanga chawlna kha erawh chu a chhuak leh chuang lo va Inremna leh Muanna a lo awm leh ta a ni.

Kum 1952 ṭantirh lamah Mizoram District Council-a tel turte thlanna mipuiin an nei a, chu miah chuan an vai tih theih deuhthawin Mizo Union mite an lût

vek a, khawpui awmhtu chawh chu Zalênna Pâwl an lût a ni Mizoram rorêlna thar rah chuan, Mizo Union mite chu a hotute an ni ta vek a, in rorêlna chhiat leh that chu Mizoram mipuite tâna thatna leh chhiatna a ni dâwn a ni India zalênna hnuaiah hian ram vânnei tak nih ve ahe hna kawng an zawng mêk a ni

Mizoram District Council

Mizoram hian District Council neih an châk êm êm a, an ram phuirit tam tak awm nia an hriatte chu tibotu leh malsâwmna ropui tak thlentu nia an rin avânga châk an ni ber a Ram leh hnam inhei vêl lai hun hian, mahni phurrit theuhte dah sawn châk lo hnam an awm lo rêng ang

Mizoram District Council hawng tûr chuan, Assam rama Minister hotu bei Mr Bishnuram Medhi chu a lo kal a, April ni 25-ah a hawng ta a, a hawnnaah chuan Aizâwl khawpui mi hian zawng zawng leh mipui tam tak an awm hlawm a, thu sei tak, tha tak tak a sawi a, a thusawi lâk tawinn hetiang a ni --

"Thiante u, hmâna ka lo kal hnuhnun bei tum kha kum khat lai a lo ni ta a, chu mi chhûng chuan kan râm tâna pawimawh tak mai, puitling zawng zawngina rorêltu thlanna ropui tak a awm a, chu mi hna ropui tak tihlawhtling tûr chuan huai leh tum ruh pawh a ngai hle ang

"Kan hnam pa Mahatma Gandhi duh ang ngeia khaw mal mal pawhin rorêlna an lo neih hial tâk dâwn avâng hian ka lâwm a ni In aiawha in mi thlante hian in ram nakin thlenga rorêlna leh mawh-phurhnate chu an kova a awm avângin ka fuih duh bawk a Vawiin hi Mizoram tân ni ropui tak a ni a, an zînga awm pawh a nuamin a hlimawm a, kan vaiin rorêlna lamah kan thawk tlâng ang a, tûn hma lama kum tam tak kan lo thawh rah chu hei hi a ni

"Advisory Sub-Committee hnêna in duhzâwng in sawite kha in la hre reng châwk ang a, khâng vâng-te khân a ni, kan dân siamtute chuan, nangmahni hnam dân hum tûr leh tichangtlung tûra thuneihna zau tak an lo pêk tâk che u ni Nun dân leh chêt dân ṭha, upa zah dân leh kut hnathawh lam thuah-te hian ka ngai sâng êm êm mai che u a, sawi kâi hminga in tâna rawngbâwl hi ka châk êm êm fo va, in ramin hma a lo sâwna a lo changkânna tûrah hian ka ṭanpuina che u, in lo dawn thiam pawh ka ring a ni

"Dân phal angin in ram rorêltute chu mi 24 an ni a, chu mi zînga mi 18 te chu nangmahni zînga pui-tlingte thlan an ni a, parukte erawh chu, sawrkârin in Council a lo ngheh nân leh kawng hrang hrang ngaihtuahtu-ah ruat a ni a In rorêlna chuan thu-neihna zau tak a nei dâwn a, thil thawh leh ram hman dân thuah te, khawpui leh thingtlâng rorêl pâwl siam thuahte leh vêngtu siam thuah te, lal leh khaw hotu thlan leh thlâk thuah te, ro khâwm dân

leh hnam dân siam thu chen hian thu a nei ang Hnam dang nêna inkâr thu tih lohvah chuan, lung in tântîr theihnate a thu a ni ang a, Primary sikul siam leh enkawlte a thu a ni ang a, ram chhûng enkawlna leh in hnam dânahte hian zalênna in neih hi a duh a ni

'In iorêl pâwl chuan lei man leh chhiah chi hrang hrang khawn theihi a thuneihna an nei ang a In ram chhûng thuneihna ruatte sênso chu Council tum vek tûr a ni ang a, an aherawhchu a tûlna ang ingin sawrkârin a pui ang che u a, tûnah chuan in lam leh bungruate pawh sawrkârin a ngaihtuahsak ang che u

"Roiêlna lamah pawh sawrkâr chu a bâng dêr chuang dâwn lo va, a ṭûl ang anga puih in ni zêl ang In ram hmasâwnna tûra kawng hrang hrangah chuan a puiin a beihpui zêl ang che u a, Aizâwl leh Lungleh kâr kawng in laih sa pawh sawrkârin a enkawl zui dâwn a ni Tlâwmngaihnaa in thiltih hi mi dangte entawntlâk ngawt a nihzia ka sawi ṭhîn a ni

"Nikum chhûng ngawt pawh khân sikul lamah chêng sîng khat leh sâng kua lai pêk in ni a, tuikhuah panân nuai li pêk in ni leh a, damdawi in pawh pahnih pêk in ni a, daktawr awm loh vânga tih tâk loh a ni hi a pawi hle a, mi thiam in la tam deuh deuh ang a, a la ziaawm zêl ang chu

"In lo neih dânte hi siam ṭha ula, ngaw tam zâwk in mamawh bawk a, in Primary School-te pawh hi Middle school nêna inchawih tâwkin in tih a ṭûl ang a, ram pum sikul ngaihtuah pâwlte nên inzawmna in neih a ṭûl ang a, Lunglei lam harsatna pawh a hre reng a, thlawhtheihna lama thil thlâkte a ngai a, thlawhtheihna ṭum hmun pawh zawn mêl a ni a

"Rorêlna hi thil har tak a ni a, mi thai in la ni a, muang tak leh fîmkhur takin, nghet taka ti tûrin ka fuih a che u Lalte chungchângah hian fimkhur zual a ngai ang

"Pawi leh Lakhei tân rorêlna hrang a siamsak che u a Mizoram hi Pakistan leh Burma ram dep a lo ni ta a, ram pawimawh tak a ni a Sipai-hote hi ṭanpui ula, Mizo-ho hi sipai mi tak in lo ni a ram humna thuah a ṭûl ang anga in thawh ka ngên e

"Vawiin hian in lamah hun thar a lo thleng a, tûn hnu lama Mizo-tena an mawhphurh tûra chu in ni a Nangmahni ram changtlunna ngawt ngaihtuah lovin ram zau zâwk Assam te, India te hi el i ân ula In thil ngaihtuah apiang chu zau takin valh ula, ram ropui tak leh pawimawh tak in ni tih hi hre reng ang che u In thiltih leh ngaihtuahte chu tûn atân mai ni lovin, hnam pum tâna hmasâwnna ni zâwk tûr a ni a, hêng thurâwnte hi in vawn tlat chuan engkim a fel zâwk ang"

"Min lo lawmnate avâng hian ka lâwm ngawt mai He ram hi ram mawi leh rinawm leh hlimna ram a ni a, in zînga awm hi a hlimthlâk êm êm a ni He thil ropui tak lawmnaa ka awm hi ka hlim em êm a ni He thil ka tawn hawng hi nuam ka ti tak zet mai a Pathianin hi uai zêl che u tawh se, JAI HIND "

2. Mizo Zalenna Pawl

He pâwl hi a sâp tawng hming chu, "The United Mizo Freedom Organisation" an ti a Kum 1947 July ni 5 khân an lo din chhuak ve leh a A tir takah chuan Pâwl hiang ang taka din tum ni em êm âwmin an lang lo va Mizoram tûn hnu awm dân tûr ruahmanna leh duh dân sawinaah hian, Mizo Union hotute chuan, an duh ang anga mipui hruai tum anga langin an hria a, an ngaih dân ang lo chu, mipui tân pawh sawi chhuah harsatna a lo awm tain an hria a

Mi tin chuan ngaihtuahnaah te, tawngah te, thiltihah te zalênna kan nei tûr a ni a, hotute thu lo chu âwih lohva, hotute duh dân ang lo chu, mahni duh ve dân pawh sawi ngam lohna lo awm dâwn angin langa an hriatah chuan, nun tinin zalênna kan neihzia sawi langtu mai angin an awm a Tin, an lo insuih khâwm fel ve deuh deuh va, in duh ang chuan thil a lo kal ta lo deuh deuh va, Mizo Union chhûnga duh dân hrang neiho ang deuh hlekin "Mizo Union Zalênna Pâwl" invuahin an lo ding a,

mahse an duh angin thil a kal thei chuang lo va, pâwl hrang angin an lo ding ta a, "Mizo Zalênna Pâwl" an lo inti ta a ni He ngaihdân lo chhuah tirh aṭang hian, Pu Lalbiakthanga M A chu an hruaitu ber a ni a, amah hi Mizo Union Vice President a ni a, mahse pâwl hrang anga an lo awm tâkah chuan, he pâwl thar President hmasa ber hi a lo ni ta a, Pu L H Liana chu an General Secretary hmasa ber a ni a, tin, Pu Lalmawia B A, chu Burma ram aṭanga a lo hawin he pâwlah hian a lo lût nghâl a, General Secretary atân dah a ni leh ta a

Aizâwl-ah October ni 25 aṭanga ni 28, kum 1947 khân Inkhâwmpui (General Assembly) hmasa ber an nei a, Pu Lalmawia hi an hruaitu bei a ni ta zêl a, Pu L H Liana chu an pâwl ziaktu lian atân thlan a ni leh ta a ni

He pâwl hian Mizo mipui duh dân ṭha ber leh zalênna zau ber ngaihtuahtu nun an insawi a Mizo Union tih dân dik lote pawh nuai takin an do ngam zêl a, kawng dik nia a hriatte chu mipui a zirtîr zêl a, mipui pawhin an bengvâr phah êm êm rêng a Mipui tam tak chu he pâwlah hian an lût ve ta a, pâwl lian tak ṭahnih an lo awm ta

3 The Lushai Chiefs' Council

Mizo Lalho Inzawmkhâwm Pâwl hi "Lushai Chiefs' Council" an invuah a He pâwl hi kum 1939 lam aṭanga lo indin tawh an ni a, Mizoram hmasâwnna

tûr leh anmahni lalho an lo inzawmkhâwm thu nân leh Mizo hnam dân ṭhate chhawm chhuak tûr leh an lalna pawh thlahte thlenga hum ṭhat tûrin he pâwl hi an lo din a ni a. Mizo Union te, Mizo Zalênna Pâwlte a lo chhuah tâkah hian anni pawh an insuih khâwm ve deuh deuh chu lo tui zualin an hria a. An din chhan dân takah chuan, an upate nêna inzawmna thu tak neia an awm nân he pâwl hi an din a ni. Mizoram zawng zawng hi an inzawmkhâwm a nih avângin lal 300 aia tam an ni. An zinga hruaitu ber chu Pu Lalsailova, Kelsih lal a ni a, amah hi kawng tinrênga an puipa ber a ni a, ziaktu lamah chuan Pu Ch. Ngûra, Duitlâng lal chu a tîr atanga an hman ber a ni. Indo lalte khan Sawikâi laka theihtâwp chhuah in tum thu an ngaihtuah a, April 1942 khân Japan do an puang a, May 1945 khân High School thu leh tun hnua Mizoram hmasâwnna lam an ngaihtuah a, Mizoram awm dâna an duh dân ang chu Sawikâi in hriih ve reng a, hmai hmachhawn ngei pawhin Governor pawh an be thîn a. Kum 1951 tâwp lamah chuan an hotupa ber Pu Lalsailova chuan hrisêl lohna nghet tak a lo nei ta a, a lo boral ta a, tichuan hotu thar an lo insiam leh a, Pu Lalthawvenga chu he pâwl hotu ber atân an lo thlang leh ta a ni. He pâwl hi chu Lalho an nih avângin mipui vântlâng lam telna mi a ni lo.

Mizoram lalte chu hmânlai atang tawhin mipui vântlâng enkawltu leh hruaitu an ni kumkhua a, an remhriatnate chu anmahni tan maia hmang lovin,

nupui leh khawtlâng ṭhat nân an lo hmang tawh thin a, Mizo-ho Mizorama an lo luh hma aṭanga lo lal tawh an ni a, British sawrkâr chuan an lalna chu a lo chhawm chhuak leh a, tun thleng hian khaw tinah te chuan an lal a Hmânlai chanchin aṭanga kan hriat danin, Sailo chauh hi lal an ni lo va, hnam tin mahni tawkin an lal a ni. Tûn thlengin hnam dang lal an la awm hlawm a ni

(4) Mizo Hmeichhe Tangrual

Mizo Hmeichhe Tangrual hi kum 1947 khân an lo din thar ve leh a He pâwl hian a tum ber chu Mizoram hmeichhiate hi an lo insuih khâwm ve a, chhûngkaw enkawl dân tha zâwk an lo zirhova, an pasalte enkawl dân leh an fate enkawl dân pawh an lo thiam zâwk a, hrisêlna lamahte hma an lo sâwn theih nân leh Mizo pi pu nun dân tha lote paih a, dân tha zâwka an lo chantîr a, hmeichhe chan ṭha tâwk lote siam ṭhat theih nân an lo din a ni ber a He pâwl din chhuaktu leh puipa hmasa bei chu Pi Zâmi (Pu Khawtinkhûma M A nupui) a ni a July ni 15, kum 1947 khân Pi Biaki (Pu Buchhâwna B A nupui) nên Mizoram Bawrhsâp hnênah he pâwl siam chhuah phalna lai an va la a, tichuan sawrkâi hriatpui Pâwl a lo ni ta a Pi Zâmi chu an pâwl hruaitu hmasa ber a ni a, Pi Kâpthluan chu an ziaktu hian a ni a

Hmeichhiate hi chhûngkaw nunah chanvo ropui tak an nei a, nu ṭha, nu fing, nu hmangchâng hria hlîr

lo ni se chu, chhûngkua hi a hlimin a nuaimin a changtlung sâwt ngei dâwn tih hi hriat si a ni a Chhûngkua hi an kutah a awm tih hriain, thiam tak leh remhre takin he pâwl hi hruai thiam se, Mizo mipui tân a tangkai êm êm ang

Mizoiamah hian pâwl pakhat chauh a awm lo va, pâwl dang dang a lo awm hi vânneihna iopui tak pakhat nihna a awm a Mihringte hi kan fel fam-kim lo va, Zoram ṭhatna ngaihtuahtu ngei ni mah ila, a chânga the tûra ngaihtechu a dik lo thei bawk a, tu pâwl tân pawh an dik lohna lo hmutu an awm hi dik tlânna a ni ngei ang Chu chuan kawng dik-ah min hruai ang a, Mizoiam nuam leh hlimah a siam thei ang

5 Young Mizo Association

He Pâwl hi Mizoiam pâwl chhuakah chuan a hmasa ber a, ram ioiêlna lam dek tûra siam a ni lo va, a tum ber chu nun tha a ni ber a Kum 1935 khan a lo ding chhuak a, a tîrah chuan a hming chu, "Young Lushai Association" a ni a Pu Eduai Sâp (Rev D Edwards) te, Pu Pasena te, Pu Vânkhûma te, Pu Buchhâwna teho hi a tîr taka a bul tan chhuaktute an ni hlawm a Mizo hi hnam mâwl tak, hnam ṭhang ve mêk a nih avângin zirtir tûr tam tak a awm a, nun dân leh awm dân ṭhia awmtu hi a lo pian chhan tal a ni Mizo nula leh tlangvâl-te hian hun âwl an hman ṭhat a, Mizoiam hma-

sâwnna tûi an lo tih theih a, nun dân kawng tinrênga Kristian nun an lo chhawm chhuah nâna siam a ni

A tîrah chuan thil tê tham anga langah an tan a, zun-ram thiar thu te, in chhûng khawsak dân tha zâwk — bungbêl tihfai te, invawn fai thute an han sawi uar ṭan a, lehkhaahte an ziak a, tam tak an theh darh a, a lo sâwt ta hle mai a Mizoram hmasâwnna hnâr ṭha tak mai chu a lo ni ta a ni

Indopui 2-na laite khân Mizo nula leh tlangvâl Mizoram pâwn lama indonaa thawk daihte hnenah lehkhate thawnin, an tâna ṭangkai tûi lehkhabute an thawn a, an theih ang tawkin an ṭanpui a

Mizoram pâwn lama Mizo tawng daih zau nan leh Pathian thu la hre ve lote tân Chanchin Tha theh darhna a nih beiseiin lehkhabute an khawn khâwm a, khawchhak lam, Ṭiau râl lamah an thawn chho va, chu an thil thawn chu "Chanchin Ṭha Dâk" an vuah a, nasa takin a lo hlawhtling ta nghe nghe a ni

Chanchin Tha Dak

Chanchin Tha Dâk hi a lo chhuah ṭanna dân chu, Champhai khaw tlangvâl pakhat Robuanga hian a theih ang anga Chanchin Ṭha puang darh turin Tiau râlah thu sawiin a kal ṭhin a, Pathian thu an la hriat lohzia leh a ringtu awmchhunte pawhin lehkhabu an la neih tawk lohzia chu a vei hle mai a, tlâwmngai taka lehkhabu pe peihte ta chu Pathian

thu sawi palhin a sem thin a A thahnemngaihna chu hotute beng a lo thleng ta hial a Kum 1946 February thlaa Kohhran Assembly tiak hlimah chuan he pawl hotute hian Aizawl Middle School-ah Assembly palaite kawmna Inkhâwm an siam a, Pastor Chhuahkhama chu Chairman a ni a Chutah chuan Mizoram pâwn lama lehkhabu thawn daih thu an sawiho va, tin, he pâwl hming Young Lushai Association tih thin chu Young Mizo Association tia thlâk rawtna saw ho a ni bawk a Inkhâwmhote chu an lungrual hle a Palaite haw tâk hnuah chuan Central Committee chuan ngaihtuah zui a an nei var a, a pâwl hming chu "Young Mizo Association tiin an thlâk ta a, tin, lehkhabu thawn daih tur khawn khâwm zai an rel ta a Pu Robuanga'n hlawh engmah sawi lovin sem a peih ngei a mahse a sem sên rual loh mai lehkhabute in pe khâwm ta a, khaw tin Kohhran leh Y M A nula leh tlangvalte inpêk chhâwnin he Chanchin Tha Dâk hi an lo siam ta a ni

Aizawl at ingin lehkhabute chu thingrem bawmah an khung a, Mission Veng Biak inah tawngtaina nen mipuiin inkhâwmna an neihpui hnuah chuan hmar lam kawtchhuahah leh chhim lam kawtchhuahah chuan an zâwn chhuak ta a, khaw tin nula leh tlangvâlte leh Kohhranho inpêk chhâwn zel tûra thawn chhuah a ni ta a Hetih lai hi fûr lai a ni tawh a, Champhai lamlian tlâng dung lama mi chu Champhai khuaa Robuanga hnen chu dîng takin a thleng mai a Chhim lam kawtchhuaha mi chu khaw tin

takah chuan lehkhabu an lo pe zel a, thingtem an siam belh zêl a, puan zâr mawi tak takte nen tha tho êm êmin Kohhran mipuiin an ngaihtuah ta a A thlenna apiangah chuan Kohhran zingah Harhna a thleng zêl a, mak takin hnuhma a nei ta a Aizawl atanga chhim lam kawtchhuaha chhuak chu thingrem bâwm hnih chauh a ni a, mahse Taichâng râl a lo thlen chuan bâwm sawm aiin a tam tawh a Khaw tinah zaipâwl te, nu leh pa te, naupangte leh Kohhran hotute chuan an lo hmuak a, hla sain ṭawngṭaiin nuam ti êm êm mai hian an zâwn ta a, khua apiangah lehkhabu leh thilpêk dang tam tak a awm ta zel mai a A lo hlawhtling ta êm êm mai a, lehkhabu chang a ni t' lo va, pawisa te, puan te, kawrte leh thil dang, Ṭiau râl unaute tana thilpêk awm khawm chu a lo pung ta zêl a Chumi kum favângah chuan Aizawl atangin a hran a lo chhuak leh a, chu pawh chu nasa takin a pungin, mini an hlutsak a, mak takin Pathianin mal a sâwm nur a lang a Mizoram Kohhran tân Harhna thlenna a lo ni a, Ṭiau râl tân malsâwmna a lo ni bawk si a

Champhaia a thleng khâwm chu Pu Robuanga'n amah maia han sem sên rual a ni ta lo va, nula tlangvâl tlâwmngai, Fang Rualhote chuan Pu Robuanga ho chuan an han sem ta a, mipui pawh an lâwm êm êm mai a. An ramah chuan Kohhran awmchhun hnênah harhna a thleng ve leh ta zêl a Pathian la ring ngai lote pawhin an lo rin phah ta chum chum mai a. Zahau leh Hualngo bialah chuan

khaw tinah Pathian ringtu an lo awm ta a, tin Mizo tawng lehkhabute chu an ngaina êm êm a, Pathian hla sakah te, Pathian thu chhiarahte chuan hnam dang leh tawng dang an ni nia a, Mizo ṭawng vek an hmang ta a ni Thilthlâwnpêk thleng Khâwm chu a tam tâk êm avâng chuan tlawmngaiho mi nina sem sên pawh a ni leh ta lo va, Rs 925 lai chu a sem vêlna lama lâwmmana pêkah a ral ta a Rs 800 lai hman bâng a la awm a, chu chu Tiau ral mite duhthlan ngeiin lehkhabu lei nân hman a ni a Champhaiah khian chung lehkhabute chu hlêp awm lova, a sênso pângngai ang chiah chiaha lei leh tûrin Pu Robuanga leh a thiante chuan an ngaituahsak reng a ni 'Lak aun pêkin lukhawng a nc, tih thu angin, a dawngtute ai chuan a petute tan tak lâwmna a tam a ni

MIZO TAWNG

Mizo-ho hi hnam hrang hrang infinkhâwm lan nih avângin, tawng chi hrang hrang a awm a Chumi tawng chi hrang hrang zingah chuan Lusei tawng hi a lâi ber leh hman tlânglâwn ber a ni

Lusei tawng hi tawng tha tak a ni a, hla lamin tawng thu mawi tak tak, awmze tha tak tak nei a tam bawk a, chumi avâng tak pawh chuan a tha a ni Mizoram chhûngah chaug lo pawh hman a ni a, Ngaihbân tlangah te, Lakhipui bialah te, Manipur ram hmun thenkhatahte leh Kâwl ram hmun thenkhatahte Lusei tawng hi hman a ni a Tiau râla

Pathian thu âwih tam takte Pathian lehkhabu leh
Hla bu hman laite chu kan ṭawng ngeia ziak a ni

AIJAL LEH LUNGLEI INKAR MOTOR KAWNG THU

Kum 1950 January ni 26 hian India ram tân ni ro-pui tak mai nihna a nei tih i hre ngai emaw — India ram hi tûn hma lam zawng chuan British Sawrkâr hnuaia awm a ni ṭhîn a, kum 1947 August ni 15 atang khân British sawrkâr lak aṭang chuan India hi a lo indang ṭan ve ta a Tin, kum 1950 January ni 26 ni tak hian mahnia ro inrêlna tak tak chu a lo neihna a ni a, chu chu Republic Day an ti a Chu ni ropui tak leh hlimawm tak mai lâwm tûr chuan India ram hmun tin maiah chuan a lâwmna ropui tak leh hlimawm tak mai chu an siam theuh hlawm a Mizoramin ropui taka an lawm dân mak tak chu kumkhuaa theihnghilh rual a ni bîk lo ve

Chu ni ropui tak a lo thlen hma deuh aṭang chuan kan ram awptu ber Pu S Barkataki chuan sâwmna mak tak mai a sem darh a India ram mahnia ro inrêl chawpa a lo awmna tûr ni, hnam tin chi tinin an lawmna tûr ni ropui takah chuan keini, Zofate chuan kan ram mamawh ber pakhat Aizâwl leh Lunglei khawpui inkâra motor a kal theih nâna kawng laih ṭanin i lâwm ve ang u tiin Aizâwl leh a chheh vêl khaw tinte leh pâwl hrang hrang hotute leh lal leh khaw hotute hnenah sâwmna a thawn darh a. A sâwmna chu thil lâwmawm tak niin mi tam takte chuan an hre hlawm rêng a

January ni 26 chu a lo thleng ta ngei a Aizâwl vêng hrang hranga nula leh tlangvâl leh paho zawng zawng te, sikul hrang hranga zirtu zawng zawng te, sawrkâi leh Mission sâpte leh an hnuaia thawk zawng zawng te, sipai lam hotute leh sipai zawng zawng nên akhaw mi nâwtin, chu ni ropui tak lâwm tûr chuan bâwngtuthlawh nên, suahdûi nên, lungrâl nên thîrtiang nên, mahni hmun hmun atangin an lo chhuak ta sung sung mai a Châltlâng khaw dai bula Bâwng Kâwnah chuan an innghâk khawm vek a, thawh mai châk hmêl pu êm êm vek an ni a Chu innghah khâwmnaah chuan Pu Bawihsâp te, Pu Thanhlira te leh Pu Lalmawia te chuan thu tlêm ṭheuh an sawi a Pu Mena'n (Welsh Mission Zosâp, Mizorama rei tak lo awm tawh, Saprama a haw leh tawh hnua Mizoram a ngaih avânga a lo zin lu tik a ni a) a han chêk tan a, mi tin mai chuan an lai ve ta tluai tluai mai a Chumi nia hnatlâng han tamzia mai chu — Mizoramah chu ang rêng rênga tamin ahovin hna an la thawk ngai awm lo ve Nulain nula ka ni ti bîk hek lo, mi hanin mi han ka ni ti bîk hek suh, a Zo a Vaiin an thawk ta dual dual mai a Mizoho tani ualna leh an hnathawh ropui taka he ni ropui tak an lawmna thu hian India ram hmun tin a dêng chhuak a ni

Chu mi an kawng laih chhunzawm tûr chuan thingtlâng lama khaw tin mite chu sâwm an ni leh a Aizâwl khawpuiah chuan chu kawng laih ngaihtuahtu pâwl chu an awm ta a, Bawrhsâp chu hotu ber leh lu ber a ni a, Manding sâp chu a kaiza vêngtu

a ni a Pu Thanhlîra leh Pu Sainghînga chu ziaktu an ni a, Pu Lalmawia chu an tangka vawngtu a ni a, Pu Mûka te, Pu Vânkhûma te, Pu Samuela te chu a member-te an ni a Chhim lamah Lunglei khawpuiah chuan awptu (S D O) hovin chhim lam chan tûr ngaihtuahna an nei bawk a Chhim lamin chhim ram chin laiha, Hmâr lamin hmâr ram chin laih chu tum a ni a, Mizo tlâwmngaihna pângai anga laih chhuah tum a ni Ngaihtuahtu pâwl chuan mi tinin kum khat chhûngin tha 10 theuh sên theih ni se chu, chu kawng chu laih zawh ni inaiin an ring a, kum leh 1951 Republic Day-ah chuan motor kawng hawn theih mai nian an ring hial a Khaw tam takte chuan tlâwmngai takin chu kawng chu an lai tan ta hlawm a, mahse Mizoho hi mahni thawh chhuah leh kut kawih ngeia ei zawng kan nih avângin duh angin thawhna hun tha kan nei kim thei lo va, an tum ang êm chuan a lo chhuak hman ta lo a ni.

He motor kawng hi Aizawl hmâr lamah a chhuak a, Champhai lamlian Bangla kâr hniha sei a zawh a, chuta tang chuan Dârlawng tlâng dung a zawh a, Hmâr Vanlaiphai lamlian a man a, Bangla kâr thum lamlian a zawh a, Keitum kawn atangin Lunglei lamlian a zawh a, Lunglei khawpui chu a chhim luh dawn a ni Bangla kar sawm leh pakhat (11) laia sei ni mah sela, luipui pahnih chauh a kân a, Tuirial leh Mat lui chu Chu luiah chuan sawrkârin motor kal theihin Lei dawh an tum nghal a, Assam sawrkâr chuan chutianga Mizohovin an ram atâna

thil ṭha tlâwmngaihnaa an tan tih an lo hriat chuan, tangka tam takin an ṭanpui nghâl a, kawng laih tawh sa apiang kha an enkawl nghâl zêl bawk a Tûnah kum 1952 kum chawhma lam hi chuan chhim bial lam pawhin an chanpual chu an zo teuh hle tawh a, hmâr bial lam pawhin an chanpual chu Bangla kâr hnih vêl chauhvin an bâk tawh a, rei lo têah laih zawh a ni ma' dâwnin a lang

He kawng laih hian Mizo tlâwmngaihna leh lungrualna a entir a, mahni ram atâna thil tha chu theihtawp chhuaha tihhlawhtlin an duh tih pawh a entir bawk a Inzawmkhâwm hi chakna a lo ni ngei mai tih pawh min zirtir êm êm bawk a ni Kan khawtlâng leh kan ram mawi tak siam tha tur hian lungrual taka hlim taka thawhhona hi a tul êm êm a ni Kan pi pute huaisenna leh tlâwmngaihnaa Mizoram an lo tihmingthang tawh angin, keini thingtharte pawh hian kan ram siam puitling zêl turin tha kan thawh deuh deuh a tul a ni

"Mizo kan ni lâwm ilangin,
Kan hnam thatna tûr zawng zêlin,
Thil thain kan ram timawiin,
Mizo, lâwm teh u"

PRINTED AT LENGCHHAWN PRESS